

~~00911~~

IV.

0000

Philosophie.

No 10441 *

JOHANNIS WEYSSENI
ISENNACO-THURINGI,
PHIL. PROF. ORDINARIJ GIESSENSIS,
ET FAC. PHIL. SENIORIS,

COMPENDIUM
ETHICÆ
MINUS
E MAJORI
EXTRACTUM.

G I E S S E,
TYPIS B. JOHANNIS LUDOVICI
VIETORIS,
ANNO M DC LXXVIII.

Nobilissimis, Eximiis, Pietate, Morum integritate & Doctrina Politissimis

DOMINIS JUVENIBUS ET STUDIOSIS.

DN. CHRISTIANO Hammeln / Livono.

DN. ANDREÆ Rauchmann / Giessa-Haffo.

DN. GEORGIO WILHELMO Dorn / Giessensi.

DN. JOHANNI MATTHÆO München / Mæno-Francofurtano.

DN. JOHANNI LEPORINO, Braubaco Rheno.

DN. LUDOVICO CHRISTIANO Grebenern / Giessensi.

DN. JOHANNI FRIDERICO Wintern / Wormatiensi.

DN. PHILIPPO ANDREÆ Gießwein / Giessensi.

DN. JOHANNI WILHELMO Klingen / Giess.

DN. FRANCISCO CASIMIRO Heuchlingen / Sonthemio-Limpurgico.

DN. JUSTO SINOLD, cognomento Schützen / Illustris quondam Cancellarii Nostri Nepoti.

DN. GEORGIO PHILIPPO Gersten / Erda-Haffo.

Amicis atque Fautoribus suis sincerè amandis, & pl. colendis, eo ordine, quo hætenus eum laude disputârunt ita collocatis,

S. P. I

S. P. D.

On facile aliquem repertū iri,
mihī persuadeo, *Nobiliss. Vir-*
tute & Eruditionis laude Pra-
stantissimi Iuvenes, bonarum
litterarū verè Studiosi, qui non
advertat, studiū PHILOSO-
PHIÆ THEORETICÆ, licet admodum
nobile & omni encomio majus sit, ita tamen
comparatum esse, ut, si THEOLOGIAM,
quæ omnibus numeris absoluta, utrobique
sibi sufficit, exceperis, absque PRACTICÆ
PHILOSOPHIÆ culturâ, & indefesso
Moralium Virtutum exercitio (cujus proa
& puppis à Magno Fautore nostro *Dn. Ahas-*
vero Fritschio im Bedenken / wie die Præcep-
tores die Jugend zur wahren Pietät ansüh-
ren könten / PIETAS, juxta Pauli monitum
I. Tim IV. 8. habetur) decus atque dignita-
tem suam sufficienter tueri minimè possit:
Hæc enim Philosophiæ pars mores efformat,
virtutes inducit, vitiaque expellit. Hæc nos,
quid in omni vitæ genere; quid domesticis
in rebus, quid publicis; quid nobiscum,
quid denique cum aliis decenter sit agendum,
edocet. Causam hujus egregiè agit Cicero,
quando 5. Tusc. q. in hæc erumpit verba: *O*
vita Philosophia dux, o virtutis indagatrix,
expultrixque vitiorum. Quid non modo nos,
sed omnino vita hominum sine te esse potuisset?
Et paulò post: *Tu, ait, magistra morum &*
disciplina fuisti. Ad te confugimus, à te opem
petimus. Tibi nos, ut antea magnâ ex parte,

sic nunc penitus rotosque tradimus: Est enim
annus dies bene & præceptis tuis actus peccanti
immortalitati anteponendus. Huic adstipula-
tur Neronis quondam Præceptor Seneca,
quando de Practicæ Philosophiæ studio ita
graphicè disserit: Non est Philosophia popula-
re artificium, nec ostentationi paratum; non
in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibe-
tur, ut aliquâ oblectatione consumatur dies, ut
dematur otio nausea. Animum format & fa-
bricat, vitam disponit, actiones regit, agenda
& omittenda demonstrat. Ab his non solum
non dissentit magnus ille Gentium Doctor
Paulus, sed tantò præclariùs Virtutum Mora-
lium studium inculcat, quantò firmiter sug-
gerit fundamentum, Charitatem puto veram
illam & sinceram, à quâ ceu spiritu animali
sensus fidei, vitæque spiritualis cum suis fru-
ctibus dependet, ut B. Meisn. in orat. sol. de
Christian loquitur. Hinc non dubitat Apo-
stolus dimanantem illam ex verâ fide haud
fucatam charitatem omni linguarum etiam
accuratissimæ peritiæ, (quâ & ipsi à DEI
facie abjecti Spiritus maligni pollent,) &
subtilissimæ rerum præstantissimarum cog-
nitioni (quâ similiter Spiritus tenebrarum, vit-
tutisque jurati hostes gaudent,) longè præfer-
re, prout I. Corinth. XIII. 1, sqq. videre est.
Facere non possum, quin ipsa Ejus verba no-
tatu dignissima, unâ cum CL. Theologorum
notis, subjungam: Si linguis, inquit, homi-

num (quotquot sc. sunt, quibus homines in
 orbe utuntur. *D. Calixt. Comm. in h.l.*) lo-
 quar. & *Angelorum*, (h.e. eruditissimis & sua-
 vissimis, quales essent Angelorum, si linguis
 uterentur. *B. Glass. Exeg. ann in Dom. Quin-
 quag. in h.l.*) *charitatem autem non habeam*,
 (h.e. ex charitate ad commodum & ædifica-
 tionem proximi eas non referam) *factus sum*
as resonans, aut cymbalum tinniens, (*welche*
zwar mit ihrem Thou die Ohren füllet/ aber
sonsten wenig nützet. Gothisch. Hauß. Post.
in h.l.) *Et si habeam prophetiam* (h. e. vel do-
 num prædicandi futura, vel eminentem fa-
 cultatem explicandi Sacras Literas. *Calixt.*
in h.l.) & *noverim mysteria omnia, omnemq;*
scientiam, (quantacunque sc. cadit in perfe-
 ctissimos quosque. *Calixt.*) *Et si habeam om-*
niem fidem, (per quam sc. eduntur miracu-
 la) *asæd, ut montes loco dimoveam, charita-*
tem autem non habeam, nihil sum: (*Dem*
unmöglich ist/ daß ein gut Werk oder Gabe
ohne Liebe seyn kan. B. Lütkehan. Apost.
Auffmunterung in h.l.) *Et si insumam in ali-*
moniam egenorum omnes facultates meas, (h. e.
 ethi ea quoque opera faciam, quæ facere so-
 lent, qui charitate præditi sunt, & quidem
 ita faciam, ut externâ operis specie longè illos
 superem. *Calixt.*) *Et si tradam corpus meum,*
ut comburam, (Utcunque externâ specie divi-
 num humanumque bonum & commodum
 confectari videar, intus tamen & in corde nil
 nisi

nisi privatum compendium & honorem speculor. B Arnd. de vero Christian. l. 1. c. 31. de Philaut.) *charitatem autem non habeam, nihil utilitatis capio* (i.e. Ein solcher wird deswegen keinen Lohn bey GOTT bekommen; Hat er seinen Ruhm in der Welt gesucht / so hat er seinen Lohn dahin. Lütkem. l. c.)

Ne quis verò candidam Divi Apostoli mentem, quâ Philosophiam Moralem omnibus egregiè commendat, in dubium vocare possit, ecce! Charitatem (quâ omnes verè fideles & Christianos esse ornatos debere constat) à peculiaribus virtutibus, tanquam generis illius proprietatibus seu fructibus describere, sicque nobis commendatorem reddere voluit. Et quidem positivè eam laudat (N) à MANSUETUDINE: *Charitas, dicens, longanimis est*, (h.e. mansueta, tarda ad iram, non citò ad offensam quamcunque commoveret, & irascitur. Glass in h. l.) (2) Ab HUMANITATE seu COMITATE: *Benigna est*, (h.e. in conversatione affabilis, mitis & familiaris, & usibus omnium obvia est. B Balduin. comm. in h. l.) Negativè: qu. S. Paulus à charitate removet (a) INVIDIAM: *Charitas nemini* (suas dotes, Calixt.) *invidet*. (h.e. non dolet in proximi fortunâ, Bald. sed perinde ipsius, ac sui ipsius commoda quærit, & promovet Glass.) (β) LEVITATEM, VANITATEM & PROTERVIAM in dictis & factis: *Charitas non perperam*

peram agit (h.e. Non petulanter & proterve
 proximum deridendum aliis dat, vel per lu-
 sum sycophanticum damno afficit; contra
 animum in frontesitum habet, & ingenuè,
 candideque omnia facit. *Arnd. l. c. c. 30. de*
fruct. Charit. Cui prorsus simile est illud Glas-
si: Non clanculum insidiatur proximo,
eius famæ & existimationi retia struens, vel
alios importunius cum ipso agens. Malam
vafritiem ignorat, & aperti pectoris ac fron-
ris est erga quoscunque. l. c.) (γ) AMBITIO-
NEM & SUPERBIAM: Non inflatur, (h.
e. non jactabunda est, non fastuose se aliis,
præsertim dignioribus, & bene meritis, siue
per violentiam, vel per fraudulentiam præ-
ponit, cosque cum jacturâ famæ & existi-
mationis eorundem ex superbîâ contemnit.
Glass.) (δ) MOROSITATEM: Non in
decorè agit, (Non asperis & inhumanis
moribus. Sie stellet sich nicht ungebertig /
Luth. Wie die zornigen / störrigen / unge-
duldigen Köpffe thun. Luth. in marg. Non
est vultuosa, non contrahit frontem, non tor-
vè inspicit, non vel in privatis, siue publi-
cis congestibus ore minatur, sed est liberali
facie, benignis oculis. Id. Megalander in com.
Gen. IV. 6 & (ε) AVARITIAM: Non quarit,
quæ sua sunt, (mit anderer Leute Schaden /
Bibl. Ernest. in h. l. Qui enim alium sincere
diligit, non defraudat eum, nec opes ejus, si-
ve per directum, siue per indirectum immi-
* 4
nuit,

auit, sed angere potius studet. *Dn. Calovius*,
 Præceptor tom 2. Ann. Bibl N. T. illustr in
 h. l. Nihilque habet gratius aut jucundius,
 quam gratis & citra privatum emolumentum
 aliis servire, & quam potest plurimis sui co-
 piam facere. *Arnd. l. c. c. 30.*) (ξ) PRONI-
 TATEM AD IRAM : *Non irritatur*, (*Sie*
lässet sich nicht geschwind zu grossem Grimm
bewegen *Bibl. Ern l. c.* *Non exandescit, nec,*
quod solent facere homines non-homines,
iram conceptā per diras & convitia exonerat.
Arnd. l. c. *Quem enim sine fuce diligimus, ei*
multa, quæ in hoste vindicantur, condona-
mus. *Bald l. c.*) (η) SUSPICIONEM : *Non*
sogitat malum, (*h. e. non sinistrè de aliis suspi-*
catur, sed eorum dicta factaque, quoad ejus
fieri potest, in bonam partem interpretatur.
Calixt.) (θ) ΕΠΙΧΑΙΡΕΚΑΚΙΑΝ & INJU-
 STITIAM : *Non gaudet de injuriā* (*sive*
de injuriis & oppresse justorum. *Sie*
lachet nicht in die Faust / wenn den From-
men Gewalt und Unrecht geschieht / wie
Stinet thät / da David für Absalom stobe /
II. Sam. XVI. 7. *Bibl. Ern. in l. Paul.* *Nec ap-*
plaudit malè agentibus, *Calov, l. c.* *sed dum*
injustitiam rerum potiri cernit, acerbè trista-
tur *Glass.*) *Demum Apostolus Gentium cha-*
ritatem commendat (Α) à VERACITATE :
Sed congaudet veritati (*sicil. omnia bonā fi-*
de, justè & rectè fiant. *Calixt. l. c.* *Adeòque*
dum veritati locum dari, eamque exerceri
conspicit, sincerè congaudet, *Glass. l. c.*

Et

Et sic sese habet Charitas illa omni virtutum genere condecorata, quæ quid mirum? si bonos quosvis in sui amorem & admirationem (ceu olim de Virtute, si oculis conspici posset, judicavit Cicero) rapiat. Equid vero contra Theoria, non nisi pravis imbuta moribus, efficit? Ut paucis dicam: Nequitia aculeum, & malitia arma ministrat. Ostendit hoc eleganter B Heiderus Syst. Phil. Mor. inv. publ. ad Studiosos, cujus verba, cum ad præsens institutum prorsus faciant, exscribere non gravabor. Sic autem ille: *Da mihi sine virtute HOMINEM INGENIOSUM & ERUDITUM: certè animal erit ἀνοσιώτατον, ἀγνώτατον, χείριστον, ut loquitur Arist. I. Pol. c. 2 & in eos omnes, qui leviter offenderint, vulpinâ calliditate impetum faciet, & savitiâ lupinâ grassabitur. Da ROBUSTUM & ANIMOSUM: obvios quosque ruet, aget, rapiet, tundet, prosternet, &c. Da BENE VALENTEM & PULCHELLUM: is in diem liberrimè vivet, cuncticulam suam curabit, & fidem faciet illis Ovidii Poëte versiculis:*

Fastus inest pulchris, sequitur superbia formam. Da DIVITEM & OPULENTUM: non is evayérens futurus est, sed ὑβριστὴς immanissimus, & omnia pecuniis esse venalia, & expiatiu facilima putabit. Da HONORATUM, & AUCTORITATE FORTUITA CONSPICUUM: accipiter erit mino-

* 5

res in-

vel inter aviculas, lucius inter pisces, leo inter
quadrupedes, & eos omnes, quos suum lingere
sputum, & deliria adorare non velle jenserit,
vel occultis calumniis lethaliter instar serpen-
tis Eibyci punget, vel avertis injuriis everfos,
& proceritos opprimeret. Da mihi quendam AL-
BÆ GALLINÆ FILIUM, qui perpetuo fe-
licitatis tenore vitam agat suam: Is dulci fortu-
nâ ebrius vix temperare sibi poterit, quin cum
Niobe exclamet: Sum felix, (quis enim neges
hoc?) felixq; manebo. Hoc quoque quis dubi-
tat? tutam me copia fecit. Major sum, quàm
cui possit fortuna nocere. Ovid. 6. Metam. At-
que de his denuò rectè laudatos Philosophus
concludit: Eos, inquit, omnes, qui præta-
tis & virtutis exortes sunt, etiamsi ingenio
Aristotelem, scientiâ Heraclitum, Milonem ro-
bore, Celtas audaciâ, Nestorem etate, Phaõ-
nem pulchritudine, Midam divitiis, Sejanum
honoribus, Polycratem continuâ felicitate
superent, tamen homines esse miserrimos, &
similimos porcorum, qui in havis jam jam la-
niorum culeros suis excepturi jugulis saginan-
tur. Hactenus ille, & quidem tam verè,
quàm verissimè dictum à non-nemine: DO-
CTO NEBULONE NIHIL ESSE
SCELERATIUS.

Atque hisce proprietatibus ceu peculia-
ribus ornamentis Divus ille Apostolus, & e-
go cum illo Cardinalem hanc virtutem, vi-
tam sc. & infucatam Charitatem juxta legem
divinam,

divinam, ut fieri debet, paulò superius depin-
gere, remque ita, ut Philosophum verè Chri-
stianum decet, deducere propterea potissi-
mum volui, quòd nulla Philosophiæ pars
sit, quæ Morali, sive autoritatis pondus, sive
utilitatis ubertatè respiciamus, palmã facere
dubiam, ne dicã, præripere valeat. Quã meã
tamen candidã assertionem tantum abest, ut vel
minimum Philosophiæ Theoreticæ derogar-
tum velim, sed potius huic quoque magna
sua esse tum autoritatis, tum utilitatis docu-
menta, etiam si hæc ipsa Practicæ præferenda
esset, negem. Tum verò ubi suavi conjugio
altera alteram velut amplectitur, & scientiæ
decus morali bonitate coronatur, tum de-
num, inquam, hominem, qui hisce instru-
ctus dotibus fuerit, omnem mereri laudem,
mecum omnes rem rectè putantes fatebun-
tur.

Quod restat, cum *Vos, Nobilissimi, Virtu-
sum & Eruditionis præstantiã Florentissimi
Juvenes & Studiosi*, partim à Parentibus ve-
stris Nobilissimis, partim à Patronis vestris
Magnis, Fautoribus meis colendissimis fidei
& informationi meæ concrediti fueritis, ego
tanquam Ethicus Christianus ab officio meo
professorio minimè alienum esse putavi, vir-
tutem, ut rem præclaram, & genuinam cha-
ritatis Christianæ sobolem, unã cum piera-
tesiacera (sine quã omnis virtus languet, con-
tabescit, emoritur) juxta salutare cujusdam
Profes-

Professoris Theologiae monitum à D. Spenero
im Sendschreiben p. 41. sq. citatum) vobis,
in quantum id ratio officio permittit, inculca-
re, vobiscum de virtutibus disputare (quas sa-
nè disputationes aded non negligendas esse
sentio, ut vix aliam subesse causam putem ,
quòd paucissimi virtute præditi inveniuntur,
nisi nimium earundem neglectum, à quo be-
ne multi in transversum rapti nihil minus ,
quàm in Morali Philosophiâ proficere labo-
rant,) & præceptis moralibus eâ, quâ potui,
alacritate ad virtutis cultum, & vitii fugam
vos excitare, adeoq; non tam doctores, quàm
meliores reddere; omnia quidem hunc præci-
puè in finem, ne querela à non paucis hacte-
nus repetita, de vobis quoque, Academiae hu-
jus LUDOVICIANÆ membris, jure meri-
tòque moveri possit, gleichsam als wären
die Academien Werkstätte des Welt-Gei-
stes / ja Ehrgeiz, Sauffbälge, Zand, add.
Pässerern, Lügen, tumultuiren, und Hurern-
Teuffels. Vid. D. Spenerus, Fautor noster in
piis desid. p. 127. Inprimis B. Meyfard. in der
Christlichen Erinnerung von denen auß ho-
hen Schulen entwichenen erbaren Sitten
&c. Similiter Anonym. tract. Wollüstige und
verstandlose Jugend eines reinigen Studen-
ten. Vos equidem meliorē atq; laudabiliorem
ingressiviam, non literis solum eâ, quâ decet,
industriâ invigilastis, sed & vitæ probitati,
morumq; integritati studuistis, & ad nuncum
Dan,

Dn̄. Parentum, & votum Patronorum ve-
strorum Optimorum virtutū scholas sedulo
frequentare non recusastis, & propterea me-
cum haec non de dubitatione Cartesia-
nā, vel de moralitate Hobbesianā, in multa
avia, & praecipitia incautos legentium admi-
ratorum animos seducuntibus; sed de vir-
tute amplissimā & augustissimā discursus se-
cundum *Compendii* hujus *Ethicae minoris* du-
ctum instituire voluistis, quod proinde praë-
fixa Nominum Vestrorum adscriptione *Vobis*
dedicare animum induxi meum, peramanter
rogitans, ea mente, qua ipse *Vobis* offero, char-
taceum hoc munusculū accipere, vultuq; se-
reno intueri, pro vestra solita humanitate, &
singulari in Praeceptores cultu, dignemini.
Qua spe nō vana lactatus, supplicib; DEUM
T. O. M. precibus veneror, ut is curiculū stu-
diorum vestrorum Academicorum benigni-
tate sua undequaq; prosperet, & ad Nomini
sui gloriam, ad decus Patriae vestrae, Familiae
splendorem, Dn̄. Parentum & Patronorum
gaudium, & perpetuam Vestram felicitatem
succrescere jubeat. Dab. Gieslæ Hassorum, d:
XVIII. Martii, (quo ante annos XXVI. hanc
r. t. florentissimā ingressus sum Academiam)
Anno Salvatoris nostri M DC LXXVIII.

VV. Nobil. & Exim. Praes.

Studiofissimus

Johannes Weis, Pr.

Acclamationes Fautorum & Ami-
corum in primam
COMPENDII ETHICÆ
Editionem.

Virtutum sic pande vias, scriptisq; per orbem
 Surgentis fama porrige fortis iter.
 Nil inimicus erit, nil contrà suggeret hostis
 Fundere qua Momi lingua superba solet.
 Hessorum decuses, Gissensis gloria Phœbi
 Inclyta, sidereo lata supercilio.
 Belgarum populis, & multa cognite genti
 WEISSI, plus ultrò nosceris arte tuâ.
 Fatidico quicquid de gurgite Phœbus anhelat,
 Et quicquid docti ferre queunt operis,
 In laudes abit omne tuas, & jacta futura
 Laudatum terris nomen in astra ferent.
 acclamabam

PHILIPP. LUDOV. HANNEKENIUS,
 SS. Theol. D. ejusd. Prof. Ord. & h. t. Acad.
 Gieß. Rector.

Finibus imperii pulso. Turcaq; Scythaque
 Aurea pax patriæ rediit, pax reddita Musis.
 Marte furente rigent mores, ars vilior alga est,
 Pace vigente vigent mores, moriūq; Magistri.
 Fallor? an, ô morum Doctor, Clarissime
 WEISSI,
 Ars tua Marte viget solet? namque extudit
 artem Quid

Quid sumum civile bonum, proportio, virtus,
Actio sit quotuplex, atque Ethica cuncta do-
centem.

Præcipit hinc palmam multis tua dextera
dextra

Scribens, quæ graviter docuit facundia lin-
guæ.

Candida verba viro mecum dic candidè Le-
ctor:

WEISSIUS ille cluet morum vechig. Sacerdos?
Excellentissimo Dn. Autori prosperitatem
omnigenam apprecatur, qui in memoriã
amicitia in sancta illa VVittebergensium
Schola contracta hæc scripsit

JUSTUS Gössing / SS. Theol. D. Eccles.
Rudolstadt, Past. Superint. & Consist.
Assess.

V I R O

Clarissimo & Excellentissimo,
DN. JOHANNI WEISSIO,
Illustr. Acad. Gießenæ Prof. Publ.

S.

Q'uo vesceretur spiritu ætheris dulcis,
Quo munere uteretur atque fortuna
Meus ILLE quondam WEISSIUS, fide pura
Mibi cognitus Congerito Wittebergensis,
Num commoda Uxor obtigisset, & mundus
Victus, benignus Lar, crumena turgescens,
Vitæque condimentum Amicus, & quæquid
Nutrix alumno destinat suo votis:

Cupido

Cupido nōsse inceserat meum pectus
A plusculis annis salute donatum,
Quam fortè amiculi sibiinde spargebant.
Nunc ecce fama, proxeneta cauponans
Rumusculorum, tractæ in alteras curas
Auri insuferrat: Immò vivit, & lætus
Vitam exigit, turba premente doctorum
Latus eruditum, & vivida Juventute
Cathedram ambiente, voce WEISSII im-
pletam:

Formatque, fingitque, expolit, recognoscit
Mores ephebum, cæcos Viri flecti
Artifice dextra, & arduam viam monstrat,
Crotoniatæ quam figura signavit.
Ego vitulanti exæstuans voluptate
Uno Unus, inquam, fata temperat nostra
Astro Jehova, utrique sic satis clemens.
Fingamus ergò ad regulam boni & justi
Moresque & artes, quando mutuis fatis
Sic constitutum est, invicemque nos prisco
Studio colamus, & Hoc AGAMUS utrimq;.
STANDES OPORTET EMORI IM-
PERATORES:
FAS EST DOCENTES EMORI PRO-
FESSORES.

IOHANNES CONRADVS DVRRIVS,
*S. Theol. & Philos. Mor. in incl. Acad.
Aldorff. Prof. Publ.*

Acclamationes in editionem secundam.

Gloria Cattorum, WEISSI, quæ Lanus ob-
errat,
Et recolat Musas doctus Apollo suas.

Quam

Quàm mihi, quàm vestras delato nuper in oras
Amplecti & dextras iungere dulce fuit!
Tum quoque sudantes ut sum miratus Athenas,
illaq; formosa fortia castra Dea.
Omnia ridebant, pia dum reverentia Patrum
Civibus Aonium depropararet opus.
Militis & concors vobis & amica voluntas
Quàm dulces aditus conciliare queat?
Nec pia magnorum mihi nomina dicta virorū,
Pindi ejus proprium præcipuumq; decus.
Quem dum nunc doctis cupis illustrare libellis,
(Qui tunc Ascraa perstat in arte furor)
Socratico largos tollis de pectore fructus,
Teque veras simul & vestrum Heliconæ mori.

Favorum amicorumque certissimo
Imque fecit Wittenbergæ

JOH. ERICUS OSTERMANNUS,
Sereniss. Electoris Saxonæ Consiliarius,
Græc. Lit. Prof. P. Electoralium Alu-
mnorum Ephorus, & Acad. Senior.

WEISSIUS, insignis Logicæ Sophiæque
Magister,

Civibus evulgat dogmata mille suis,
Ethica nunc mittit nobis nostrisq; legenda,
Quæ docuit Gieslam, non sine laude, suâ.
Et memor est nostrâ quæ quondam accepit
in urbe,
Esque Lencoridos dextra benigna dedit.
Omnia

Omnia sunt altā certē dignissima cedro ;
Cunctaq; doctorum calculus albus amat.
Vive diu, WEISSI, nobis, & perge labores ;
Non erit ingenii fama sepulta tui.

Ita suo perveteri Amico gratulatur

D. MICHAEL WENDELERUS, Fac.
Theol. Assessor. Theol. Extraord. &
Moralis Philos. Ordin. Profess.

A. Ω!

Ad Virum Amplissimum & Excellentissimum,
DN. M. JOHANNEM WEISSIUM,
Academiz Giessensis Professore Eminentissimum.

Προσφώνησις.

Miror & exulto, quoties laudāris, AMICE,
Sic Te *Wendlerus*, sic ego, jure voco.
Quina supergressus Sol aureus ærea lustra,
Cum Te non vidi Lumine; mente tamen
Ad Calamum Tibi nam qui docta volumine
dictat,

Est DEUS, ut faciens Terra remota colit.
Hic, LUDOVICUS ubi Dux Illustrissimus oræ
Hassiacæ, Musis oĩa grata facit.
In Te laudo DEUM; simul Hunc Tecum
invoco, ut actūs

Portò etiam Clemens & tua cœpta beer.
Cum *Thesin* incipies *Nostram*, finire libello,
Unde fetes nobis commoda, lucra Tibi.
Plaude Giesseni propter bona bina Lycæi
Philosophum sedes, sacra cathedra Deum;
Jam

Jam venit in mentem THEODORI, Nobilis
Astri

Theologiae, Giessae Sideris Eximii:

ETHICUS Hic, tantum Vestros Caput extulit
inter

Quantum Philosophus pauculus ante tulit
Munera ab astrigera caeli regione nitebant,

Quis Orbis trifidus vix meliora dedit.

FINCKIUS Hôc ut de THEODORO dix-
erat Augur.

○ utinam de Te sim quoque talis ego:

Quanquam sermo DEI per se Sapiensque
Potensque

Sufficit, externam nec rogat Artis opem:

Philosophia tamen si accesserit; artibus altis
Accedit Sophiae lucidioris apex.

Intervalla largos, WEISSI, fer utrinque talenti

Tergemini fructus, ETHICUS & LOGICUS:

Sive METAPHYSICUS, tandemque Pro-
pago THEANDRI,

Albus item Sapiens & Gradum utrumque
tenens.

„ Tum demum verè est Sapiens Albusq; The-
ander

„ Cum nō est repidus, cumq; secundat oves.

Ita ὀλοφύχως ominabatur

M. JOH. HEIZELMANNUS, Uratislav:
Past. Prim. & Superint. ad Prælaturam
Solquellen Vicinarumque Inspector,
nec non Scholæ Ephorus, & SS. Theol.
Lector in eadem Ordinari.

Quæ

Qua mihi vota canis, devoto pectore, Clare
WEISSI & chare mei pars ima ac intima
cordis,

Hæc eadē, repeto vorisq; hæc complico vota,
Dei DEUS, ut vivas, clarescas atque virescas,
Et nomen laudesque tuas ad sidera tollat,
Auribus instillans morum Præcepta Juventæ
Intus ut eradas cuncta isti alimenta malorū.

Hæc tibi vota fero, devoto pectore, Clare
WEISSI & chare mihi pars ima ac intima cor-
dis.

*Sic reciprocè suo in functione Philosophica
Successori, Viro Excell. ac Clariss. Dn. M.
WEISSIO, Moraliū & Civilium In-
elyta Acad. Ludoviciana Prof. celebratis-
simo, Ethicam feliciter edenti congratu-
labatur*

M. JOH. Scheibler / CHRISTOPH. Fi-
lius, Pastor Lennep. & Ecclesiarum Aug.
Conf. invariāt. in Duc. Juliac, ac infer.
Mont. p. r. Inspector.

S C A Z O N.

Ferro undiquaque vinctus arma Bellator
Vibrat trucique classico tubarumque
Clangore lætus, fertur impetu vasto
Animosum in hostem. Captat Ille Splendorē,
Opes, Honores, Invidenda, quæ spondet
Aulæ potentis Purpura. Hic Fori castra
Perambulare cum Clientulis, plenis
Spei Reique sæpe in anibus, gaudet,

Face;

Face; Luce prima Consulentibus reddit
Responſa curiſque obrutus catenatis
Solidam quietem neſcit. Impiger terras
Longè remotas Nereiſque Mercator
Vagus pererrat arva (ſcilicet tanta eſt
Lucri cupido) cumque merce non parca
Domum reverſus plaudit. Horreis fruges
Stripat Colonus, cuiſque ceu ſuum velle eſt,
Suum cuique perplacet genus vitæ.
Eſt, qui Docentis Munus ambit & laudar,
Sapitque, quiſquis ſic ſapit, Juventutem
Regere expolitâ Lingua & Arte, quam tradit
Scholæ Magiſter Clariſſæ, Ducem ſeſe
Præbere ceſſas Palladosque & Aſtræ
Tendenti & Arces glorioſa res, pulcra,
Divina, punctis omnium. Tui quondam
Fuit, hæc opinor, ſumma WEISIDE, voti,
Votoſque ineſſe pondus Ille Regnator
Juſſit Regentum: namque Te, tuæ Spartæ
Deus, Sophorum, Illuſtre quos Athenæum
Gieſſenſe nutrit, prima Pars, beavère
Pulcrè merentem prona Sidera optata
Felicitate, Te Corona Doctorum
Juvenum, Cathedram quæ tuam frequens
cingit,

Stuper Docentem, & aure captat arreſta,
Quicquid rotundo ab ore manat orâcli,
Animosque cedro Scripta digna florentis
Paſcunt Juventæ, certus auguror, noſtri
Nepos Nepotis Hæc leget, voluptatis
Satur atque fructus, Jugiter Sophos inter

Tua-

Tua Fama vivat, WEISIDE! Tui, quæso,
Vivas Amici haut immemor, memor vivam
Tui favoris usque, dum sub hoc cælo
Superstes auras traxero. *En Tibi Dextram!*

*In gratiam Celeberrimi Dni. Prof. VVEISII,
in Incluta Acad. Giessensi ante octodecim
annos Hospitis erga me satis benigni, ho-
die Fautoris atque Amici singulariter
honorandi, lubens meritisque apponebam*

PETRUS Müller / U. J. D. Ejusdemque
Profess. in Acad. Jenensi Publicus, ac
Consiliarius Stolbergenfis.

A D V I R U M

*Nobilitate, Amplitudine, Doctrinaq; Excellentia
famigeratissimum*

DN. JOHANNEM WEISSIUM,
Philos. Moral. & Civil. in Inclytâ Giessensiu
Academiâ Professore[m] Publ. Celeber-
rimum,

MELETEMATA ETHICA
Publici Juris facientem.

Q Uem Candor, Germana fides, & Gratia
signat,

Cum cælo gaudet terra fovere Virum.

Fautor Amice, Tibi quid spondeat æther &
Orbis,

Dum rimor, miror, qui studet astra stupet.
Laudatas, Charites nomen testatur utrumque
Augustumq; magis comprobatur omen idẽ.
Vita suo Candore nitet: Doctrina superbit,
Ethica, perpetuo, quam nata Cressa manet.

Tc

Te clarum speculum studiosa Corona ruerunt
Quam pulcras facies dulcis imago dabit ?
Interfit Musis, & ad astra Senecta vehatur
Dives honore foli, plena favore Poli ?

*Sincerissima & Candidissima Φιλαδέλφιας
restanda & suavissima memoria Leuco.
reorum Musarum conservanda gratia
fecit*

M. DANIEL (B.F.) MEISNERUS, Ec-
clesiæ Schmidberg. p. t. Pastor ac Inspe-
ctor.

L Audamus Medicos, medicamina ponde-
re pauca

Qui porrigunt, virtute verò plurimâ
Ægrotos relevare student: Sic nôsse docere,
Per pauciores Regulas, res plurimas,
Quas didicisse juvat, labor omni dignus ho-
nore est,

Sapientibusq; convenit doctoribus :
Quos inter doctos, *præcellentissime WEISSI.*
Numerare jure possumus Te maximo.
Esto mihi testis *Sapientia prima* locuples,
Quam nuper edidisse Te percepimus.
Testis itemque probar locuples *Prudentia*
porrò,

Quam suggerunt *hæc Ethices Compendia.*
GRATQ; utrumque TIBI punctum, quod
largiter auferis

Scies-

Scientiæ THEORICÆ, cum PRACTICÆ.

*ex ædificiis nostris Fautori honoratissimo, &
Amico constantissimo,*

M. ANDREAS REYHER, Gyma.
Goth. Rector.

IN DOMINO NOSTRO CHRISTO
VVEISSIVS FLOREAT.

Cujus Auspicio

Hancce. Anagrammaticam ex

N O M I N E

V I R I

Amplissimi nec non Excellentissimi

In restauratâ Ludovicianâ,

Quæ Gieslæ floret,

Professoris publici celeberrimi,

DNI.

Patroni æstimatissimi,

&

Fautoris sui magni,

QUODEST

I.

M. JOHANNES WEISSIVS P.

Et sonat

O HUMANUSES PIIS. VERUS,

HAC APPLICATIONE:

WEISSIADES genii meritò demirer aby-
fos,

Donaque divini pectoris atra tui

Sive STAGIRITÆ tractas loca, sive JE-
HOVÆ; Hu-

Humanus, clarus, verus es atque pius,
Diceris, o merito studiosæ suada Juventæ,
Dulce decus Gissæ, præsidiumque Pii,

II.

M. JOHANNES WEISSIUS PROFES-
SOR PUBLICUS.

Et sonat additâ aspiratione,
BONUS MICAS PHOSPHORUS :
FLUIS SENIS VIVERE.

HAC EVOLUTIONE :

VIR bonus & clarus WEISSI es, dum tra-
dis honestos

Mores atque simul dogmata dia DEI.
Ut radiis Solem præcedit Phosphorus; inter
Sic Doctos clarâ, ceu Jubar, arte micas,
Undique mellifluis fers commoda multa lo-
quelis;

Vivere es hinc dignus Nestoris æva Senis.

III.

M. JOHANNES WEISSIUS PROFES-
SOR GIESSÆ PUBLICUS.

Et sonat t pro s mutuata,
PULSISTI, HONORES CAPIES SU-
PREMOS.

VIGE, SUBVENIAS.

HAC EXPLICATIONE :

H A genus egregiis, WEISSI celeberrime,
scriptis

Fulsisti vigili sedulitate solo.
Muneris ecquid erit? capies Doctois ho-
nores

Supremos, celebris quostibi Gissa dabit.

**

Vive

Vive vigeque diu; locupletans sætibus orbẽ
Doctis; & Gissæ vive vigeque Salus.
Denique subvenias studiis Nati, rogo, nostris
Gratus ero, donec vita superstes erit.

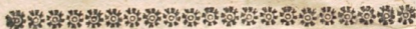
*Honoris & observantia ergò
facere &*

transmittere voluit d. 6. Decembr.

Anno

ACADEMIA GISSA SIVE IN TIVATIA

MATTHÆUS AVENARIUS,
Ecclesiæ Steinbaco-Hallebergen-
sis sub fractu Smalcaldico Pa-
stor.

Acclamations in tertiam
editionem.

S Er tewre Weiss sah' bey den
Sions-Reisen
Ein inerbrennend Liecht/
der altẽ Weisen Schatz
Granaten-Farb und wann Carfun-
cken sind
Des Jaspis glanz/ dem nichts
gleich sich find /
Bey

Wey welchen Dunkelheit der
Nacht nicht findet Platz-
Seyt derer Liecht flammt auff in un-
serm WEYSEN /

Wer Tugend liebt zu Zeyter Cron
und Reich /

Der find in Ihm / was schätzbar wird
genennet.

Ihr Weißbegierigen lernet hier
was Edel ist /

Der Tugend kan ein Perl nicht
gehen gleich /

Die größte Lebens-läng bleibt stets ihr
zuerkennet /

Kom hier drums her nun / wer
zur Ewigkeit gelüst.

Solches setze zu unvergänglichem
Ruhm wahrer Tugend-Lehr

Ludwig Christian Tack /
Med.Lic.Prof. Public. Gif-
fensis.

Lectio

Lectio lecta placet, decies repetita placebit.
Hoc & de scriptis scimus, AMICE tuus;
Ethica nunc rursus renovas præcepta: pla-
cent hæc

Lectæ Viris, decies, terdeciesque placent,
O perdocta manus, nucleum comprênde-
re morum

Quæ valet ex multis, ut tua docta valet!
Hæc habeo in votis: In TE sua dona coronet,
Quod scimus SUMMUM, quod colimus-
que BONUM!

*Prænobilissimo atque Excellentissimo
Domino opusculi hujus Autori,
Domino Adfini ac Compatri suo
honorando, sinceram dicatissimi
animi fidem, solenni hoc mentis ac
manus indice, subarrhære voluit*

**Ernst Müller/Ecclesiast.,
Giff.**

I.N.J.

I. N. J.

P R O O E M I U M.

D E

CONSTITUTIONE
ETHICÆ.

R. CHRISTIANO Hammeln/
Livono.

ETHICA est prudentia, actiones humanas in genere per virtutes ita informans, ut homo summum bonum morale consequatur: *Huc facit illud Prov. XXVIII. 12. In exaltatione justorum multa gloria. Quod B. Lutherus appositè reddit: Wenn die Gerechten überhand haben / so gehets sehr fein zu: Wenn aber Gottlose auffkommen (Gloss. Bibl. Ernest. addit: In Regimentern die überhand haben,*
A als

alsdann) wendet sichs unter den Leuten (i.e. Es werden/pergit laudata glossa, Land und Leut verwüestet/B. Weißh. VI. i. das Volk gehet unter/Sprichw. XI. 14. also daß man nach frommen Leuten forschen wird / aber nicht finden/ Ps XII. 29.)

Partes Ethicæ duæ sunt, quarum prior dicitur *Ευδαιμονολογία*, posterior *Αρετολογία*.

EUDÆMONOLOGIA est, quæ agit de summo bono, tanquam ultimo hominis fine.

ARETOLOGIA est, quæ agit de virtutibus, veluti mediis ad summum bonum ducentibus.

AXIOMATA.

I. Ethica datur.

Non tam *in ratione*, quasi totum esse suum unicè à rationis figmento haberet; quàm *in re*, sicuti finis & media ad finem ducentia testantur.

II. E.

II. *Ethica tota est practica.*

Valet non de *Ethica* equivocè dictâ, pro mero præceptorum moralium intellectu; sed de *proprie* acceptâ, pro verâ prudentia, quæ præceptorum cognitionem ad fructuosam praxin, h. e. ad actiones virtuosas dirigit. *Arist.* l. 1. Eth. Nic. c. 3. & l. 2. c. 2.

III. *Genus Ethicæ est prudentia.*

Verum est non de *Ethica* *systemati-* cè sumptâ, ut est comprehensio præceptorum moralium; sed de *habitua-* liter acceptâ, ut est habitus mentis, per honestas actiones sese exerens. 6. Eth. Nic. c. 5.

IV. *Objectum Ethicæ sunt actiones humanae.*

Sermo nobis est (1.) non de *actio-* nibus *naturalibus*, *necessariis* & *super-* *naturalibus*, in quas homo nullum habet imperium; sed de *moralibus*, *libe-* *ris* & *deliberatis*, quarum homo est Dominus, & propter illas laudem vel vituperium meretur. (2.) Non de *a-* *ctionibus ad certum ordinem* determi-
A 2
natis;

4 *De Constitutione*

natis; sed ab *omni statu*, publico vel privato præcisus, & ad honestum compositus.

V. Subjectum Ethices est homo.

Valet (1.) non de *subjecto* vel *informationis*, quod est animus hominis; vel *perfectionis*, quod est partim intellectus hominis practicus, quâ virtute imbuatur; partim voluntas & appetitus, quâ regibilis, ne immoderatè appetat; vel *directionis*, quod est actus humanus ad bonum morale secundum rectam rationem dirigibilis; sed de *subjecto* vel *operationis*, circa quod Ethica versatur, ut finem suum introducat; vel *denominationis*, quod ab Ethicâ denominatur. (2.) Non de *homine privato*, & solitariè vivente; sed *in communi*, quâ virtutibus imbuendus, & ad beatitudinem est deducendus.

VI. Finis Ethica est beatitudo.

Loquor (1.) non de *sine accidentali* & *indirecto*, qui varius esse potest; sed de *essentiali* & *directo*, qui in Ethicis per se intenditur. (2.) Non de *sine interno*,

qui

qui est animi per virtutes informatio ; sed de *externo*, qui est felicitas seu beatitudo. I Eth. Nic. c. 2. (3.) Non de *beatitudine Theologicâ & spirituali*, quæ alterius fori est ; sed de *Philosophicâ & morali*, quæ in genere actionum moralium ultimò appetitur.

VII. Norma Ethices est recta ratio.

Procedit (1.) non de *normâ mediata*, quæ est vel remota, lex divina ; vel propinqua, lex naturæ ; sed de *immediatâ & proximâ*. (2.) Non de *ratione rectâ speculativa*, quæ ab intelligentiâ, scientiâ & sapientiâ dependet ; sed de *practica*. (3.) Neque de *ratione effectivâ*, quæ ab arte ; sed de *activâ*, quæ à prudentiâ oritur, quatenus in se primævæ bonitatis & lucis aliquid retinet.

VIII. Ethica est disciplina antiquissima.

Non ratione *præceptorum & methodici systematis*, quo modo Ethicam, qui tradiderit ante Platonem, extitisse neminem censent ; sed ratione *usûs &*

8   *De Constitutione*

exercitii virtutum, sine quo humana societas nec iniri, nec diu conservari potest.

IX. Ethica est disciplina perfecta.

Verum est non de perfectione absoluta, quæ sacro codici propria; sed de determinatâ & in certo genere tali, quâ mediante hominem perfectè deducit ad finem sibi proportionatum.

X. Ethica hominem facit optimum.

Non simpliciter, quasi hominem omnibus numeris bonum, & ab omni parte in actionibus moralibus perfectum reddat; sed secundum quid, in quantum naturâ duce, in imbecillitate hac fieri potest,

XI. Ethica non cadit in virum vitiosum.

Loquor non de Ethicâ abusive & æquivocè sumpta, pro nudâ notitiâ, quâ præceptorum Ethicorû peritus pollet; sed de propriè dictâ, pro cognitione ad actionem honestam determinatâ. I.

Eth.

Eth. Nic. 3. quâ mediante vir bonus
verba vertit in opera, & sale scientiæ
expurgat conscientiam.

*XII. Ethica Philosophorum in
Scholis Christianorum est retinenda.*

Non quoad illa, quæ ex idolomania
gentili ortum trahunt; sed quoad
isthæc, quæ ex rectâ ratione & lege na-
tura promanant, cujus ductu Philoso-
phus de moribus civilibus aded scri-
psit eruditè, nihil ut de his requiren-
dum sit amplius, attestante *Apol. Aug.*
Conf. p. 62.

*XIII. Ethica à SS. Theologia est
distincta.*

Et si non in omnibus quoad *objecti
materiale seu rem consideratam*, quæ
eadem esse potest in diversis discipli-
nis, quâ ratione de virtutibus haud
minùs Scriptura ac Ethica agit; attamen
quoad *formale seu modum consi-
derandi proprium*, ita ut Ethica ratio-
nes formales virtutum, earumque di-

3 *De Constitutione*

visiones tradat, quod nusquam in Theologia fieri videmus.

XIV. Ethica Theologia non est contraria.

Valet (1.) non de *Ethica concretivè* sumptâ, quæ datur in hoc vel isto Philosopho, qui sæpiùs principia Ethica malè vel intelligit, vel minùs dextrè applicat; sed *abstractivè* spectatâ, quat. præcepta ac monita è rectâ ratione producta, & in lege naturæ fundata, includit. (2.) Non de ejus *abusu*, quo sensu Ethica vitiosè applicata rectè statuitur fons errorum Papisticorum, aliorumque hæreticorum; sed de *vero & legitimo ejusdem usu*. (3.) Non de contradictione *apparente*, quâ requisita bonæ oppositionis negliguntur; sed de *verâ*, quâ conditiones ejusdem probè observantur.

XV. Ethica Theologo est necessaria.

Valet non de *necessitate absolutâ* seu *indigentia*, quasi Theologus sine *cogni-*

gnitione Ethices rerum Theologitarum notitiam assequi hauc posset; sed de *hypotheticâ & expedientia*, dum facit ad distinctam virtutum & vitiorum in Decalogo contentorum explicacionem, quæ accuratiùs utique pro conicione tractari poterunt, si Ethices præcepta cognita probè fuerint.

XVI. Ethica Iurisconsulto est necessaria.

Loquor & hîc non de *necessitate absolutâ*, quasi JCrus absque præceptorum moralium cognitione simplicem Jurisprudentiæ notitiam minimè sibi comparare posset; sed de *necessitate conditionatâ seu expedientia*, quat. videl. Ethica plenioris juris cognitionem, solidioremvè legum interpretationem suppeditat.

XVII. Ethica omni homini est necessaria.

Necessaria esse dicitur non *ad salutem æternam* obtinendum; sed *ad bene beatig, in hac vitâ vivendum*, quod

A 5

fieri

fieri nequit absque qualicunque etiam præceptorum moralium notitiâ, quæ vix habetur sine Ethicâ.

XVIII. Adolescens est idoneus auditor Ethicæ.

Sermo nobis est non de *auditore primario*, *sufficienti* & *perfecto*, qui, quæ docentur, assequi statim, & juxta ea actiones suas instituere valet, (quem Aristoteles 1. Eth. Nic. 1. οὐκ ἐὶν ἀκούων ἀρχοῦσιν appellat) quo de sermo est Philof. 1. Eth. Nic. c. 3. & 4. & lib. 6. c. 8. sed de *secundario*, qui, etsi hæc omnia continuò moribus exprimere nequit, ad perfectionem tamen aliquam per institutionis & disciplinæ gravitatem, & si pravus sit, ad morum emendationem adduci potest.

XIX. In Ethicis non dantur demonstrationes.

Valet non de *demonstrationibus tantum analogicis*. h. e. de veris, certis, firmis & solidis probationibus, quas admittimus; sed de *exquisitis*, *accuratis* & *stri-*

Et strictè dictis demonstrationibus, quæ postulant res simpliciter necessarias, immutabiles & æternas, Arist. 6. Eth. Nic. 3. & lib. 1. post. c. 4. quales in Ethicis non dantur.

XX. *Ethica ordine analytico est tradenda.*

Observandus g. est (1.) non *ordo syntheticus seu compositus*, quo à mediis ad finem, à principiis ad principia fit progressus, qui scientiis accommodatus magis; sed *analyticus & resolutivus*, quo à notione finis fit progressus ad media, per quæ finis in subjectum est introducendus, qui ordo disciplinis practicis proprius. (2.) Non *ordo nature & executionis*, juxta quem ipso facto felicitas introducitur; sed *facilioris doctrine & intentionis nostre*, secundum quem habitus felicitatis doctrinaliter traditur.

PARS

PARS I.
 DE
 EUDÆMONO-
 LOGIA,
 CAPVT PRIMVM.
 DE
 DE SUMMI BONI NATURA.

By. ANDREA Karchmaul /
 Giessa-Haffo.

FInis Ethices est summum bonum,
 cujus hanc damus definitionem:

SUMMUM BONUM (seu FELICITAS
 MORALIS) est actio animæ rationalis
 secundum optimam virtutem mo-
 ralem in vitâ civiliter perfectâ. L. 1.
 Eth. Nic. c. 6. & l. 1. Magn. Mor. c. 4. &
 l. 2. Eud. c. 1. *Illustria in sacris exempla
 sunt ABRAHAM, ISAAC, JACOB,
 JOSEPHUS, JOSUA. In profanis,*
 CON-

CONSTANTINUS M. CAROLUS M. aliquæ, qui virtutibus maximè fuerunt conspicui. His meritiſſimo jure annumerari poteſt Pientiffimus quondam Comes ac Dominus, Dominus WOLFGANGUS CRATO, BURGGRAVIUS DE Kirchburg/ ac DOMINUS IN FARNRODA &c. Dominum meum, dum in vivis erat, ſingulariter gratioſus, qui ſanè rariffimum omnium virtutum, quas ſors humana pro ſtatu hujus vite admittit, extitit decus ac exemplar.

Distinguitur S. Bonum in theoreticum ſeu contemplativum, & practicum ſeu activum. 10. Eth. Nic. c. 7. & 8.

THEORETICUM eſt actio animæ rationalis ſecundùm optimam virtutem intellectualen.

PRACTICUM eſt actio animæ rationalis ſecundùm optimam virtutem moralem. De poſteriori noſtra potiſſimum inſtituta eſt tractatio.

Oppoſitum Summi Boni eſt Summum Malum. 1. Eth. Nic. 10.

SUM-

SUMMUM MALUM (seu INFEL-
CITAS MORALIS,) est actio animæ
rationalis secundùm vitium morale
pessimum in vitâ moraliter imperfectâ:
*Dari exempla summè vitiosorum, NE-
RO, CALIGULA, HELIOGABALUS,
aliique ejusd. farinae nebulones docent.*

A X I O M A T A.

1. *Finis ultimus actionum nostrarum dicitur Summum Bonum. 1. Eth. Nic. 2.*

Sermo nobis est (1.) non de fine
planè summo & omnium universalissi-
mo, qui est Deus, ut monet Arist. 10°
Met. c. 10. l. 12. c. ult. ad cujus gloriam
omnes vitæ nostræ actiones dirigen-
dæ I. Cor. X. 31. Sed de fine hominis
Ethico, proprio, sibi que accommodato &
ultimo in genere actionum moralium,
qui est hujus vitæ. Adeoque (2.)
non de bono absolutè summo & Theo-
logico, quod est finis impropor-
tionatus, (sive intelligatur bonum hu-
jus

jus, sive futuræ vitæ) sed de *limitato*,
philosophico, *hominique ut tali in scholâ*
naturâ proprio, quod proportionatus
 est finis, nostrisque viribus parabile.
 (3.) Non de *bono contemplativo*, quod
 in rerum divinarum & præstantissima-
 rum speculatione terminatur; sed de
practico & morali, quod continuo vir-
 tutum moralium exercitio absolvitur.

II. *Homo in hac vitâ ante obitum*
potest esse beatus. 1. Eth. Nic. 10.

Valet non de beatitudine *extensivè*
 & ratione *excellentiæ* consideratâ,
 quâ perpetua bonorum & corporis &
 fortunæ abundantia requiritur, quâ de
 nemo & de præsentî, & de futuro si-
 mul certus esse potest; sed de *intensivè*
 & ratione *essentiæ* spectatâ, quâ quivis
 virtutis studiosus ac pro virili pulcher-
 rima quæque ac optima agens ab
 Arist. 1. Eth. Nic. 11. beatus pronuncia-
 tur.

III. *Adversa fortuna beatum*
non potest reddere miserum. 1. Eth.
Nic. 6, 10.

Proce-

Procedit (1.) non simpliciter de quovis *peracerbo, insigni & prorsus inusitato fortunæ casu*, quo de necesse habemus fateri, istum posse hominem è statu felicitatis suæ deturbare, omnemque virtutis actionem impedire; sed de *vulgari & usitato fortunæ icturno, eoque vita humana proprio*, quem vir beatus quasi *τετράγωνος* h. e. quadratus, ut loquitur Arist. 1 Eth. Nic. 10. animo faciliè superare, & nihilominùs secundùm virtutem vivere potest. (2.) Non de *externo beatitudinis splendore & ornatu*, qui adversis fortunæ casibus faciliè tollitur; sed de *internâ ejusdem constitutione & essentiâ*, quæ haud faciliè mutatur. (3.) Neque de *miseriâ apparente seu populari*, quâ is, qui egestate vel aliâ calamitate premitur, vulgò appellari solet miser; sed de *verâ & propriè dictâ*, quâ is tantùm miser est, qui sceleribus totus est deditus.

IV. *Summum Bonum morte hominis aboletur.*

Verum est (1.) non de *S. Bona Theologico*

gico & spirituali, quod respectu piorum in morte continuatur, & demum post hanc vitam ad perfectissimam sublimitatem (de quâ I. Corinth. II. 9.) deducitur; sed de Politico & morali, quod hujus vitæ bonum est. (2.) Non de honestâ famâ & encomio virtutis, quâ de verum illud: Virtus post funera vivit; sed de S.B. essentia & virtuosarum actionum exercitio, quod hominis morte tollitur.

V. Bonum est id, quod omnia appetunt. 1. Eth. Nic. c. 1. & lib. 8. c. 2. & l. 10. c. 2.

Valet non de boni naturâ & essentia, quasi appetibilitas sit formalis ejusdem ratio; sed de propriâ affectione, quâ videl. bonitas est causa & fundamentum appetibilitatis: bonum enim minimè idè est bonum, quia à nobis appetitur; sed à nobis appetitur, quia bonum existimatur.

VI. Summum bonum non est positum in voluptate. 1. Eth. Nic. 5.

Proce-

Procedit (1.) non de *Summo Bono* vel *causaliter*, *affectivè* & *à posteriori*, vel *objectivè* considerato, quomodo partim voluptatem animi ceu dulcissimam sui ipsius affectionem producit, 1. Eth. Nic. c. 3. & 1. 10. c. 4. partim voluptatem corporis velut objectum peculiaris virtutis agnoscit, 3. Eth. Nic. 11. sed *formaliter* & *à priori* spectato, cujus natura minimè in voluptate, cujuscumque sit indolis, consistit. (2.) Non de *voluptate animi concretivè* sumptâ, quæ intimè conjuncta operationi virtuosæ, ad hanc tanquam ad finem ultimum ordinatur, atque ex mente Philosophi 10. Eth. Nic. 2. propter se expetitur; sed de *precisè* consideratâ, quæ ab operatione virtuosâ abstrahitur, eidemque reverà contradistinguitur.

VII. *Summum Bonum non consistit in honore.* 1. Eth. Nic. c. 5.

Loquor non de *publico S. B.* & vitæ inculpatæ *testimonio*, quo honestatis studiosus maectatur, cujus respectu honor
 præ-

præmium virtutis vocatur 1. Eth. Nic. c. 9. & l. 4. c. 3. sed de ultimo actionum nostrarum *sine*, qui minùs rectè vel merus virtutis habitus, vel internus reverentiæ affectus valdè mutabilis, vel externum honoris signum ambulatorium habetur.

VIII. *Summum Bonum non collocatur in divitiis.* 1. Eth. Nic. c. 5. 5. & 8. Augustin. epist. 52.

Sermo est non de *accidentalibus* S. B. mediis, quorum intuitu divitiæ dicuntur felicitatis acquirendæ adminicula, acquisitæ ornamenta, liberalitatis & magnificentiæ instrumenta; sed de *essentialibus requisitis*, quibus natura S. Boni constituitur.

IX. *Summum bonum non est situm in idea Platonica contemplatione.* 1. Eth. Nic. 6.

Intellectum hoc volumus non de *bono contemplativo*, quod in merâ speculatione, quæ sæpiùs tam malis, quàm bonis communis est, consistit; sed de *practi-*

practico & morali, quod in perpetua virtutis actione situm est, & teste *Sca- ligero exerc. 250. sect. 5. solis bonis ac sapientiae studiosis apparatus.*

X. Summum bonum non collocatum est in virtutis habitu. Lib. 1. Eth. c. 5. & 8. lib. 10. c. 6. & l. 1. Magn. Mor. c. 4.

Verum est (1.) non de Summi Boni radice & fundamento, quo notamus habitum, qui propter aliud, virtutis scil. exercitium, expetitur; sed de *postrema S. Boni perfectione.* (2.) Non de habitu considerato *in sensu composito*, quod actio cum virtutis habitu conjungitur; sed *in sensu diviso*, quod ejusd. operatio ab habitu virtutis excluditur.

XI. Summum Bonum consistit in virtutis actione. l. 1. Eth. Nic. c. 6. 7. 8. & l. 10. c. 6. l. 1. Magn. Mor. c. 3. & 4. & l. 3. Eud. c. 1.

Valer

Valet (1.) non solùm de *actione externa & transeunte*, ad quam edendam, occasione opus est; sed cum primis de *interna seu immanente*, quæ est perfecta bene operandi intentio, qualis nec facilè impediri nec mutari potest. (2.) Non de *actione imperfecta*, è dispositione ortâ, quæ facilè amittitur; sed de *perfecta*, prognata ex habitu, quem maximè virtutis actio, in quâ S.B. consistere dicitur, includit.

XII. *Summum Bonum est actio anime rationalis. 1. Eth. Nic. 7.*

Loquor (1.) non de *subjecto denominationis & totali*, quod homo est; sed de *subjecto informationis & partiali*, quo mediante homo informatur. (2.) Non solùm de *anima rationali per essentialitatem* tali; sed & quâ tali *per participationem*, prout scil. rationem audit, ei que obtemperat. (3.) Neque de *animâ solutâ*, & à corpore separata; sed *cum corpore adhuc conjunctâ*, q. corporeis

poreis ad exercendas virtutes instrumentis utitur.

XIII *Summum bonum est operatio secundùm virtutem. 1. Eth. Nic. c. 7. & 9.*

Sumitur autem h. l. *virtus* non *numericè* seu *specificè*, pro unâ aliquâ virtute; sed *indefinitè* & *genericè*, pro quâvis virtute, longo usu, crebrisque actibus comparatâ, ita ut nulli virtuti, in societatem hujus posse recipi, repugnet.

XIV. *Summum bonum ex perfectissimâ denominatur virtute. 1. Eth. Nic. 7.*

Virtus perfectissima nec hîc dicitur ratione *essentiæ* & *in comparatione* ad reliquas virtutes, quo sensu virtus una in se spectata alterâ habetur perfectior; sed ratione *graduum*, & *in ordine ad subjectum*, quo modo præstantior virtus hæc vocatur, quæ præ aliis eminet in homine, inque eo
maxi-

maximè radices egit, secundùm illud
Philosophi 1. Eth. Nic. c. 6. *Si plures
sunt virtutes, secundam optimam & per-
fectissimam,* (puta, secundùm quam
optimè, quoad mensuram hujus vitæ
operatus est homo,) censenda erit
beatitudo.

*XV. Summum Bonum est opera-
tio virtutis in vitâ perfectâ. 1. Eth.
Nic. c. 7. & 10.*

Putat non perfectionem tantùm
ætatis, ut quis maturo & confirmato
præditus sit judicio, unde S. B. pueris
quoad actum denegamus, 1. Magn.
Mor. 4. sed & temporis, ut quis perpe-
tuo & indefesso studio virtutem, quo-
ries offertur bene agendi occasio, se-
quatur.

*XVI. Summum Bonum recipit
magis & minus. 1. Eth. Nic. 10.*

Recipit non in se & ratione essentia,
quæ est indivisibilis 8. Metaph. c. 3,
adeò ut ei nihil addi, adimiyé possit;
sed

sed ratione *subjecti* & *actualis inbren-*
tia, prout hominibus in hac vitâ con-
 stitutis inæquali gradu competit, unde
 ille, qui excellentiori virtute præditus,
 & plures edit actiones honestas, felici-
 or est eo, qui virtute minùs ornatus,
 & pauciores edit actiones.

XVII. Summum Bonum est (1.)
 πλειότατον perfectissimum. 1. Eth.
 Nic. 7.

Inter requisita summi boni essentia-
 lia, non postremum est, quòd dicatur
 perfectissimum. Dicitur autem tale
 non *absolutè*, quale in hac vitâ, quæ
 post lapsum omnis generis miseriis
 scateret, κατ' ἐυχλὴν secundùm votum
 tantùm datur; (quorsum tendit illud
Erasmi præfat. in enchir. militis Chri-
 stiani, qu. ait: *Quod summum est, id*
omnibus est destinandum, ut saltem affe-
quamur mediocria.) sed in certo genere,
 ac pro statu civilis vite, in quâ perfe-
 ctius nihil est, quàm serium & non in-
 corruptum virtutis veræ exercitium.

XVIII. Sum-

XVIII. *Summum Bonum est* (2.)

θεῖον, *divinum*. 1. *Eth. Nic. c. 9.* &
l. 12. *Met. c. 7.*

Divinum appellatur (1.) non ratione *subjecti*, quasi bonum hoc civile sit in Deo; sed partim ratione *causa efficientis*, quia Deum agnoscit causam primam, Jac. I. 17. partim ratione *dignitatis*, quia per hoc proximè ad Dei vitam accedimus, eique assimilamur (2.) Neque dicitur donum *divinum*, *immediatum*, qualia fuere dona Spiritus Sancti, Prophetis & Apostolis olim infusa; sed *mediatum*, conditionem videl. laboris nostri annexam habens, quale à Deo hominibus negotiosis & virtuti addictis datur.

XIX. *Summum Bonum est* (3.)

κατὰ τὸν ἄνθρωπον, *humanâ industriâ parabile*. 1. *Eth. Nic. c. 2.* & 7.

Loquor non de *causâ universali* & *remotâ*, de quâ ax. præcedenti; sed de *particulari* & *proximâ*, qt. improbo studio & magno labore S. B. cõparatur.

B

XX. *Sum-*

XX. Summum Bonum est (4.)
ἰδιον, proprium. 1. Eth. Nic. 5. & 7.

Proprium dicitur non in quarto modo, quasi omnibus individuis humanis & semper competat; sed in primo modo secundum speciei latitudinem, quo respectu homini rectâ ratione prædito convenit, qui solus aptus est, ut felicitate civili possit beari.

XXI. Summum Bonum est (5.)
οἰκῶν, domesticum. 1. Eth. Nic. 3.

Domesticum dicitur, non quod refertur ad naturam hominis specificam; sed ad hunc vel illum in individuo hominem, qui actu illud possidet, eoque pro lubitu fruitur.

XXII. Summum Bonum est (7.)
ἀλλοτρίον, multis commune. 1. Eth. Nic. 9.

Dicitur *commune* (1.) non respectu speciei humanae, cui antea dicebatur proprium; sed ratione individuum humanorum, quibus tribuitur. (2.) Non respectu actus inexistenti, quo sensu

sensu hominum vitio non ab omnibus possidetur; sed ratione *apuzindinis*, quæ à quovis virtutis studioso, quoad istum perfectionis gradum, quem humana imbecillitas admittit, comparatur.

XXIII. Summum Bonum est (7.)
ἀυταρκες, sibi sufficiens. 1. Eth. Nic. 7.
lib. 10. c. 6.

Si non *sufficienciã externã*, quã ratione excellentiæ & splendoris aliis ut ministrantibus & organicis opus habet. 1. Eth. Nic. 8. attamen *internã*, quat. ratione suæ essentiæ & quidditatis aded semetipso est contentam, ut in genere bonorum agibilium & humanorum aliud extra se bonum, tanquam perficiens essentiam ejus, minimè quærat.

XXIV. Summum Bonum est (8.)
κλινομενόν, sui communicivum. 1. Eth.
Nic. 5.

Dicitur tale (1.) non tantum *effectivè*, quat. vir beatus juxta ductum naturæ, (quæ, dicente *Senecã* lib. un. de

vit. beatâ, c. 24. hominibus prodesse jubet,) virtuosus suis actionibus quamplurimis inservire laborat, unde talis quoque dicitur esse πανταχῶς σωτήρ, ubique salutaris; sed & subjective, ita ut omnibus virtutis studiosis, qui sincero ejus capiuntur desiderio, pateat; (2.) Non ratione actûs possidendi, juxta quem in paucis invenitur; sed ratione potentia & aptitudinis, quâ à multis acquiri potest. 1. Eth. Nic. 9.

XXV. *Summum Bonum est (9.)*
 ἰσὺς αὐτὸ ἀγαπτόν, propter se expetibile.
 1. Eth. Nic. c. 7.

Bonum morale est finis ultimus non solum negative, quat. in serie actionum moralium non propter aliud, ut finem ulteriorem appetitur; sed & positive, quat. omnia in eâdem actionum serie ad S. B. referuntur.

XXVI. *Summum Bonum est (10.)*
 τιμιόν, honorabile, 1. Eth. Nic. 12.

Dignissimum est non honore religioso & divino, qui soli Deo debetur, Esa.
 XLII. 8.

XLII. 8. Matth. IV. 10. sed civili & politico, quem felix propter virtutis actionem meretur.

XXVII. *Summum Bonum est* (11.) *ἡδίστον, delectabile. 1. Eth. Nic. c. 8.*

Valet (1.) non de bono inchoato, quod in nudâ dispositione, quæ est via ad S. Bonum obtinendum, consistit; sed de perfecto, quod in continuatione actionum positum est. (2.) Non vel de S. Boni parte essentiali, aux causâ formali, qd. jucunditas ei esse daret; sed de accidente ejus inseparabili, qt. is deum de perfectâ virtutis actione certus esse potest, qui cum quâdam animi oblectatione operatur.

XXVIII. *Summum Bonum est* (12.) *δυσκίνητον, difficulter mobile. 1. Eth. Nic. c. 5.*

Loquor & hîc (1.) non de S. B. inchoato, quod contrariis ad vitia incitamenti facilè rursus amitti potest; sed de perfecto variisque actionibus acquisito. (2.) Non de difficultate ab-

Solutâ, q̄. nullis prorsus fortunæ telis sit
 expositum; sed de *comparatâ*, q̄. sc.
 in comparatione reliquorum bono-
 rum difficulter ab adversâ fortunâ ex-
 pugnatur. (3.) Non de *externo ejus*
splendore & *majori usu*, qui facilè tran-
 sit; sed de *internâ ejus perfectione*,
 quæ agrè è subjecto, in quo firmam
 sedem fixit, expellitur.

XXIX. Summum Bonum est
 (13.) *non vi, non violentum. i. Eth.*
Nic. 5.

Verum est non solum ratione vel
acquisitionis, quia S. B. (non vi, sed)
 honestis actionibus comparatur: vel
possessionis, siquidem (non fraude, sed)
 virtute retinetur; sed & ratione *usur-*
pationis, quia (non coactè, sed) liberè
 suaviterque exercetur.

XXX. Summum Bonum non est
 (14.) *dormientis. i. Eth. Nic. c. 8. &*
1. 10. c. 6. & 1. Magn. Mor. c. 6.

Valet non de S. Boni *actu primo*
eiusdemque habitus, qui dormienti quo-
 que

que inesse potest, quamvis eo ipso momento non secundum virtutem operetur, modo aliàs, dum vigilat, actiones virtutis strenuè exerceat; sed de actu secundo, ejusdemq; conceptu formali, quo respectu soli competit vigilanti, & secundum virtutis habitum operanti.

XXXI. Summum Bonum est (15.) ἡμεγυλον, non otiosi. 1. Eth. Nic. 3. & 8.

Quiescere quidem aliquando vir beatus videtur, est non ab actione Ethicâ seu morali, quâ etiam non agens secundum virtutis regulam, agere dicitur; sed ab actione physica, quâ beatus certo tempore, vel ob defectum occasionis & instrumentorum, vel ob refocillationem virium, ut majori alacritate ad virtutis exercitium redeat, ab externo opere cessat.

XXXII. Summum Bonum non est (16.) calamitofu. 1. Eth. Nic. c. 8.

Valeat non de populari calamitate,

in corporis & fortunæ malis consisten-
te, quâ utique vir beatus premi potest;
sed de verâ & recta rationi consentaneâ,
in habita vitiositatis operoso positâ.

*XXXIII. Datur Summum Ma-
lum Summo Bono oppositum.*

Sermo est non de malo transcen-
dentali, bono transcendentali opposi-
to, cujus existentia nullitatem pro-
bant Metaphysici; neque de malo
naturali, bono naturali opposito, cujus
in rerum naturâ certitudinem evincit
experientia; neque de malo infortu-
ni, bono interdum fortunæ opposito,
cujus veritatem hominum testantur
querelæ; sed de malo morali, bono
practico opposito, quod est actio
vitiosa per vitæ curriculum
continuata.

CAPVT

CAPVT II.

De

IMMEDIATIS SUMMI BONI EFFECTIBUS, EJUSDEMQUE BONIS CONCOMITAN- TIBUS

RE. GEORGIO WILHELMO DORN/
Giessa-Hasso.

SUMMI BONI essentiam excipit do-
ctrina de ejusdem accidentibus,
qualia sunt vel immediati S. Boni
effectus, vel bona ejus concomitan-
tia.

IMMEDIATI S. BONI EFFECTUS
sunt, qui proximè illud consequuntur,
& inseparabiliter cum eo coherent:
*Ut sunt bona conscientia, & voluptas
animi honesta.*

BONA S. BONUM CONCOMITAN-
TIA sunt, quæ ita contingenter ei com-
petunt,

B s

petunt,

petunt, ut ab eo rursus separari possint.

Suntque vel interna, vel externa.

INTERNA sunt vel vitæ, *ut libertas;*
vel corporis, *ut sanitas, robur, pul-*
chritudo:

EXTERNA dividuntur in realia &
personalia.

REALIA sunt vel dignitatis, *ut ho-*
nor, gloria, laus, bona fama:

PERSONALIA dicuntur *amic.*

AXIOMATA.

I. *Bona conscientia & animi vo-*
luptas honesta S. Bono sunt necessa-
ria.

Necessaria dicuntur non *constituti-*
vè, quasi ad ejus formalitatem requi-
rantur; sed *consecutivè*, quod bonum
constitutum immediatè consequan-
tur.

II. *Conscientia est omnium ho-*
minum.

Etiamsi non semper quoad *actum*
secundum, qui per discursum practi-
cum

cum, facta nostra vel accusantem vel excusantem, se exercit. Conf. Paulus Rom. II. 15. I. Tim. IV. 2. Attamen quoad ~~actum~~ *actum primum seu potentiam* iudicandi, ita, ut in desperatis hominibus dormiat, ipsum iudicium cesset, nec operationes suas exerceat.

III. Conscientia mihi testis.

Quintil. l. 5.

Conscientia non requirit testes alienos, qui de veritate factorum nos certos reddant; sed testis domesticus est mens sibi conscia vel recti, quo gaudet; vel mali, quo contristatur, juxta illud *Lipsii* centur. I. epist. 77. *Mihi, dicentis, sententia de me non nisi apud me fertur; nec quis sum, alium rogo; interno isto iudice, si probus audiam, quid addens aut demens mihi hi sermones?*

IV. Bona conscientia iuge est convivium. Prov. XV. 15.

Non intelligitur bonitas conscientie carnalis, quae valde inconstans & fallax;

lax; sed *moralis*, quæ nititur virtuosis actionibus, quæ veram patiunt animi tranquillitatem, consistentem in fiducia favoris Domini, securitate pœnæ, animique in omni fortunâ moderati-
onæ atque præsentia. *Senec. Epist. 23.*

V. Conscientia. fama est præferenda.

Loquor non de bonâ conscientia & bonâ famâ *absolutè* acceptis, quo sensu neutra est negligenda, juxta illud *Ambrosii* epist. ad Constant. *Duo tibi sunt necessaria, conscientia, & fama: Conscientia propter teipsum, fama propter proximum; sed in comparatione, si vidl. una harum postponenda, dum minor famæ externæ habenda est ratio, quæ sæpè fallax & mendax est, Syr. XIX. 15. major verò conscientia, ceu testis interni & infallibilis, cui innitatur vir probus, suumque faciat illud *Plauti* in *Most. act. 1. scen. 3. Ego si bonam famam mihi servâsso, sat ero dives. Ast ego, si bonam conscientiam servâsso, ditissimus.**

VI. Vo-

V1. Voluptas perficit S. B. 10.

Eth. Nic. 4.

Valet (1.) non de voluptate corporis & impurâ, quam homines præposterè agentes tanquã finem sibi præstituunt, teste Petro Gassendo oper. Phil. tom. 3. c. 4. sed de voluptate animi & sincerâ, ex virtutis actionibus profectâ (2.) Non de perfectione, quã spectatur ut finis ultimus, in quo animus acquiescit; sed ut affectio ultimi finis propria, & necessarium quoddam consequens, quo ipsa virtus tantò ardentius à nobis expectitur.

VII. Ex voluptate nascitur infelicitas.

Non ex voluptate spirituali, quam renati hauriunt ex verbo Dei, de quã David Psal. CXIX. 14. neque ex morali, quæ consistit in bonitate conscientie ex virtutis exercitio subortâ; sed ex carnali & turpi, quæ posita est in continuis commestationibus, potationibus, scortationibus & similibus illicitis

citis carnis actionibus, nascitur infelicitas & temporalis, quæ est hujus vitæ; &, nisi quis seriam agat pœnitentiam, æterna, I. Cor. VI. 9. Gal. V. 3. 4. 5.

VIII. Voluptas turpis est vicina tristitia.

Pravitas actionum, quæ nunquam verè est sine pravâ voluptate, dicitur operari tristitiam (1.) non *efficienter*, cum malum tanquam ens privativum nullius rei possit esse causa efficiens; sed *deficienter*, quæ. vid. eo ipso, quo miser malè operando deficit, conscientiam lædit. (2.) Neque semper *immediate*, quia defectus in hominibus extremè malis cum voluptate potest esse conjunctus; sed vel *mediate*, quando sc. actio mala ad tempus conscientie mortuæ bona apparet; vel *immediate*, ubi actio mala statim ab exporrectâ conscientia agnoscitur.

IX. Bona natura & fortuna sunt verè bona.

Loquimur non de pravo horum bono-

bonorum *abusu*, eorundemque *effectus*
fortuito & accidentario; sed de *legiti-*
mo usu & effectu proprio, secundum
quem inserviunt virtuti, tanquam in-
strumenta suo fini, vocanturque Dei
dona, Gen. XXIV. 35. c. XXXIX. 5.
Job. XLII. 12.

X. *Bona natura & fortuna requi-*
runtur ad S. B. 1. Eth. Nic. c. 8. & 10.
& l. 7. c. 13. & lib. 7. Polit. c. 1.

Requiruntur non ad *veram S. B.*
essentiam, quæ in solâ virtutis actione
ex habitu profectâ consistit; sed ad
eius splendorem & eminentiam, respec-
tu cuius debent appeti tanquam or-
gana & instrumenta virtutis actionem
perficientia, 1. Pol. c. 5.

XI. *Libertas est bonum inesti-*
mabile.

Et quamvis felix nec in ipsâ capti-
vitate amittat *felicitatem*; amittit ta-
men *externum eius splendorem & orna-*
mentum; nec non *occasionem* aliis in-
serviendi, ut non adeò expedite *actio-*
nes

nes virtutis edere possit in omne objectum.

XII. Sanitate nihil jucundius. Plat. l. 9. de Republ.

Sermo nobis h. l. est non de sanitate mentis, per quam animus bene se habet; sed corporis, quæ est bona temperamenti constitutio, Prov. XVI. 24. multum faciens ad rectè ac laudabiliter agendum. [Quamquam sanitas corporis eò pluris æstimanda, quo arctiori vinculo cum sanitate animi est conjuncta. Unde Petrus Gassendus l. c. c. 5. Constat, ait, illum statum, in quo animus sine perturbatione, corpus sine dolore est, nihil esse aliud, quàm perfectam totius hominis sanitatem.]

XIII. Gravior est pulchro veniens è corpore virtus. Virgil. l. 5. Aneid.

Accipiendum hoc est non de molli & effœminatâ pulchritudine, & nimis exquisita venustate, quæ infra virum; sed de laudabili, verâ, & virili dignitate,

tate,

tate, quæ potissimum in decorâ magnitudine & justâ omnium partium proportionem consistit, quæ viro honesto & probo quoque convenit.

XIV. Per honorem Deo assimilamur. Plato l. 5. de Leg.

Non *intrinsecè*, quo sensu per vitam virtuosam, ob quam honoramur, Deo assimilamur; sed *extrinsecè* per honorem quodammodo Deo similes redimur.

XV. Honor non defertur improbo.

Honor scilicet non *apparens* & *fucatus*, qui consuetudini facti tribuitur; sed *verus*, qui virtuti jure suo debetur.

XVI. Gloria virtutis actionem debet sequi.

Procedit non de *gloriâ vanâ* & *inani*, quâ gloriosi prudentibus derisui sunt, stultis admirationi, parasitis prædæ & escæ, sibi ipsi & gloriæ vanæ mancipia, judice *Franc. Bacon. de Verulam. serm. fid. 52.* sed de *verâ*, quæ
virtu-

vittatis actionem de jure sequitur.

XVII. Lani propria sordet.

Valet non in *extremo necessitatis* casu ubi aliquod famæ periculum imminet, vel officii hactenus administrati contemtus subest, ibi calumniæ aut iniquioris accusationis amoliendæ gratiâ proprium de seipso ferre testimonium quis potest, modò id parcè, moderatè & prudenter faciat; sed *extra evidentem necessitatis casum* laudet te alienus, & non os tuum; extraneus, & non labia tua, monente *Salomone* Prov. XXVII. 2.

XVIII. Bona fama est in nostrâ potestate.

Est in nostrâ potestate non respectu *formæ*, quæ est honesta de bonis nostris actionibus aliorum existimatio; sed respectu *materiæ*, per quam intelligimus actiones honestas, à nobis proficiscentes, de quâ nobis est laborandum, defectus autem formæ æquo ferendus animo.

XIX. Vita & fama pari passu ambulans. L. 9. ff. de manum. vind.

Valet non de *apparente infamia* quæ metuenda; sed de *vera*, quæ infamis pro civiliter mortuo habetur.

XX. Beatus divitias appetit.

Appetit non propter earum possessionem; sed *legitimam usurpationem*, adeoque propter virtutem simul & acquirendam & exercendam.

XXI. Beatus indiget amicis. 8. Eth. Nic. c. 6. & lib. 9. c. 9.

Beatus scilicet non *contemplativus*, qui Platone censore nullis eget amicis; sed *practicus* opus habet amicis honestis ac viris probis, in quibus virtutes suas intueri, & erga quos eas exercere potest.

PARS II.
DE
ARETOLOGIA.

SECTIO I.

DE
VIRTUTE IN GENERE.
CAPVT PRIMVM.
DE VIRTUTE MORALI.

R. JOHANNE MATTHÆO Münch/
Mœno-Francofurtano.

Medium ad finem Ethicæ or-
dinatum Virtus est, cujus in ge-
nere hanc damus definitionem:

VIRTUS est habitus animi acqui-
situs, quo homo & bonus, & ad mu-
nus suum laudabiliter obeundum ex-
peditus efficitur. 2. Eth. Nic. 5.

Estque vel moralis, vel intellectua-
lis. Arist. l. 1. Eth. Nic. c. 13. l. 2. c. 1. l. 6. c. 1.
l. 2. Eudem. 4. & 1. M. Mor. 5.

Virtu-

Virtute intellectuali ad calcem rejectâ, moralem nunc considerabimus, quam ita definire placet:

VIRTUS MORALIS est habitus electivus, consistens in affectuum atque actionum humanarum mediocritate, ratione rectâ definitâ. 2. Eth. Nic. c. 6. & 1. 6. c. 3. & 13.

Et hæc est vel imperfecta, vel perfecta, vel perfectissima.

IMPERFECTA virtus est dispositio ad virtutem perfectam: Ut sunt Semi-virtutes, v. g. *Continentia* & *Tolerantia*, 6. Eth. Nic. 2. De quibus infra.

PERFECTA virtus, quam modò ex Philosopho per habitum electivum &c. definivimus, pro ratione objecti est multiplex: Versatur enim vel circa hominis corpus, ut (1.) *Fortitudo*, & (2.) *Temperantia*: vel circa sumptus, ut (3.) *Liberalitas*, & (4.) *Magnificentia*: vel circa honores, ut (5.) *Magnanimitas*, & (6.) *Modestia*: vel circa iram, ut (7.) *Mansuetudo*: vel circa conversationem, ut (8.) *Humanitas*,
(9.) *Ur-*

(9.) *Urbanitas*, & (10.) *Veracitas*:
vel circa jus seu contractus, ut (11.)
Iustitia. 2. Eth. Nic. 7. De singulis in
199.

VIRTUS PERFECTISSIMA est vir-
tus in eminentiâ constituta, dicique
consuevit *Virtus Heroica*, 6. Eth. Nic. 1.
De quâ suo loco.

Oppositum virtutis est vitium, quod
in genere ita potest definiri:

VITIUM est habitus animi acqui-
situs, quo homo & malus, & ad munus
suum turpiter obeundum promptus
redditur.

Et hoc est vel morale, vel intelle-
ctuale. De priori hac vice, intellectu-
ale remittentes ad finem Ethicæ.

VITIUM MORALE est habitus
electivus, consistens in affectuum at-
que actionum recessu à mediocritate
rectâ ratione definitâ.

Quemadmodum autem virtus suos
admittit gradus, ita & ex opposito vi-
tium tres habet gradus. In primo con-
stituuntur *semivitia*: in secundo ipsa
vitia:

vitia: in tertio *vitia heroica virtuti opposita*. De *semititiis*, & *vitiis Heroicæ virtuti oppositis circa finem Ethicæ* agemus. De *vitiis autem singulis virtutibus oppositis in singulâ virtutis tractatione*.

Denique *vitium est vel excedens, vel deficiens*, l. 2. *Eth. Nic. c. 6. & 7. l. 1. M. Mor. c. 9. & l. 2. Eud. c. 5.*

EXCEDENS est, quo quis à mediocritate rectâ ratione definitâ ad nimium tendit.

DEFICIENS est, quo quis à mediocritate virtutis ad parum inclinatur.

A X I O M A T A.

1. *Virtutis studiosum esse, difficile est.* 2. *Eth. Nic. c. 9.*

Non dicuntur *actiones virtutum difficiles* vel ob *virtutis possessionem*, cujus actio *jucunda*; vel ob *eius finem*, quem intendit, qui est *vita hujus beatitudo*, à quo (fine) accipit *dulcedinem & suavitatem*; sed ob *illius acquisitionem*,
cujus

cujus radix admodum amara. (Unde *Erasm. Roterodamus* enchir. *Christ.* de varietate affectuum scitè ait: *Arduam initio esse virtutis viam, verum ubi ad cacumen erepseris, tutissimum ocius te manet.*)

II. In medio consistit virtus. 2.
Eth. Nic. 6.

Intelligitur h. l. *medium* non (1.) *participationis*, quod capax utriusque est extremi; sed *negationis*, quod nullius extremi oppositi est particeps. Non (2.) *rei*, quod ad nos nullum habet respectum; sed *persona*, quod ad nos est relatum. Non (3.) *Arithmeticum*, quod ab utroque extremorum æquè distat; sed *Geometricum*, quod uni extremorum est vicinius, alteri remotius. Atque adedò (4.) non *nudum* quod in solâ & merâ mediocritate consistit; sed *rectâ ratione definitum*, quod *ὀρθότης*, i. e. rectitudinem seu conformitatem cum ratione includit, ita ut utrumque in virtute sit, mediocritas, & rectitudo. [Spectatur enim in virtute

tute

tute similitudo rerum pro ratione loci, temporis, personarum & varietate aliarum circumstantiarum, quas recta ratio monstrat, sine quâ aliàs difficile est, medium consequi. *Thom. summ. Th. I. 2. qu. 64. art. 1. & 2.*

III. Virtus est extremitas. 2. Eth. Nic. 6.

Non respectu *essentia & quidditatis*, juxta quam virtus (uti dictum) est medium inter excessum, quem tollit, & defectum, quem corrigit; sed ratione *prestantia & perfectionis*, quâ in rebus humanis supremam meretur locum.

IV. Virtus est uniformis.

Uniformis dicitur non respectu *circumstantiarum & objectorum*, quæ variant; sed respectu *definitionis & rationis formalis*, quâ à rectâ ratione proficiscitur, & ad mediocritatem affectus redigit.

V. Virtus est efficax & actiuosa.
Cic. I. I. Off.

Verum est de Virtute representatâ

C

non

non in habitu seu actu primo, qui potest esse in homine ocioso. 1. Eth. Nic. 8. sed in operatione seu actu secundo. [Hoc sensu Antisthenes virtutem esse rem operum, dicebat. Et Pantholidas Legatus, cum in Atheniensium Gymnasio disputantes de virtute Philosophos audivisset, ac, num placerent, quæ dicta erant? interrogaretur: Proba, inquit, profectò sunt disputationes illæ, sed inutiles planè vobis, qui virtutem habetis in ore, factis non ostenditis. Plutarch. in Apophreg.

VI. Qui unam habet virtutem, is habet & reliquas.

Valet non de virtutum actibus, quos materiae, occasionis & instrumentorum defectus sæpè excludunt; sed de animi habilitate & propensione, ita ut, quantum in se est, destinet, quæcunque opera honesta patrare, si materia, occasio & instrumenta præstò sint. Thom. l.c. quæst. 65. art. 1.

VII. Vir-

VII. Virtus nobis non inest à natura. 2. Eth. Nic. 1.

Loquimur (1.) non de homine in statu integritatis ante lapsum considerato, cui virtus fuit naturalis ut pars imaginis divinæ; sed de homine in statu corruptionis post lapsum spectato. (2.) Non de naturali quâdam aptitudine & propensione ad virtutem, homini præsertim naturæ generosioris inhaerente, quæ semen, rudimentum & inchoamentum virtutis appellatur; (de quâ vid. ipse Philosophus 6. Eth. Nic. c. 13. & 1. 5. Eudem. c. eod. & 1. Polit. c. 2.) sed de habitu completo & perfecto, qui ex plenario rationis usu operantibus assignatur. (3.) Non de eo, quod nobis inest secundum naturam, quod naturale dicitur ideò, quod ipsi naturæ est conveniens & congruum; (quo sensu Cic. 1. 3. Offic. Virtus, ait, maximè est naturæ consentiens, & magis, quàm ipsa vitia aut voluptas,) sed de eo, quod inest à naturâ, ita ut principium ejus pro-

C 2

ximum

ximum fit ipsa naturâ. Thom. l. c. qu. 63.
art. 1.

VIII. Mores animi sequuntur
temperamentum corporis. Galex. pec.
libr. de Temper.

Loquor (1.) non de moribus internis
& spiritualibus, qui per solius Spiritûs
Sancti operationem emendantur; sed
de externis & propriè dictis, quales sunt
virtutes & vitia moralia. (2.) Non de
temperamento hominis morbido & vi-
tioso, quod necessariò secum trahit
mores hominum, atque sic haud am-
plius est in nostrâ potestate; sed de
sano & naturali, quale in sanis reperit-
tur corporibus. (3.) Non de causâ
proximâ & adequatâ, qf. temperamen-
tum immediatè & solitariè sumptum
mores producat; sed de remotâ & in-
adequatâ, ita ut mores rectâ discipli-
nâ, congruente educatione & accuratâ
informatione possint corrigi. Adeoq;
(4.) non de eo, quod necessariò & sem-
per, mores sc. trahendo, temperamentum
sequi-

sequitur; sed de eo, quod *contingenter* & *quandoq;*, mores scil. tantum incli-
nando, illud concomitatur, ut tamen
studio & assuefactione multis modis
emendari possit.

*IX. Mores animi sequuntur cœle-
stium influxum.*

Non (1.) *immediate seu directe*,
quasi proximè & per se voluntas in-
clinari dicatur; sed *mediate sive indi-
recte*, quat. remotè & per accidens vo-
luntas, interventu scil. organorum cor-
poris, & potentiarum ipsis competen-
tium, disponitur. Neq; (2.) *necessariò*,
quasi voluntati inferatur necessitas;
sed *contingenter*, ita ut voluntas, quo-
unque appetitûs affectu incitetur,
pro suâ libertate oblucri possit.

*Sapiens ergò, inquit B. Sperling. Præ-
ceptor meritissimus Inst. Phys. l. 3. c. 4.*

*15. dominabitur astris; insipiens verò
& improbus, qui temerariâ beluarum
rabitur cupiditate, cadet. Cadet culpâ
non astrorum, sed propriâ.]*

X. *Virtus moralis est in appetitu sensitivo. 1. Eth. Nic. 13.*

Non primario, quomodo residet in voluntate. 8. Eth. Nic. 13. sed secundario est in appetitu sensitivo, quatenus hic rationis imperium, monita & præjudicium audire, ejusque nutu flecti & gubernari potest, sicut loquitur D. Calixtus epit. Theol. Mor. part. 1. de princ. action. hom. ren. p. 17.

XI. *Virtus non recipit magis & minus.*

Intelligendum hoc est non comparate & ratione inexistente, ita enim in hoc vel illo subjecto admittit gradus; sed absolute & ratione essentia. Thom. l. c. 66. art. 1. [Quo sensu acceptandum illud Seneca l. 1. epist. 66. Quid accidere perfecto potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui accessit. Ergo ne virtuti quidem, cui si quid adjici potest, desuit.]

XII. *Virtus sibi sufficiens est. Senec. de irâ.*

Non quoad operationem & actum quem-

quemcunque, ratione cujus sæpius instrumentis & mediis opus habet; sed quoad quidditatem & naturam, ratione cujus habitus virtutis etiam sine bonis fortunæ aliisque organis animo inesse potest.

XIII. Virtus præstantior est divitiis. *Isocr. in orat. ad Demon.*

Non ex more vulgi, qui cuncta studia tantum ad opes corradendas ante omnia dirigit, juxta illud *Horatii* l. 1. epist. 1. *O cives, cives, quærenda pecunia primum; sed ex recta rationis judicio, quod bona animi omnibus fortunæ bonis præferat. [Virtutum quippe memoria, judice Lentulo in Aul. Tibet. aph. 164. omni exequiarum funebri pompa fulgentior.]*

XIV. Virtus moralis est experta omnis abusûs. 2. *Eth. Nic. c. 6. l. 2. Magn. M. c. 3. & l. 1. Rhet. 4.*

Loquor non de eo, quid ab aliis fieri queat, qui ex nostrâ virtute occasionem peccandi per accidens capere

possunt; sed de genuino virtutis possessore, qui eat. quat. per virtutem laude dignus, eâ abuti nequit.

XV. Virtutis comes invidia. Cic. l. 4. ad Herenn.

Non per se & naturâ virtutis, quam honores & dignitates ex merito concomitantur; sed ex accidente, vitio hominum, qui nihil magis ægro ferunt animo, ac si videant, unum majoribus abundare bonis, quàm alium.

XVI. Marce sine adversario virtus. Senec. de provid.

Virtus quidem non ratione sui indiget adversario, quia omnium amore est digna; sed ex accidente sæpius magnam patitur afflictionem, ita tamen, ut inde magis magisque augeatur, celfiorque reddatur. [Huc spectat illud Seneca: Illustrata est virtus mea per ea ipsa, per que petebatur: produci enim illi & tentari expedit. Nec ulli magis intelligunt, quanta sit, quàm qui vires ejus

*ejus laceffendo fenferunt. L. un. de beat.
vit. c. 27.]*

*XVII. Virtutes Ethnicorum non
sunt peccata.*

In quantum considerantur non *per accidens* & *eventualiter*. [Ita enim dicuntur peccata partim ob defectū causæ efficientis principalis, quatenus (α) non proficiscuntur à gratioso Dei influxu, sed à generali illius motione: partim ob displicentiā subjecti, quatenus non (β) insūt homini renato, sed irrogenito: partim ob absentiam formæ assistentis, quatenus (γ) non fluunt ex fide & caritate Christianā, sed simpliciter ex lege naturæ & rectā ratione: partim ob debiti finis carentiam, quatenus (δ) non ad DEI Trinūnis gloriam; sed ad propriam Ethnicorum laudem referuntur.] sed *per se* & *formaliter*, qd. legi divinæ, naturali & rectę rationi congruunt. [Et hoc sensu acceptamus verba *B. Hülfemanni*, quando in *Manual. Conf. Aug. disp. 16. de Lib. Arbitr.*

th. 8. ita loquitur: *Hæc est ipsorum (operum Gentilium) ratio, cur virtutes illæ bonæ non sint, quia dilectio Dei ex toto corde, totâ animâ &c. eis non inest ratione formæ: Gratia Spiritûs S. ipsis deest ratione principii: Gloria veri DEI ratione finis.* Quam sententiam fusiùs explicat nunquam satis laudatus *Preceptor* in *Man. cit. disp. 17. de Fid. & Bon. oper. ubi th. 4. ita differit: Dicimus, non ipsum opus bonum, sed defectum perfectionis inesse debite, qui à tali opere in hac mortalitate inseparabilis est, esse peccatum, quia talis defectus est à voluntate, seu non-convenientia cum lege DEI, ac per hoc peccatum, definiente Apostolo 1. Joh. III 4. Et quia ejusmodi à voluntate omnem hominis vitam, omnes actiones perpetuò comitatur, seu semper adheret. ut Apostolus loquitur Hebr. XII. 1. Ideò Lutherus assert. art. 31. 32. 36. & alii, respectu hujus inseparabilis adherentis, non respectu formæ propria quodlibet bonum opus dixerunt esse peccatum. Vid. plura ad hanc rem facientia l. c. th. 5. & 6.]*

XVIII. *Virtutes Ethnïcorum
placent Deo.*

Non (1.) *complacentiâ speciali*, quâ sola fidelium opera bona DEO sunt grata, juxta immotum axioma Hebr. XI. 6. *Sine fide impossibile est, placere Deo*; sed *generali*, quatenus gentiles vivunt secundum ductum legis naturæ, quo respectu generalem præsentiam & operationem DEI iis cum B. Glassio non denegamus, diss. super Aug. Conf. 10. de bon. oper. sect. 1. th. 37. Neque (2.) *ratione inexistentia*, quatenus insunt homini irrogenito; sed *ratione essentia*, quatenus actiones sunt rectæ & honestæ.

XIX. *Virtus virtuti non opponitur.*

Valet non *de oppositione generali*, quâ etiam disparata, inter quæ nulla intercedit pugna, sibi opponuntur, quo sensu diversarum virtutum species, quatenus una non est altera, dici possunt oppositæ; sed *de speciali*, quâ contraria,

traria, vel ea, quae ex se & suâ naturâ sunt pugnancia, sibi opponuntur.

XX. Vitia nobiscum non nascuntur. Senec. epist. l. 1. ep. 82.

Valet non de peccato originis, quod scriptura nobiscum nasci asserit, Psal. LI. 7. sed de habitu vitioso, de quo Ethici dicunt, hominem nasci seditiosum, neutro modo se habentem, i. e. neque moraliter bonum, neque moraliter malum. 2. Eth. Nic. 5.

XXI. Vitium est contra hominis naturam. Senec. l. 1. ep. 122.

Verum est non de naturâ hominis vitiosâ & peccatis pollutâ; sed de integrâ & in se consideratâ, cui maximè repugnat vitium, & convenit virtus. Thom. 1. c. qu. 71. artic. 2.

XXII. Omnes ad vitia naturâ sumus procliviores, quàm ad virtutes.

Verum est non de homine integro, qui ante lapsum imagine divinâ, tanquam peculiari dono naturali præditus erat, ut tradunt Theologi; sed de
homi-

homine corrupto, qui post lapsum in tantam incidit miseriam, ut per depravationem naturæ magis inclinatur ad malum morale, quàm per lumen naturæ tendat ad bonum civile.

XXIII. Qui malus est, sponte est malus.

Loquimur (1.) non de malo omissionis, quod dari potest absque intentione & voluntate omittendi; sed de malo commissionis, quod quotidie perpetramus. (2.) Non de malo Theologico seu peccato originali, quod in peccante naturâ in peccatricem naturam transit August. l. 4. hypog. tom. 4. sed de malo Ethico seu actuali, quod nullâ necessitate naturali & coactè, sicut Plato l. 9. de Leg. sentire videtur, aut sponte nostrâ & liberè committimus, ut Aristoteles 3. Eth. Nic. 7. rectè iudicat.

XXIV. Non omnia vitia sunt paria.

Procedit non ratione formæ vitiositatis, quâ in eo, quod sunt vitia, de naturâ

turâ generis ex æquo participant, aded
 ut vitium minimum pro maximo ha-
 bendum Thom. l. c. q. 73. ab art. 2. usque
 ad 10. [Ut enim verum vero magis tale
 non est neque falsum falso: Ita nec fraus
 fraude, nec peccatum peccato, autore
 Laertio in Zenone.) sed ratione modi,
 graduum aliarumque circumstantia-
 rum vitiositatis, secundum quas unum
 magis, alterum minus recedit à medio.
 [Quis enim non intelligit, gravius de-
 linquere eum, qui ex proposito & delibe-
 rato consilio, quàm qui præter volunta-
 tem, & quodammodo invitus, ex pertur-
 batione animi vehementiore peccat? Quis
 non videt, majus esse peccatum ejus, qui
 patrem, quàm qui extraneum aliquem
 occidit? Quis nescit, atrociorē injuri-
 am haberi eam, quæ in theatro, in foro, in
 conspectu Magistratum, quàm quæ pri-
 vatim & secreto infertur? judice Ber-
 neggero qq. miscell. ex C. Corn. Tac.
 quæst. 61. Et propterea in die judicii
 tolerabilius erit Sodoma, quàm Chora-
 zin, Matth. XI. 24. Et minus Socrates,
 quàm

quàm Nero punietur, non quia Socrates bonus, sed quia Nero magis malus, & minùs impius quàm Nero Socrates, teste Augustino l. 4. contra Jul. c. 3.]

XXV. Vitia nulli sunt exprobranda.

Intellige vitia non voluntariâ actione, nostrâque culpâ contracta; sed à naturâ, vel morbo, vel casu quodam orta.

XXVI. Vnum extremorum propiùs à medio abest, quàm alterum. 2. Eth. Nic. 6.

Loquimur non de medio rei seu Arithmetico, quod ab utroque extremorum æquali distat intervallo; sed persona sive Geometrico, quod uni extremorum vicinius est, alteri remotius, ita ut interdum excessus, interdum defectus ad virtutem propiùs accedat.

XXVII. Major est repugnantia extremorum inter se, quàm extremi cujuslibet cum medio, 2. Eth. Nic. 8.

Verum

64 De virtute in genere.

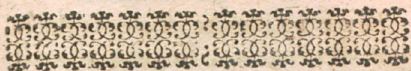
Verum est non de repugnantia absoluta, quâ virtus consideratur ut res bona, vitium ut res mala: quo modo magis discrepat virtus ab extremis, quàm extrema à se invicem; sed de comparatâ, quæ confert similitudinem & dissimilitudinem utriusque inter se, quo sensu vitium ratione graduum, affectuum & latitudinis objectorum magis dissimile est alteri vitio, quàm medio.

XXVIII. Ab eo extremo, quod magis adversatur medio, magis est recedendum, & ad id, quod ipsi minus adversatur, declinandum. 2. Eth. Nic. 8.

Valet non simpliciter & absolutè, quod aliquis à mediocritate aberret, & vitiosus evadat; sed secundùm quid, si quis vidl. ad alterum extremorum magis se proclivem sentiat, tum quodammodò in contrarium contendere oportet, ut mediocritatem attingat, atque virtuosus existat.

CAPVT

CAPVT II.

De

ACTIONUM HUMANARUM
PRINCIPIS.

Æ. JOHANNÈ LEPORINO,
Braubaco-Rhenano.

ACTIONES HUMANÆ sunt
actiones hominis, à voluntate &
intellectu ad bonum vel malum deter-
minatæ.

Suntque vel bonæ, vel malæ.

BONÆ sunt, quæ rectæ rationi con-
formes sunt.

MALÆ sunt, quæ difformes sunt
rectæ rationi.

PRINCIPIA actionum humana-
rum sunt quinque: Spontaneum,
Consultatio, Electio, Voluntas & Li-
berum Arbitrium. 3. Ethic. Nic. 1.
sqq.

SPON-

SPONTANEUM est, cujus principium est in agente, singulas actionis circumstantias sciente. 3. Ethic. Nic. 1. *Talis actio erat venditio FRATRUM Josephi. Genes. XXXVII. 26. sqq.*

Huic opponitur INVITUM, quod aut vi, aut ex ignorantia committitur. 3. Eth. Nic. 1.

Invitum duplex est, vel violentum, vel per ignorantiam tale.

VIOLENTUM est, cujus principium externum adeò est firmum, ut agens vel patiens nihil adjuvamenti ad id conferat. 3. Eth. Nic. 1. *Talis erat actio LUCRETIAE, Filia Tricipitini, & uxoris Collatini, quae à Sexto Tarquinio fuit stuprata. Liv. lib. 1. cap. 58. Luther. in Genes. super cap. XXI. fol. 408. Item JUDÆORUM hederà coronatorum, quos Rex Antiochus ad sacrificium Bacchi attraxit. II. Maccab. VI. 7.*

Est verò violentum vel simpliciter tale, quod aliàs dicitur purum, & modò fuit definitum; vel secundum quid, quod mixtum vocari consuevit. 3. Eth. Nic. 1.

MIXTUM

MIXTUM est, quod partim per vim extrinsecus, partim intrinsecus per voluntatem fieri solet: *Ejusmodi actio est MERCATORIS*, qui, obortâ tempestate, ad evitandum vite periculum merces in mare projicit: vel *VIATORIS*, qui latronibus, ad vitam redimendam, certam pecunie summam solvit. Huc non incongruè referri potest actio *LOTHI*, qui hospitum suorum conservandorum causâ non recusavit, filias civium libidini obicere *Genes. XIX. 8.* Similiter *CHRISTI*, qui ad redimendos homines ab aeternâ morte, spontè mortem temporalem pertulit.

Invitum *PER IGNORANTIAM* est, cujus principium est ignorantia singularum circumstantiarum, ita tamen, ut eum, qui fecit, postea facti pœniteat. *3. Eth. Nic. 1.* Sic *OEDIPVS* Patrem ex ignorantia interfecit, & matrem, quam non noverat, in uxorem duxit, quo errore cognito, eò doloris processit, ut etiam oculos sibi erueret. *Giphan. comm. in c. 1. l. 3. Eth.*

Igno-

Ignorantia dividitur in eam, quâ quis ignorans, & quâ quis per ignorantiam agit. 3.Eth. Nic.1.

IGNORANS agere is dicitur, qui eo tempore, quo agit, ignorat quidem, (suâ tamen culpâ) quid agat, ignorantia tamen non est causa actionis, sed aliud quoddam, quod ignorantiam induxit: 3.Ethic.Nic.2. Sic *LOTHVS* cum duabus filiabus rem habuisse dicitur ignorans, non ex ignorantia: hujus enim causâ fuit ebrietas, quam sibi sponte asscivit, quæque deceptioni isti filiarum ansam dedit. Gen. XIX. 32. sqq.

PER IGNORANTIAM agere is dicitur, qui aliquam actionis circumstantiam nullâ suâ culpâ ignorat, adeò ut sola ignorantia actionis sit causâ, quâ remotâ, nunquam futura fuisset actio. Ita *JACOBVS* Patriarcha fraude Labanis soceri existimans, se cum sponsâ Rachele cubare, cum ejus sorore Lea concubuit. Gen. XXIX. 23. sqq. Luther. in Genes. super h. l. fol. 408.

Dein-

Deinde ignorantia est vel improprie, vel proprie dicta.

IMPROPRIE dicta appellatur ignorantia PURÆ NEGATIONIS, quæ aliàs NESCIENTIA dici consuevit, estque in subjecto scientiæ vel simpliciter, vel pro certo tempore atque statu non-capaci: *Qualis datur partim in LAPIDE, partim in INFANTE aut FVRIOSO.*

PROPRIE dicta ignorantia est vel puræ privationis, vel pravæ dispositionis.

Ignorantia PURÆ PRIVATIONIS est simplex carentia scientiæ in subjecto scientiæ per naturam & ætatem capaci: *Cujusmodi in RVSTICO est rerum Metaphysicarum & Politicarum ignorantia.*

Ignorantia PRAVÆ DISPOSITIONIS est positiva quædam deceptio & contrarius veritati error, cum contemptu veritatis indagandæ conjunctus: *Qualis est in HÆRETICIS, qui suis ita irreviti erroribus de veritate inquis-*

inquirendâ non laborant, quin & admoniti, imò & sæpè convicti, errores nihilominus suos obstinatè & pertinaciter defendunt.

Porrò ignorantia alia est Juris, alia facti.

Ignorantia JURIS vocatur, quâ quis eâ, quæ justa aut injusta sunt, ignorat.

Estque hæc vel juris universalis, vel particularis.

Ignorantia JURIS UNIVERSALIS est, quâ ignorantur ea communia justis & injustis præcepta, quæ omnes homines scire poterant & debebant: *Ut si quis nesciat, blasphemiam, homicidium, scortationem, furtum &c. malum esse & vitandum: Qualis ignorantia statuitur fuisse in JVDÆIS Christum hominem innocentem crucifigentibus. Actor. III. 17.*

Ignorantia JURIS PARTICULARIS est, quâ ignoratur speciale mandatum, promulgatum ab eo, qui potest condere legem: *Sic JONATHAN mel*

eo die gustaverat, quo rex Pater praeceperat publico edicto, ut ab omni cibo & potu abstineret omnis populus, I. Sam. XIV. 27.

Ignorantia FACTI est, quâ quis singulares actionis circumstantias ignorat: Sic ISAAC, cum benedictionem primogeniturae conferret, ignoravit, se Jacobo benedicere. Genes. XXVII. 23. Similiter JACOB ignoravit, se cum Leâ concumbere. Gen. XXIX. 24.

Ulterius ignorantia alia est juris naturalis, alia positivi.

Ignorantia JURIS NATURALIS est, quâ quis ea, quæ juris naturæ sunt, ignorat. v. g. latrocinium aut adulterium esse illicitum.

Ignorantia JURIS POSITIVI est, quâ quis ignorat aliquid, quod lege humanâ est determinatum. v. g. si quis ad testamentum duos tantum testes adhibuisset, ignorans, juxta legem civilem requiri septem.

CONSULTATIO est diligens inquisitio mediocum, per quæ in agendo
ad

ad finem propositum pervenire possumus. 3. Ethic. Nic. 3.

ELECTIO est appetitio præmeditata eorum, quæ à nobis fieri possunt. 3. Ethic. Nic. cap. 2. & 3. l. 6. c. 2.

VOLUNTAS est boni cum ratione appetitio 3. Eth. Nic. c. 4. l. 1. M. Mor. 12. & l. 1. Rhet. c. 10.

LIBERUM ARBITRIUM est facultas hominis, quâ voluntas objectum, ab intellectu cognitum, liberè vel eligere, vel repudiare potest: ita homo liberè templum ingreditur, libros legit sacros & profanos. Sic libera erat *JVDÆ* proditoris voluntas, poterat enim non prodere.

AXIOMATA.

I. Dantur in homine principia actionum humanarum.

Querimus principia actuum (1.) non naturalium, qui homini cum bestiis sunt communes; sed humanorum, qui soli homini sunt proprii. (2.) Non super-

supernaturalium, quorum principium est habitans in renato Spiritus Sanctus, D. G. Calixt. epit. Theol. Moral. part. I. de princ. Action. hominis renati; sed *moralium*, qui fiunt mediante intellectu & voluntate. (3.) Non *interiorum*, qui in animo latent, aliarumque actionum sunt principia; sed præcipuè *exteriorum*, qui in sensus incurrun, & maximè in civilibus actiones dici solent.

11. *Quas res in nobis situm est, ut agamus, eas etiam in nobis situm est, ut non agamus. Quasque in nobis situm est, ut non agamus, easdem ut agamus, in nostrâ est potestate.* 3. Eth. Nic. 5.

Valet non de *actionibus hominum sacris*, iisque *internis & merè spiritualibus*, quæ peculiaritè Deo gratæ & acceptæ sunt; sed partim de *externis*, externum religionis exercitium concernentibus, quas homini facilè largimur; partim de *artificialibus*, quæ

D   medi-

mediantibus habitibus variarum artium liberè producuntur ; partim de *moralibus*, ad quas virtutum aut vitiorum actiones referuntur ; partim de *civilibus*, civilem conversationem respicientibus. partim de *naturalibus*, ad vitam naturalem spectantibus, quatenus videlicèt hæ ratione determinationis ad certum tempus ac modum considerantur.

III. Principium actionis spontanea sit intrinsecum. 3. Eth. Nic. c. 1.

Valet non de actionibus, quæ *aliorum potestati & imperio* subjacent, quales sunt istæ, quæ alieno jussu & nomine agimus ; sed de iis, quæ *ratione directionis & dominii* sunt in nostrâ potestate, ut iis liberè vel uti, vel non uti possimus.

IV. Principium actionis violenta sit extrinsecum. 3. Eth. Nic. 1.

Principium hoc dicitur extrinsecum non tam ratione loci vel subjecti, quod agit

agit vel patitur; quàm ratione *ipsius appetitus*, ita ut omne illud hîc habeatur pro principio extrinsecò, quod est contra animi inclinationem, vel appetitus motum.

V. Agens vel patiens nihil conferat ad violentam actionem. 3. Eth. Nic. 1.

Valet non semper de facultate inferiori, v.g. locomotivâ, quæ ab externo principio mota, violentam actionem suo adjumento promovere potest; sed de superiori, quæ non consentiat, neque actionem vel passionem approbet.

VI. Ignorantia actionem reddit invitam, eandemque excusat. Arist. l.c.

Verum est (1.) non de ignorantia juris universalis, quæ est fundata super leges naturæ & gentiû, cujus cognitio omnibus inesse debet; sed juris particularis, quâ ignoratur speciale aliquod edictum, quæ (ignorantia) ad tem-

pus excusat. (2.) Non de ignorantia juris naturalis & divini; sed positivæ & humani, quæ in foro conscientiæ, si debitam quis diligentiam adhibuerit, excusat. (3.) Non de ignorantia facti crassâ & vincibili, quæ facile superari potuit; sed de purâ & invincibili, quam quis expellere haud valuit.

VII. *Ea, quæ ex irâ, metu, cupiditate, aut alio aliquo vehementiori affectu fiunt, minùs rectè dicuntur invitæ. Arist. l.c.*

Etenim non illud tantùm spontè fieri dicitur, quod procedit ex rectâ ratione & electione; sed quod fit per internum principium non-coactum, quale in actionibus ex perturbatione animi ortis videre licet, ob quod etiam non invitæ, sed spontaneæ magis & voluntariæ vocantur.

VIII. *Actiones mixtæ ex spontaneo & invito, potiùs spontaneæ dicenda. Arist. l.c.*

Valeat

Valet non de actionum mixtarum primo motu, respectu cujus actiones, præsertim extra præsentissimi periculis casum considerata, magis sunt invitæ, sed de earundem sine & circumstantiis, quarum intuitu eo in primis tempore, quo majus imminet malum, rectius voluntariæ vocantur.

IX. Non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona, Rom. III. 8.

Valet non de actione invitâ, quâ multa mala, quæ ratione circumstantiarum absque gravissimo Reip. vulnere extirpari non possunt, tolerandas; sed de spontanea, quâ ejusmodi mala, quæ sine detrimento Reip. mutari possunt, quantum fieri potest, à Rep. Christiana penitus ejicienda.

X. Consultationes non sunt instituenda de omnibus rebus. 3. Eth. Nic. c. 3.

Non (1.) de rebus æternis, quæ immutabiles nobis sunt, minimè que substant actioni vel effectioni; sed de

humanis negotiis in hac vitâ agendis.
 Non (2.) de simpliciter necessariis 6.
 Eth. Nic. 1. quæ actionis indifferentiam
 excedunt; sed de contingentibus, quæ
 à nostro arbitrio pendent, ut fiant vel
 non fiant. Non (3.) de præteritis quæ
talibus, quæ mutari aut infectæ fieri
 nequeunt; sed de futuris, teste Plato-
 ne in Sisypho pag. 1027. Non (4.) de
merè forentis & casualibus; quarum
 causæ prorsus latent; sed de iis, quæ
consultatione nostrâ regi & temperari
queunt: Non (5.) de planè alienis, qui-
 bus se immiscere, prudentis non est;
 sed de propriis, quæ quocunque modo,
 sive ratione personæ, sive ratione co-
 gnationis seu officii ad nos spectant.
 Non (6.) de singularibus, quæ per sen-
 sum manifesta sunt; sed de iis, quæ
 ardua sunt, obscura & adhuc in dubium
 vocantur. Nec (7.) de finibus ultimis,
 formaliter acceptis; sed de subordina-
 tis, quæ sunt media ad finis consecutionem
 facientia. Thom. l. c. qu. 14.
 art. 2. 3. 4.

*XI. In rebus arduis consultationis
socium assumamus. Arist. l.c.*

Observandum hoc (1.) non unice
circa negotia *aliena*; sed imprimis
circa *propria*, in quibus sapissime talpâ
cœciores esse solemus: Neque (2.)
quemvis indiscriminatim admittamus,
imprimis perversissimo hoc nostro se-
culo, ubi ob candoris & integritatis
defectum nil prudenti diffidentiâ uti-
lius; sed habendus est *delectus*, ita, ut ad
consiliû adhibeamus viros (α) Probos,
qui virtute suâ nostra conamina pro-
movere student, siquidem ut *Salomon*
monet Prov. XII. 5. *Consilia impiorum
sunt fraudulenta.* (β) Prudentes & in
praxi rerum humanarû versatos, sicut
Syracides VIII. 20. docet: *Cum fatulus
consilium non habeas.* Et (γ) Amicos, qui
sancti & secreti silentii fidem servare
norunt. Unde *Syracides* etiam c. VI. 14.
seq. *Amicus fidelis, protectio fortis* &c.
Et c. XII. 10. sqq. *Non credas inimico
tuo in æternum. Nam sicut es adfere*

aruginem, sic etiam pravitas illius, etiam-
se subiciat se, & inflexus ambulet, insiste
anima tua & custodi ab illo ipsam, &c.

XII. *Non omnis actio moraliter
est bona, bonâ qua fit intentione.*

Loquor non de eo, ex quo *secunda-
riô* bonitas actionis humanæ censetur,
quâ ratione à fine, intentione, me-
diis licitis & circumstantiis dependet,
quorum unum ubi deest, actio virtu-
sa dici nequit, juxta illud: Bonum con-
stat ex integrâ causâ, malum verò ex
quovis defectu; sed ex quo *principa-
liter* æstimatur, quomodo ab objecto
honesto sub ratione formali honesti,
h. e. rectæ rationi convenientis sumpto
specificatur. *Thom. I. 2. qu. 18. art.
2. 3. 4.*

XIII. *Ex duobus malis minus est
eligendum. 3. Eth. Nic. c. 1.*

Procedit (1.) non de *malis culpa,*
quæ in se sunt peccata, & turpia ap-
pellantur, quæque propterea simpli-
citer sunt repudianda; sed de *malis*
pœnâ,

humanarum principis. 81

pœna, quæ noxia, molesta & tristia dicuntur. (2.) Non de malis *pœna non-promerita*, è quibus innocenti nullum est eligendum, ne in criminis suspicionem veniat; sed de malis *pœna promerita*, quorum unum & de jure & de facto quis eligere potest.

XIV. Electio est actus voluntatis.

Electio non *antecedenter* & *dispositivè* spectata, quam aliquis intellectus actus præcedit, qui vocari solet *inquisitio consiliativa*; sed *essentialiter* & *completivè* sumpta, quæ ad intellectus actum referri nequit. *Thom. 1. 2. qu. 13. art. 1.*

XV. Electio non competit brutis.
3. Eth. Nic. c. 2.

Loquimur non de *electione improprie* dictâ, quâ bruta pro lubitu ex multis herbis unam alteri præferunt, & ita unam ex illis quodammodo eligere videntur; sed de *proprie* dictâ, quâ agens fertur in delectum rerum animi qua-

D 5 dam

dam electione, quam consilium præcedit, & iudicium rationis dirigit. *Thom. l.c. art. 2.*

XVI. Electio versatur circa possibilis. 3. Eth. Nic. 2. & 3.

Non autem requiritur, ut *objectum* electionis sit *reverà possibile*; sed sufficit, si *ut tale à nobis apprehendatur*, atque intellectui sub ratione possibilis repræsentetur.

XVII. Electio est mediorum. 3. Eth. Nic. 2.

Finis a. qn. sub electionem cadit, non *ut finis ultimus* spectatur; sed *ut est medium*, quo nobilior aliquis finis obtinetur. *Thom. l.c. art. 3.*

XVIII. Objectum voluntatis est bonum.

Valet (1.) non de *voluntatis actu a-versativo*, qui est persecutionis, fugæ & odii, cuius objectum est malum; sed de *actu appetitivo*, qui est prosecutionis, desiderii & amoris. (2.) Non de *bono tantum vero*, quod in se verè tale est, quale

quale existimatur; sed & de *apparente*
& *fucato*, quale sub prætextu boni con-
venientis, aut malū removentis sub ho-
minis voluntatem cadere potest. 3. Eth.
1. Nic. 6. Thom. 2. l. c. qu. 8. art. 1. [Hac
de re B. Fevrbornius, Præceptor quon-
dam & Hospes optimè meritis in-
differ. Theol. de Pecc. in Spiritum S.
c. 14. pag. 242. ita sentit: Objectum, in-
quiens, voluntatis *per se* est bonum, *per*
accidens malum; neque tamen *simpli-*
citer, sed *sub specie boni alicujus*, si non
honesti, saltem *sive utilis*, *sive jucundè*.
Imò pag. 246. seq. affirmare non dubi-
tat, voluntatem hominis in adjunctâ
pravitate & cæcitate originali, potissi-
mum in excœcatione & induratione
diabolicâ & malitiosâ carnis domina-
tione *malum*, quâ *oppositum* est bono *ho-*
nestatis, seu bono *moralis*, appetere, hoc
est, appetere peccatum & vitium, quâ
tale est, seu quâ moraliter malum est,
seu quatenus id pugnat cum divinâ le-
ge, nobis inscriptâ & præscriptâ; hac
tamen cautelâ, ut *ideâ* & *simulachro*
boni

boni sive utilis, sive iucundi cinctum & vestitum sit.]

XIX. *Voluntas in suis actionibus liberis non necessario determinatur ab ultimo practico intellectus iudicio.*

Loquor non de *motione ethicâ, moralis & objectivâ*, quâ res, quæ amari aut odio haberi potest, voluntati ab intellectu repræsentatur, & appetitus quasi illustratur & dirigitur; sed de *motione physicâ, reali & effectivâ*, quâ actus voluntatis ab intellectu per modum efficientis producitur, & ad agendum necessitate absolutâ determinatur, quam in actibus liberis nunquam nobis hætenus observare licuit. [Repetam pauca, quæ disp. Eth. de Lib. Arb. hîc Giesæ anno 1655. th. 12. proposui: Ita ibi: *Sola voluntas actus suos per modum efficientis causat, cum concursu Dei actum suum physicè & realiter producit, & ad actum voluntatis proferendum activè concurrit;*
non

non phantasma, nec objectum, nec ratio vel intellectus, licet hæc veluti antecedentia & conditiones requisita admittantur.]

XX. Voluntas in finem tendit.

3. Eth. Nic. c. 2. & 4.

Loquor non de eo, circa quod *secundario* unâ occupata est voluntas, quâ ratione (voluntas) efficax etiam mediâ tanquam objectum ejus minùs principale desiderat; sed circa quod *principaliter* & *primario* versatur, & in quo ultimatè acquiescit. *Thom. l. c. q. 8. art. 3.*

XXI. Voluntas non est impossibile.

Procedit (1.) non de *voluntate incompletâ*, quâ sub certâ conditione aliqui d' volumus, quæ impossibile esse potest; sed de *completâ*, quâ simpliciter & absolutè aliquid volumus, quæ sola est possibile. (2.) Non de *voluntate inefficaci seu complacentiæ*, quâ aliquid secundùm se, sine ullâ tamen cogitatione efficiendi vel consequendi
appe-

appetitur, qualis etiam esse potest illorum, quæ impossibilia esse existimantur; sed de *efficaci*, quâ res non tantum secundum se; sed ut acquirenda vel facienda unâ appetitur, qualis est tantum possibilem, vel eorum, quæ talia esse putantur.

XXII. Voluntas non potest cogi.

Valet non de *actibus voluntatis externis & imperatis*, qui mediante aliâ potentiâ producuntur; sed de *interioribus & elicitis*, qui ex voluntate immediatè proficiscuntur. *Thom. 1. 2. q. 6. art. 4.*

XXIII. Voluntas sola est libera.

Non tantum *formaliter & intrinsecè* est libera; sed & *radicaliter*, quæ radix causam notat libertatis, quâ Voluntas ipsum quoque intellectum in actionibus deliberatis & liberis ad intelligendum movet.

XXIV. Voluntas quoad omnes actus est libera.

Valet non de *libertate contrarietatis & quoad actus specificationem*, hinc enim

NON

non desunt actus à voluntate necessa-
riò producti, quales sunt actus appeti-
tivi circa bonū, & averfativi circa ma-
lum universale; sed de *libertate contra-*
ditionis seu quoad actus exercitiū, quā
& universale & particulare bonum à
voluntate in hac mortali vitā ita appe-
titur, ut & possit non appeti. *Thom. 1. 2.*
q. 10. art. 2.

XXV. Libertas tollit necessitatem.

Verum est non de *necessitate hypo-*
theticā & consequentiæ, ad quam spectat
necessitas decreti divini & ordinis,
præcepti & promissi, debiti & officii;
sed de *absolutā & consequentiis*, ad quam
refertur necessitas coactionis & servi-
tutis, quæ libertati maximè repugnat.

*XXVI. Liberum arbitrium eligit
opposita.*

Non in *sensu composito*, quo nun-
quam simul utrumque eligit; sed in
sensu diviso, ita ut eligat alterutrum, id-
que cum hac indifferentiâ formali &
intrinsicâ, ut, quod elegit, reprobare,
& quod reprobat, eligere potuerit.

CAPVT

CAPVT III.

De

AFFECTIBUS.

R. LUDOVICO CHRISTIANO
Grebener / Siessa-Hasso.

AFFECTUS sunt motus appetitūs sensitivi, ex prosecutione boni, vel averfatione mali orti.

Ratione divisionis affectuum cum iis facimus, qui naturam ejus, quā dividuntur in affectus vel appetitūs concupiscibilis, vel irascibilis, ex ratione objecti petunt, à quā sententiā nec ipse *Thomas* part. 1. qu. 59. art. 4. planè alienus esse videtur. Definimus g. eos h. in m.

AFFECTUS APPETITUS CON-
CUPISCIBILIS sunt, qui in bonum sensibus gratum feruntur: Hujusmodi affectus præcipui sunt: Amor, gaudium, spes, desiderium.

AMOR

AMOR est affectus, quo ad bonum propendemus, quod nobis uniri, eo-que perfrui experimus.

GAUDIUM est affectus, quo ob bonum præsens, & jam adeptum suavi voluptate perfundimur.

DESIDERIUM est affectus, quo bonum futurum, sive consequi illud nos posse putamus, sive minus, appetimus.

SPEs est affectus, quo bonum futurum, quod consequi nos posse statuimus, expectamus.

AFFECTUS APPETITUS IRASCIBILIS sunt, qui malum sensibus adversum averlantur: Et tales sunt: Ira, odium, audacia, timor, fuga & tristitia.

IRA est affectus, quo cum quodvis malum, tum præcipuè offensam nobis illatam propullare, & vindictam ab offensore sumere conamur.

ODIUM est affectus, quo à malo abhorremus, quod remotum à nobis esse cupimus.

AUDA-

AUDACIA est affectus, quo malum aggredimur, ut bonum speratum consequamur.

TIMOR est affectus, quo malum futurum formidamus.

FUGA est affectus, quo malum imminere visum intensè averſamur.

TRISTITIA est affectus, quo dolore premimur vel ex sensu mali præſentis, aut recordatione præteriti, vel imaginatione certò futuri.

Principales vidimus affectus, sequuntur minùs principales, qui ex principalibus plerùmque mixti & compositi, quique vicissim ad affectus appetitùs vel concupiscibilis, vel irascibilis revocari possunt.

Ad concupiscibilem imprimis referuntur: Favor, fiducia, gratitudo, misericordia.

FAVOR est affectus, quo alterius commodo bene volumus.

FIDUCIA est affectus, quo bonum nos certè consecuturi speramus.

GRATITUDO est affectus, quo illi,

illi, à quo beneficiis affecti sumus, bonum referre cogitamus.

MISERICORDIA est affectus, quo compatimur alii, cui malum impositum est, & pro malo bonum precamur.

Ad irascibilem revocantur: Verecundia, pudor, desperatio, invidia, æmulatio, zelotypia.

VERECUNDIA est affectus, quo futuram ignominiam metuimus.

PUDOR est affectus, quo ob præsentem ignominiam commisso delicto contractam tristamur.

DESPERATIO est affectus, quo bonum arduum ita apprehendimus, ut obtineri non posse judicemus.

INVIDIA est affectus, quo ægrè ferimus alterius successum & fortunam.

ÆMULATIO est affectus, quo boni alicujus, alteri competentis, defectum vel inæqualitatem in nobis molestè sustinemus, & æqualitatem expetimus.

ZELO-

ZELOTYPIA est affectus, quo indignamur, alterum potitum esse eo quoque bono, quo nos fruimur.

Affectuum comites sunt voluptas & dolor. 2. Eth. Nic. cap. 3. & 5.

VOLUPTAS est operatio non impetita promanans ab habitu, qui est secundum naturam.

DOLOR est operatio ad id, quod est contra naturam, declinandum impellens.

AXIOMATA.

I. Affectus in se & suam naturam sunt indifferentes.

Affectus scil. (1.) non compositi, qui actu vel medium continent, & naturam suam laudabiles sunt; vel medium actu respiciunt, qui naturam suam mali audiunt. 2. Eth. Nic. 6. sed puri, qui in se medium actu quidem minimè habent, admittere tamen possunt. (2.) Affectus non in statu accidentali spectati, quoad ea, quae iis contingunt; sed in se soli con-
sude-

fiderati, sunt indifferentes. (3.) Non *physicè* sumpti, prout sunt motus naturales à naturâ animæ sentienti inditi, qui boni audiunt, sed *ethicè*, q̄t. ut actus à voluntate neutiquam imperati repræsentantur. *Thom.* 1.2. q. 24. art. 1. & 2.

II. Propter affectus neque laudamur, neque vituperamur. 2. Ethic. Nic. 5.

Valet (1.) non de *affectibus mixtis*, quat. nomina illorum includunt bonitatem aut malitiam; sed de *simplicibus*. (2.) Non de *affectibus moraliter spectatis*, prout quid moralis moderationis, aut immoderationis imbibunt, unde ab usu eorū vel recto bonus, vel perverso malus quis audit; sed de *naturaliter* sumptis, prout meri motus sunt naturales.

III. Affectus cadunt in virum sapientem.

Intelliguntur non *affectus immoderati & habitus malitia*, qui mini
mè

mè virum prudentem decent ; sed moderati & affectus natura , qui rectæ rationis habenis flectendi, coërcendi, & intra gyrum honestatis continendi. Lips. Man. ad Stoic. Phil. l. 3. diss. 7. [Unde non malè August. l. 14. de Civ. Dei cap. 8. Cupiunt, inquit, timent, latentur & boni & mali , sed illi bene, isti malè, sicut hominibus seu recta seu perversa voluntas est. Et porrò l.c. In disciplinâ nostrâ, ait, non tam queritur, utrum pius animus irascatur, sed quare irascatur; & nec utrum sit tristis, sed unde sit tristis; nec utrum timeat, sed quid timeat: Irasci enim peccanti, ut corrigatur, contristari pro afflictò, ut liberetur, timere periclitanti, ne pereat; nescio, utrum quisquam sanâ consideratione reprehendat.

IV. Affectus cum virtute esse valent.

Affectus non inordinati, qui imperium rationis declinant, (de quibus illud Ciceronis l. 4. Tusc. quæst. intellectum

ctum

Atum volumus, Virtutem esse vacuitatem quandam affectuum;) sed ordinati, qui rationis dominio se submitunt *Lal. Peregr. de aff. in comm. c. 4.* [De his rectè *Theages Pythagoricus* apud *Stobæum* serm. 1. *Affectus*, ait, sunt virtutis materia, circa hos enim & in his versantur virtutes. Non ergo tollere oportet passiones animæ, hoc enim inutile, sed adaptare ad id, quod rationem decori & mediocritatis habet. Huic adstipulatur *Phil. Melachthon.* in *Epit. Phil. Mor.* pag. 51. *Ut enim equus*, inquiens, *per sese velox facilius incitatur; ita facilius regit ratio voluntatem, quæ adjuvatur & extimulatur à bono affectu. Immo ita demum fit perfecta virtus, cum voluntas & affectus pariter rationi obtemperant. Quare sciendum est, non omnes affectus pugnare cum virtute, sed quosdam esse virtutum incunabula, seu adminicula.]*

V. *Affectus sunt motus ad peccandum sollicitantes, Rom. VII. s.*

Vale

Valet non de affectibus moderatis, qui rationis rectæ ductum sequuntur, atque virtuti morali exercendæ materiam suppeditant; sed de immoderatis, qui à ratione deflectunt, eidemque parere recusant, atque ad peccatum inducunt. *Morisan. comm. Eth. disp. 4. dub. II.*

VI. Affectus hominum sequuntur se plurimam corporis temperamentum.

Non proximè & necessariò; sed remotè & contingenter, ita ut accuratâ disciplinâ, congruente educatione & assuetudine emendari possit *D. Tob. Wagner. Astrol. Genethl. pag. 122.*

VII. Est in potestate hominis, suos moderari affectus.

Non quoad primos motus subreptios, voluntatis consensum antevertentes, qt. sunt naturales, & à naturâ fluunt; sed quoad motus succedaneos, qt. moderari, regi, atque rectæ rationi, est nō sine difficultate, subijci possunt.

VIII. V.

materiæ hominis innocentis ante lapsum, quæ nunquam data fuit; sed *asscietitia seu accidentalis*, competens homini post lapsum, q̄t. carnis corruptæ infirmitati, & Diaboli suggestionibus locū relinquit. Vid. Dn. Præceptor *Calovius* scand. tract. Dreier. epist. dedic. nec non *Ejusd.* syst. LL. Theoll. tom. 2. c. 7. q. 3.

XI. Affectus in appetitu sensitivo sedem suam habent.

Sermo nobis est non *de affectuum principio vel excitante*, quod sapius est voluntas; vel *dirigente*, quod interdum est mens nostra, quæ affectibus imperat, metam præscribit; sed *de eorund. subjecto originaliter & per se recipiente*, vidl. de appetitu sensitivo, ut particeps est rationis, à quâ tanquam ab aurigâ in homine dirigitur. *Thom. l. c. q. 22. art. 2. 3. Lal. Peregr. l. c. c. 2.*

XII. Amor oritur ex similitudine.

Valet non de eo, quod *per accidens* simili contingit, quo modo ex eo odium sapius ac invidia provenit, q̄t. simile alteri ratione lucri impedimento

effe

esse videtur; sed de eo, quid simile *per se & ex se* creat, quo respectu similia similibus gaudent, *Plat. de conv. & Arist. 7. Magn. Mor. c. 4.*

XIII. Amor sui est fomes omnium malorum. Plat. de Leg.

Valet non de amore sui ordinato & amori DEI subordinato, qui in viro probato reperitur, & origo est omnium officiorum & beneficiorum; sed de inordinato, & amori DEI anteposito, per quem quis nil nisi sua admiratur, nil nisi sua probat, nil nisi sua crepat, teste B. Præceptore *D. Andr. Keslero* differt. de iudicio Logico formando.

XIV. Omnis amor cæcus est.

Amor scil. (1.) non moderatus & licitus; sed parùm consultus & illicitus: vocatur cæcus (2.) non formaliter, quasi sine omni alliciatur cognitione; sed effectivè, quia perturbat iudicium, rationemque impedit, quo minùs sincerum de re ferat iudicium, dum pulchra in re amatâ nimis extollit, vitia

E 2.

verò

verò vel non videt, vel extenuat. *Cass. Ens Murosoo* φ. lib. I. cap. II.

XV. *Ex præteriti memoriâ nos letari possumus. Scal. exerc. 317. sect. I.*

Acquiescit verò lætitia in bono, non qt. *tanquam præteritum* apprehenditur; sed qt. *præsens* est istius accepti boni *recordatio*, ex quâ objectum illud *tanquam præsens* amplectitur, *Joh. Magir. comm. in Physiol. l. 6. cap. 16.*

XVI. *Cor lætum pro medicinâ. Prov. VII. 22.*

Valet non de *lætitiâ immoderatâ & repentinâ*, quæ quibusdam mortem attulit, (quale legitur exemplum *in continuat. 1. der Leipz. Relat. de anno 1669. cap. 6. pag. 64. de Præceptore quodam, qui ultra duodecennium Bruxellis captivus fuit detentus, & percepto nuncio de bonitate suæ causæ præ gaudio è momento fuit mortuus.*) sed de *moderatâ*, ex quâ vires omnes fiunt *vegetiores.*

tiores. *D. Geier.* comm. in Prov. Salom. c. XVII. 22. add. *eund.* in c. XV. 13.

XVII. Desiderium est signum amoris.

Amoris scil. non *fucati*; sed *sinceri* signum est desiderium, per quod tanquam notius amor manifestatur. *Lal. Peregr.* cap. unic. de Desider.

XVIII. Spes est boni obtentu possibilis.

Verum est non tantum de bono verè possibili; sed & de apparente, quod nobis tale videtur.

XIX. Ira est vis fortitudinis. Cic. 4. Acad. quest.

Ira non immoderata & sine ratione concepta. quâ intelligitur ira sola sine animi præsentia, robore corporis & armorum tractandorum peritiâ; sed *moderata, & in mediocritate posita,* quâ vir fortis non ut Duce, sed ut milite utitur, i. e. expositore *Philosopho* l. 4. *Eth. Nic. c. 5.* non nisi de causis, & quomodo, & quando, & quousque

E 3 . . . . . oportet

oportet, irascitur. *Pharetræ. ix. de Nobil. c. 1.*

XX. Ira furor brevis est. Horat. l. 1. Epist. 2.

Valet (1.) non de irâ moderatâ, & certis suis limitibus circumscriptâ; sed de immoderatâ & præcipiti, rationis præscriptum prævertente, & frenum excutiente, adeò ut homini imperet. (2.) Non de furore vero, qui excusatur per leges, quat. omnem tollit rationis usum; sed de simulacro furoris, cui valdè similis est, unde quoque non excusatur, quia cum ratione, etiâ pravâ, peccatur. *Thom. l. c. q. 48. art. 3.*

XXI. Omnis ira finis est ultio.

Ultio hæc non semper est *destructiva*, ita ut tendat in aliorum malum; sed interdum est *salvativa*, dirigiturq; in illorum bonum, ut emendentur, & à peccato sibi deinceps caveant.

XXII. Odium oritur ex iudicio mali.

Mali

Mali scil. non solum veri; sed & apparentis. Thom. l. c. q. 29. art. 1.

XXIII. Nemo odio semetipsum prosequitur.

Valet non de eo, quod per accidens & consequenter fieri solet, quo modo aliquis seipsum odisse potest, suam salutem impediendo & auferendo; sed de eo, quod per se & directe fieri consuevit, quâ ratione nullus unquam suam ipsius carnem odio habuit, teste Paulo ep. ad Ephes. cap. V. 29. Vid. Thom. l. c. art. 4.

XXIV. Audacia non est culpabilis.

Audacia scil. non qt. est habitus vitiosus, recedens à rationis ordine, qui fortitudini ut alterum extremorum obijcitur; sed qt. simpliciter vel est affectus seu motus appetitus sensitivi in objectum terribile; vel qt. est moderata & consulta confidentia, sine quâ vires actionesque nostræ omnes languent.

XXV. Timor quidam sine vitio esse potest.

Intelligitur (1.) timor non immoderatus, dubitationis & dissidentia, qui vituperio dignus; sed moderatus, cautionis & sollicitudinis, de quo verum est illud vulgare: Qui pavet, cavet; qui negligit, peribit. (2.) Timor non ex quo vis natus objecto, quod est vel secundum vel infra hominem; sed quod est supra hominem, ita ut aliquid supra vel contra naturæ cursum ex insperato eveniat. *B. Kesler. exerc. natal. pr. observ. Eth. 5.*

XXVI. Metus recta consilia turbat.

Valet non de metu modico seu remissiori; sed de magno & intensiori, quo dubia redduntur trepidantium consilia, atque modò huc, modò illud fluctuant.

XXVII. Spiritus tristis exsiccat ossa, Prov. XVII. 22.

Verum est non de tristitiâ remissiori
& mo-

Et modicâ; sed de vehementiori Et diu-
turnâ, quâ, docente Menandro, majus
malum non est in hominis naturâ,
Thom. l. c. q. 37. art. 4. Dn. Geier. l. c.
B. Præceptor Sperling. Zoolog. Phys.
c. 21. q. 1.

XXVIII. *Invidia melior est com-
miseratione.*

Non per se Et ratione sui, qt. invidia
est affectus pessimus, commiseratio
verò suo modo laudabilis; sed per
accidens, & quidem ratione bonorum
objectorum, cum quibus est compli-
cata, qt. vidl. nemini invidetur, nisi bo-
no, propter bona eximia, quæ comi-
tem habent invidiam: contra verò ad
commiserationem quis movetur in
aliorum calamitatibus, unde prover-
bium ortum: Es senn besser sehen
Nieder / als ein Kläger.

XXIX. *Invidia omnium pertur-
bationum justissima Et injustissima
est Nazianz. in orat. de cathed.*

Non tamen uno, sed diverso modo,
E s ita,

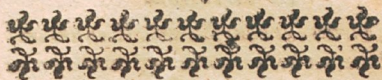
ita, ut dicatur justissima, quod poenam sumit de invido, quem exedit & consumit; iniquissima, quod se armat adversus bonos, quibus invidetur. Neand. Spieqel der Mißgunst. cap. 13.

XXX. Desperatio gignit fortitudinem.

Sermo nobis est (1.) non tam de desperatione vitiosâ, orta potissimum ex eo, quod quis delictorum veniam neutiquam expectet; quàm de mediâ, prognata ex eo, quod difficultates bonum desideratum circumstantes vinci haud posse videantur. (2.) Non tam de fortitudine verâ, ex certo animi proposito atque consilio profecta; quàm de apparente, ex impetu & motu animi temerario profluens, ex quâ, judice Vernuleo Inst. Mor. l. 2. tit. 9. cap. 4. plerumque securitas enascitur, dum metus in stuporem attonitum abit.

SECTIO

SECTIO II.

De

VIRTUTIBUS
IN SPECIE.

CAPVT PRIMVM.

DE

FORTITUDINE.

R. JOHANNE FRIDERICO Winterni
Wormatiensf.

Q Uando vir bonus varia humani generis intuetur mala, quæ cui- libet facile evenire possunt, illius est, cogitare de medio, quo adversa ejus- modi & honestè aggredi, & decenter tolerare valeat. Fortius autem dari potest nullum, præter animum FOR- TITUDINE armatum, quo quævis mala superari queunt: *Data enim est hæc*

hac virtus, ut honestarum actionum impedimenta ex periculis & malis hujus vite occurrentia removeantur, ne ab honesto propter illa recedamus, docente Vernulao Inst. Mor. l. 3. c. 1. Expediã g. generali de Virtute Morali doctrinã, Fortitudinem juxta ductum Philosophi ab initio repræsentabimus, quam ita definimus:

FORTITUDO est virtus, mediocritatem servans circa ea, quæ metum aut fiduciam animo afferre possunt in adeundis & perferendis laboribus & periculis, honestatis & publicæ utilitatis gratiã. 3. Ethic. Nic. cap. 6. & 7. *Hoc nomine fortes prædicantur MILTIADES & THEMISTOCLES, quorum ille in pugnã Marathoniã, hic in bello navali totam Graciam à jugo Persico liberavit. Similiter DAVID, cujus fortitudo universorum Israëlitarum fuit victoria. I. Sam. XVII.*

Dividitur hæc in togatam & sagatam.

TOGATA est, quã homines tempore

pore pacis mala quotidiana fortiter
aggrediuntur & sustinent.

Estque duplex, vel domestica, vel
politica.

DOMESTICA est, quâ privatus
in adversis prosperisque rebus ani-
mum præstat immotum: *Exemplum*
præbuit fortissimus in patientia theatro
Athleta ? O B V S, qui omnibus fortune
bonis exutus, gratias tamen persolvit
Domino, qui dedit, qui idem abstulit.
B. Dannharr in Theol. Conf. tom. 1. part.
Hiatr. sect. 2. pathol. art 7.

POLITICA est, quâ quis Reipu-
blicæ causâ varios labores & pericula
suscipit: *Exemplum huius luculentum*
representat C I C E R O, qui Catilina
furoribus masculè obstitit, eos oppressit,
imò in exilium propterea à Clodio pul-
sus, omnes inde subortas calamitates for-
titer sustinuit. Cic. Orat. Catil.

SAGATA (sive bellica) est, quâ vir
fortis belli non tantum pericula stre-
nuè aggreditur, sed & pro Reipubl.
salute ipsam mortem honestè subire

non

non dubitat. 3. Eth. Nic. 9. *Exemplum huius virtutis adducitur ALEXANDER, cui virtus MAGNI cognomen fecit, de quo legitur, quòd cum nullo unquam hoste congressus sit, quem non vicerit; quòd nullam obsederit urbem, quam non expugnârit; quòd nullam adierit gentem, quam non conculcârit. Plut. & Curt de reb. Alex.*

Extrema fortitudinis sunt in excessu audacia, in defectu timiditas.

AUDACIA est vitium, quo quis modum in terribilibus confidendo excedit. 3. Eth. Nic. 7. *Cujus exemplum præbent TARENTIVS VARRO & FLAMINIUS, quorum hic ad Thrasymenum, ille ad Cannas, dum Hannibalem iam tum cervicibus suis impendentem, alto præ se spiritu despicunt, & nimium viribus suis fidunt, rem Romanam penè funditus subvertère. Pontan. de bell. fort.*

TIMIDITAS est vitium, quo quis in terribilibus confidendo deficit. 3. Ethic. Nic. 7. *Hoc abjecti prorsus animi*

animi vitio insignis fuit **NERVA** Romanorum Imperator, qui adeò Domitianum reformidasse scribitur, ut etiam post mortem ad sermonem de eo factum omnibus contremuerit artibus. Item **RHEGYNI** tam ignavi in bello fuere, ut etiam in proverbium abierit, Rhegynis timidior. Scheurl. de fortit.

Præter hanc veram fortitudinem datur adhuc apparens, quâ specioso fortitudinis titulo seu schemate ad pericula subeunda impellimur.

Estque potissimum quintuplex: Civilis, experimentalis, iracunda, fiducia & inscia. 3. Eth. Nic. 8.

CIVILIS (seu politica & legalis) est, quam leges Reip. cujusd. à civibus suis, in defendendâ patriâ, propositis præmiis & pænis, requirunt. Hanc in militum animis excitare voluerunt **GERMANI**, quando, qui scutum in prælio amisissent, vel superstite Duce ex acie recessissent, infames per totam vitam habuere & eosd. neque ad sacra, neque ad consilia publica admisserunt. Tac. de mor.

mor. Germ. Hac motus fuit HECTOR, cum provocatus ab Achille, congregari cum eo maluerit, quam in urbem se recipere, ne in eam reversus à Polydamante convitiis ac probris, quasi fugiens, exciperetur. Homer. Iliad. 22. Hac DIOMEDEM, ad ineundum cum Hectorre pralium, instigavit, ne Hector haberet, unde, se Diomedem in fugam coniecisse, posset gloriari. Homer. Iliad. 8. Giphani. comm. in 3. Eth Nic. 8.

EXPERIMENTALIS (seu militaris) est, quæ milites ob peritiam rei militaris in periculis adeundis efficit animosos. *Exemplo hujus sunt plerunque MILITES VETERANI, qui sapius pugna interfuerunt: quorsum referunt MILITES ALEXANDRI M. qui tyrocinio sub patre deposito, militia periti, non rarò exiguâ manu plura hostium millia superaverunt.*

FIDUCIARIA (seu in spe collocata) est, quæ hominem ob spem victoriae, aut evasione, vel ob externorum praesidiorum fiduciam facit intrepidum.

pidum. Fortitudinis huius specimen edidit **GOLIATHVS** I. Samuel. XVII. **RABSACES** Satrapa Assyriacus. II. Reg. XVIII. Huc referimus **Æistos**, qui artibus magicis stuporem membris suis inferre satagunt, ita, ut vulnerari non possint, nec vulnerati dolorem sentiant. B. Andr. Kesler. in exeg. Cath. min. Luth. prac. 2. de reb. mag. qu. pr. 2.

IRACUNDA est, quam ira vel odium ad explendam vindictæ cupiditatem sine certo consilio excitat. Talem fortitudinem **BARBARORVM** esse, Aristoteles in Eudemiis asserit. Hucque pertinent **PVGNACES** & **AVDACVLLI** illi, qui ira furore gloriæve inanis cupiditate accensi ad duella precipites ruunt.

INSCIA (stolida & rustica) est, quæ ex periculi ignorantia proficiscitur. Philosophus exemplum **ARGIVORVM** adducit, qui putantes, se incidisse in Syconios, fortiter pugnârunt initio, postquam autem intellexerunt, hostes non esse Syconios, sed Lacedæmonios,

nios, in fugam conversi sunt 3. Eth. Nic. 8.
 Et hoc vitio ut plurimum laborant NO-
 VITII MILITES, qui nescientes
 bellorum infinitas molestias, tam alacri
 animo sæpè militiam adeunt, ac si ad sal-
 vationes vaderent. Gol. Eth. lib. 3. cap. 8.

A X I O M A T A.

1. Fortitudo hominem Christia-
 num non dedecet.

Valet non de fortitudine tantum ro-
 gata, quæ locum habet pacis tempore;
 sed & de sagata, quæ tempore belli
 hominem intrepidum reddit. [De
 hac intelligendum illud Augustini de
 Davide encomium: *Noli existimare,
 neminem Deo placere, qui armis bellicis
 ministrat: in his erat sanctus David, cui
 Deus magnum testimonium perhibuit.*]

11. Fortitudo versatur (in genere)
 circa mala. 3. Eth. Nic. 6.

Putat non mala turpia, & cum infam-
 miâ conjuncta, quæ maximè refugit
 vir fortis, nisi improbus & impudens
 velit

velit haberi; sed *tristitia*, cum dolore conjuncta, & propriâ culpâ minimè contracta, ita ut præter meritum alicui contingant.

III. Fortitudo versatur circa terribilia. 3 Eth. Nic. 6 & 9.

Loquitur (1.) non de *objecto interno*, quod sunt affectus timoris & fiducia in homine moderandi; sed de *externo*, quod sunt res ipsæ, quæ metum & confidentiam afferre possunt. (2.) Non de *objecto secundario*, quod sunt fiduciaria, quæ sunt secundum hominem, qualia dicuntur auxilia, quæ hominem etiam Ethnicum in rebus periculosis confidentem reddere possunt; sed de *primario*. (3.) Non de *formidabilibus*, quæ sunt *supra hominem*, quæ majora sunt, quàm ut ab homine sustineri queant; sed de his, quæ sunt *secundum hominem*, quæ suo modo ab homine cordato superari possunt.

IV. For-

IV. Fortitudo versatur (in specie) circa mortem. 3. Eth. Nic. 6. & 9.

Non tamen circa mortem quamlibet, vel naturalem, vel violentam, vel fortuitam; sed circa *bellicam* necessario pro Republicâ *subeundam*, quæ salutatur difficillima ob certamen, pulcherrima ob decorum, celeberrima ob famam, honestissima ob causam, patriæ scil. religionis, libertatis &c. defensionem. *Thom. 2. sec. q. 123. art. 4. & 5.*

V. Mortem vir fortis adit.

Adit non *secundum intentionem*, quasi eand. simpliciter vel opter, vel plenâ voluntate ipsam quasi arripiat; quandoquidem illius est, sperare etiam ex difficillimis salutarem exitum, monitore *Gassendo Oper. Phil. tom. 3. part. phil. 3. cap. 21.* sed *præter intentionem*, qt. ita intrepidè pugnat, ut, si necessitas mori jubeat, ille potius eligat, cum Reip. ac Ecclesiæ salute interire, quàm cum privato suo commodo patriæ interitum admittere.

VI. Mors

*VI. Mors est omnium terribilium
terribilissimum. 3. Eth. Nic. 6.*

Valet (1.) non de morte *hominis* temporali *pii*, quem conscientia rectè factorum ita erigit, ut ei mors non sit terribilis; sed *impii*, quem mala vitæ sceleratè transactæ conscientia torquet. (2.) Neque de morte *hominis* vel *spiritualiter* considerati, qui cum *Paulo* desiderat mori, & esse cum *Christo*, *Phil. I. 23.* vel *moraliter* spectati, cui docente *Horatio* l. 3. *carm. od. 2.* dulce & decorum est, pro patriâ mori; sed *merè naturaliter* sumpti, qui per appetitum sensitivum fertur in sui conservationem, & destructionem aversatur.

*VII. Qui unus in totum hostium
agmen irruit, fortis non est.*

Pericula enim bellica non debent esse *majora*; sed fortis viri viribus *proportionata*, aliàs qui pericula viribus humanis non propulsabilia aggreditur, is vel heroico movetur instinctu, vel profus temerario agitur spiritu.

VIII. Fa-

VIII. *Facinorosus intrepidè accedens ad supplicium, non est fortis.*

Animosus enim ejusmodi non voluntate suâ adductus; sed vi coactus patitur malum turpe ac facinoribus suis dignum.

IX. *Conductitii milites fortes non sunt habendi.*

In quantum scilicet non honestatis & publicæ utilitatis gratiâ; sed tantum stipendii amore, paupertatis fugâ, spe prædæ, & cupiditate lucri illecti castra sequuntur.

X. *Qui nullum timet periculum, sed adit omnia, is non audit fortis.*

Fortis se exponit non quibusvis, sed necessariis tantum periculis, in quibus nomini suo famæ celebritatem parare, patriæque & Reipubl. salutem quærere potest.

XI. *Qui indurant corpus, verè fortes dicendi non sunt.*

Talis enim induratio non honestis & licitis; sed diabolicis & prorsus illicitis actionibus inducitur.

XII.

XII. *Qui vulneratus vindictæ cupiditate in hostem ruit, ita ut illum interficiat, non est dicendus fortis.*

Siquidem non ob virtutem ita agit, sed ob dolorem, quem ex vulneribus percipit.

XIII. *Qui lites obortas duellis dirimere audent, nullo modo fortes sunt.*

Loquimur (1.) non de duellis publicis & representativis, quæ ob gloriam DEI & salutem Reip. seu Ecclesiæ suscipiuntur; sed de privatis & vindicatoriis, quæ leviculis de causis, privato odio & vindictæ cupiditate aggrediuntur. (2.) Non de duellis involuntariis & casualibus, in quæ quis nolens volens contra invasorem procedere trahitur, quæve aliâ viâ declinari non possunt, nisi per defensionem necessariam, quæ juris est naturalis; sed de duellis voluntariis, studioque questis, quibus se quis sponte, ausu temerario & ex destinato extra ultimæ necessitatis

tatis casum subjicit, aliis justitiæ mediis, quæ suppetunt, protervè rejectis. [Qualia inter Nobiles quoque per Imperatorem Matthiam severissimè prohibita esse, docet ex Imperiali sanctione *Cothmannus* cons. 2. n. 223. vol. 5. annotante *Noldnio* tract. de statu Nobil. Civ. c. 16. n. 56.]

XIV. *Qui manus sibi inferunt violentas, fortis nomen non merentur. 3. Eth. Nic. 7.*

Non procedit de iis, qui vel *nimiã tristitiã, melancholia aut delirio* præoccupati necem sibi inferunt, quive ante, quàm phrenesis aut melancholia invaluit, *virtuosam egerunt vitam*; ad hos enim se communis regulæ judicium non extendit; sed de his, qui *proprio ausu, plenâ voluntate & integrâ mente* mortem sibi ipsis consciscunt. [Huc pertinet, quod scribit *Augustinus* lib. 1. de Civ. Dei cap. 26. *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre*

inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas, neminem propter aliena peccat, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium, quem non polluebat alienum; neminem propter peccata sua praterita, propter quæ magis hac vitâ opus est, ut possint pœnitendo sanari; neminem velut desiderio vitæ melioris, quæ post mortem speratur, quia reos suæ mortis post mortem vitæ non suscipit.]

XV. Fortitudo est res molesta.

3. Eth. Nic 9.

Molesta est non propter virtutis habitum, quo fortis excellit; neque propter civitatis bonum, quod quærit; neque propter honoris premium, quod acquirit: ita enim, ut cœteræ virtutes, est jucunda & delectabilis. 3. Ethic. Nic. 9. sed molesta est propter subjektam naturam animale, quæ mortem abhorret, cui se objicit fortitudo; propter objectam materiam simpliciter spectatam, quæ mors est & dubia pericula;

la; & propter *medium*, h. e. magnam laborem, quo res arduæ præclaræque facinora ut plurimum perfici solent.

XVI. Fortitudo cadit etiam in fœminas.

Nuncupatur quidem fortitudo græcè ἀνδρεία ἀπὸ τῆ ἀνδρός à viro, non, quòd in *solos* viros cadat, eisdemque propria sit; [nam & fœminas virtutis hujus capaces esse tum ratio suadet, tum historiae testantur.] sed quòd *maximè digna* sit sexu virili, in eoque *frequentiora* edat *specimina*. Zwingger. volum. 8. l. I. pag. 2024.

XVII. Concessum est viro forti, uti stratagematibus.

Sermo nobis est non de *stratagematibus illicitis & malis*, illisque occultis consiliis, quæ sunt contra datam fidem, quam servare etiam hosti, partim recta suadet ratio, partim candor quoque postulat atque pietas; sed de *licitis & bonis*, quæ sine mendacio sunt instituta, atque à perfidiæ & fraudis suspicionem vacua.

XVIII

XVIII. *Licet viro forti, quandoq̄
adornare fugam.*

Loquimur (i.) non de fugâ merâ
seu formidinis, quæ turpis est, & igna-
viæ dedecus adjunctum habet, quæ
extremum malum est, ut quidem mor-
ti cum Platone in Alcib. 1. sit æquipa-
randa; sed de fugâ consilii, quæ Duci
militari tanquem viro prudenti conve-
nit, qui in commodius pugnandi tem-
pus & ad majus bonum publicum in
ejusmodi casu se reservat.

XIX. *Non indecorum est viro
forti, dolere mortem. 3. Eth. Nic. 9.*

Dolet mortem non tam gloriosam,
honestam & Reip. proficiam; quàm in-
gloriosam, intempestivam, atque Reip.
noxiam.

XX. *Andacia est fortitudinis si-
mia.*

Non ratione vera convenientia &
similitudinis, quando quidem vir audax
nec prudenter pericula suscipit, neque

constanter ea perfert; verùm periculis præter expectationem ingruentibus facilè cedit, & in honestam se conjicit fugam, 3. Ethic. Nic. cap. 7. sed ratione *fallacis & fucate imitationis*, quâ vir audax adire pericula non recusat, timidus verò vel exigua, vel nulla pro patriæ salute aggredi studet. *Scheurl. exerc. Mor. de Fort. th. 24.*

XXI. Timiditas deterior est audaciâ.

Non ratione *habitûs voluntariè sibi parati*, secundùm quem audaculi omnibus modis id agunt, ut fortes videantur: contra timidus deterretur ab actionibus molestis, adeoque habitum suum magis coactè, quàm sponte acquirit; sed ratione *excessus*; juxta quem timiditas magis à medio, fortitudine scil. recedit, ac audacia.

Dn. Joh. à Felde Elem. Jur. Univ. part. 2. cap. 5. membr. 1.

art. 2. n. 1. sqq.

*

CAPVT

CAPVT II.
DE
TEMPERANTIA.

R. PHILIPPO ANDREA Giesweins
Giessa-Hasso.

EXpositâ Fortitudinis naturâ, ad
declarationem Temperantiæ ac-
cedimus, eandemque h. in m. defi-
nimus:

TEMPERANTIA est virtus, me-
diocritatem servans in expetendis vel
fugjendis corporis voluptatibus, quæ
gustu & tactu percipiuntur. 3. Ethic.
Nic. 10. *Exemplum virtutis hujus sup-
peditat CYRVS MAJOR, Persa-
rum Rex, qui vocatus ab hospite, quid in
cœnam parari vellet, nihil aliud, respon-
dit, quam panem; nam spero, me prope-
rivum cœnaturum. Ammian. Marcell.
lib. 21. Item ALEXANDER*

F 3 MA.

MAGNVS, qui cum *Darium* Regem Persarum vicisset, & uxorem ac filias ejus cepisset, tam sanctè illas habuit, quàm si eodem, quo ipse, parente genita forent. *Curt.* l. 3. c. 12.

Extrema ejus sunt in excessu inrempertantia, in defectu stupiditas. 2. *Ethic.* *Nic.* 7. l. 3. cap. 11.

INTEMPERANTIA est vitium, quo omnis generis voluptates ex gustu & tactu profluentes, nullâ honestatis ratione habitâ, immoderatè expetuntur: *Qualis depingitur in PHILOXENO* Erixii filio, qui longius sibi guttur quàm gruis dari optabat, quo tanto diutius ex ingluvie voluptatem percipere posset. 3. *Eth.* *Nic.* 10.

STUPIDITAS est vitium, quo omnes promiscuè voluptates, etiam honestas & necessarias aspernamur. *Annumerari solet huic vitio DIOGENES CYNICVS*, de quo circumfertur, illum usque adeò voluptates respuisse, ut pro domicilio usus fuerit domicilio

lio & herbis crudis, aquâque viditaverit simplici, omnesque mulieres de arbore suspensas esse, in votis habuerit. Laert. in vitâ Diog. l. 6.

Species temperantiæ sunt frugalitas & castitas.

FRUGALITAS est temperantia, mediocritatem observans in sumendo nutrimento: *Luculentum hujus virtutis exemplum præbent PATRIARCHÆ, de quibus sacer Codex Et VETERES GERMANI, qui cibo simplici, pomis agrestibus, recenti ferâ ac lacte concreto, sine apparatu, sine blandimentis famem expellebant. Tacit. de morib. Germ. cap. 23.*

Dividitur hæc pro diversâ nutrimenti ratione in abstinentiam & sobrietatem.

ABSTINENTIA est frugalitas, quæ in cibo capiendo modum præscribit: *Claruerunt hac virtute LACONES, apud quos filii, præsertim Principum & Magnatum in Parentum conspectu parciose utebantur mensâ. ut,*

F 4

si quid

*ſiquid redoleret, illico à Parentibus & Amicis removeretur. Similiter CHRIS-
STIANI in primitiva Eccleſiâ. vid. B.
Dannhavv. dram. ſacr. act. 5. theat. I.
His merito adjungimus DANIE-
L. E. M., qui cum focis in captivitate
Babylonicâ victu tenuiori ali voluit, &
regios cibos contempſit, quò melius preca-
tioni & ſtudiis vacare poſſet. Dan. I. 8.
ſqq. & c. IX. 3.*

Extremum ejus in exceſſu eſt voracitas, in defectu inedia.

VORACITAS eſt intemperantia, quâ in ſumendo cibo modum quis excedit: Exemplum vitii hujus habemus in PHAGONE, qui uno die ante menſam Aureliani Imperatoris aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum comedit. Flav. Vopisc. in Aureliano ſub fin. Nec longè hinc abit THEAGENES THASIUS, qui unâ vice bovem integrum devoravit. Athen. lib. 7.

INEDIA eſt vitium, quo nimium à cibo quis abſtinet: Hoc vitium im-

puta-

putatur **CHRYSYPPO**, qui studiis adeò immersus, ut cibi & corporis cure prorsus oblitus fuerit. Similiter **VLIANO SABÆ**, qui intra totam hebdomadam vix semel pane, aquâ & sale refectus fuit. Drexel. part. 1. ros. cap. 11. de jej. & abst.

SOBRIETAS est frugalitas, quæ in potu assumendo modum tenet: *Exempla hujus possunt esse LACEDÆMONII*, qui ut ebrietatis turpitudinem demonstrarent, & liberos suos inde deterrerent, seruos ebrios in juvenum adducebant conspectum, ut hi temulentorum istorum ridiculas gesticulationes inuentes sobrietati diligentius studerent. Plut.

Extrema habet in excessu ebriositatem, in defectu nimiam potûs aversionem.

EBRIOSITAS est intemperantia, quâ in sumendo potu modum quis excedit: *Exemplum hujus exhibet Imperator CLAUDIUS*, qui bibositate adeò insignis fuit, ut nomen ejus Claudius

E S

Tibe-

Tiberius Nero in Caldius Biberius Me-
ro apud vulgum pertransierit. Sueton.
Qualis etiam fuit **NOVELLIVS**
TRICONGIVS, sic appellatus, quòd
tres vini congios uno spiritu haurire non
sit veritus.

NIMIA POTUS AVERSATIO
est vitium, quo quis in defectu circa
potum peccat: Hoc vitium perquam
est rarum, ideò & proprio nomine caret,
refertur tamen in historiis prodigiosis à
Gulartio, de quadam **VIRGINE**
Delphis in Belgio nata, quod totos 27.
annos absque potu, solo casei durioris esu
se sustentaverit. Aid. comm. in Eth.
Arist. lib. 3.

CASTITAS est temperantia, qua
veneris voluptatibus modum præscri-
bit: Exemplum hujus virtutis est **P E-**
NELOPE, qua integros viginti annos
amorem suum erga Ulyssem absentem
castè & integrè conservavit. Homer.
Ab eadem virtute commendantur
SEM & **JAPHET**, qui ne oculis
quidem sustinuerunt spectare nudum
Paren.

Parentem Gen. IX. 23. Vid. plur. hac eruditè deducentem Dn. D. Bebelium, Fautorem inter præcipuos colendum Hist. Eccl. Noachi sect. 3. §. 17. Similiter JOSEPHVS, qui ne blanditiis heræ suæ assurrexit, sed innocens potius carcerem subire squalidissimum, quàm corpus scelere polluere maluit. Gen. XXXIX. 10. sqq.

Extrema hujus virtutis sunt in excessu libido, in defectu nimia veneris derestatio.

LIBIDO est intemperantia, quâ in expetendâ venere modum quis excedit: Hujus immane exemplum sistit CAMBYSES, qui propriam sororem stupravit. Et ALEXANDER VI. Pontifex Romanus, qui cum Lucretia filiâ suâ incestum commisit, eandemque filio suo Borgia conjugem dedit. Nigrin. Papist. inquis. 6. c. 47. Similiter PAMPHILIO, Princeps Romanus, de quo Histor. Relat. Lipsiens. ita: Sonst belustigte sich der Fürst Pamphilio in einem Hurenhause nach dem andern
l. 6.

l.c. contin. 24. de an. 1666. mens. Octobr.
cap. 5. pag. 58. Tali libidinis prurigine
etiam laboravit **AMNON**, hic enim
languorem simulabat, cumque venerit
soror ejus **Thamar**, ut ipsam visiteret,
Amnon prevalens viribus eam oppressit,
Et cubavit cum eâ. II. Sam. XIII. 14

NIMIA VENERIS DETESTATIO
est vitium, quo quis ab omni, etiam li-
citâ venere, nimitum abstinere: Et hoc
extremum caret nomine, quia raris ac-
cidit, exempli tamen loco à quibusdam
adducitur **DIOGENES CYNICVS**,
cujus antea facta est mentio. Item
ORIGENES, qui ad vitandam ve-
nerem se ipsum castravit, Euseb. l. 6. hist.
6. 7. amulos hujus facti habens **VALE-**
SIOS, qui credebant, solis spadonibus
patere regnum cœlorum. Claud. Rangoh.
comm. in l. I. Reg. cap. VIII. 15. p. 1043.
Calixt. Tr. de conj. Cler. p. 158. sq.

AXIO

AXIOMATA.

I. Temperantia versatur circa voluptates.

Valet (1.) non de *secundario* temperantia *objecto*, ad quod spectant dolores, quod videlicet voluptatum defectu nascuntur; sed de *primario*. (2.) Non de *voluptatibus animi*, propter quas nemo propriè vel temperans vel intemperans dicendus; sed de *voluptatibus corporis*. (3.) Non de *his omnibus*, quod minimè versatur circa voluptates, quæ visu, auditu & olfactu percipiuntur; sed de *quibusdam*, quæ scilicet ex gustu & tactu capiuntur. (4.) Non de iis, circa quæ *per accidens* & *indirectè* versatur, prout videlicet in nobis pravum & inordinatum excitant appetitum earum rerum, quæ visu, olfactu & auditu percipiuntur; sed de iis, circa quas *per se* & *directè* occupatur, quales sunt tantùm illæ, quæ ex cibo, potu & venere oriuntur.

II. Volu-

II. *Voluptas est causa doloris.*
3. *Eth. Nic. II.*

Voluptas absens & expedita est causa doloris, quem parit, non *positivè*, qualis ex positione rei adversæ percipitur; sed *negativè*, quia dolor vel ex nimio voluptatis desiderio, vel illius privatione oritur.

III. *Voluptas labefactat animum.*

Voluptas scilicet non pura vel *juxta medium* spectata, quæ conservat animum hominis, quia spiritus vitales in suo tuerentur vigore; sed *impura*, seu *supra modum* & *secundum exsuperantiam* considerata.

IV. *Temperantia hostes suos habet frenandos.*

Putat hostes non externos, sicut Fortitudo; sed *internos*, blandas videlicet voluptates, doloresque contrarios, mentem ab integritate suâ deturbantes.

V. *Temperantia competit omnium.*

Valet

Valet non de completo virtutis hujus habitu, qui unicè maturæ & perfectæ ætati competit; sed de assuefactione ad hanc virtutem, quæ & pueritiæ & adolescentiæ conveniens est.

VI. Temperantia peculiariter ad vitam prolongandam conducit.

Deus n. cuivis hominum certum constituit terminum non *ex absoluto & simplici*, omnes causas & causarum respectus *antegresso decreto*; sed *ex ordinato*, habito scil. respectu tam ad causas naturales, quàm voluntarias, adeoque ad mediorem ab se præscriptorum sive usum, sive neglectum, vel denique ad aliud quid, quod divinæ ipsius sapientiæ notum est, docente Patrono meo *Dn. D. Balth. Mentzero. diss. de term. vitæ c. 2. th. 1.*

VII. In sumendo cibo & potu proportio est observanda.

Non *Arithmetica*, ut eadem cibi & potûs quantitas quibusvis præscribatur;

tur; sed *Geometrica*, ut cuilibet personæ tantum concedatur, quantum ad refectionem naturæ ejusdemque sustentationem requiritur.

VIII. Potest quis sine lesione temperantia bis per diem comedere.

Vera enim reimperantia non ex comestionis numero est æstimanda; sed ex ejus moderatione aliarumq; circumstantiarum observatione est definienda.

IX. Qui ex defectu cibi & potus moderatè vivit, non est temperans.

Talis enim non ex electione, sed necessitate agit.

X. Qui à rebus nonnullis abstinet vel naturæ, vel morbo, vel voto, non est temperans.

Cùm & hic non agat ex libertate; sed vel natura necessitate, vel legum jussu, maximum interim ex carentiâ dolorem percipiens.

XI. Carnis usus est licitus.

Quatenus videlicet esus carniùm consideratur non per accidens, prout
vel

vel immoderatè assumitur, vel per legem prohibetur; sed *per se*, quo pacto in N. T. nullus cibus, qui physicè bonus, ethicè est immundus. *B. Chemn. Exam. Conc. Trident. pag. m. 787.*

XII. Licitus est vini usus.

Et hoc valet de vino non *per accidens*, ratione abusùs; sed *per se* & ratione usùs illius considerato. *Chemn. l. c.*

XIII. Convivia homini virtuosæ sunt concessa.

Convivia non *immoderata*, *intempestiva* & *nimis frequentia*, quibus multi ad eam rediguntur paupertatem, ut ne sibi quidem sufficere possint, nedum ut publica promoverè commoda queant; sed *moderata*, *tempestiva*, *sobria* & *frugalitè*, quæ sancti viri nunquam leguntur averfari.

XIV. Poculum necessitatis, ut & hilaritatis non est interdictum.

Loquimur non de *superfluitatis poculo*, quod obruit sensum & intellectum, quodque sæpiùs poculum *insanitiæ*

niæ seu furoris sequi solet; sed de poculo vel necessitatis, quod siti restinguendæ inservit; vel hilaritatis, quæ est condimentum laborum, expers luxûs, habetque rationem facultatum.

XV. Licet bibere in alterius salutem.

Valet, si (1.) pocula non sunt immoderata; sed moderata, pro cuiuslibet facultate. Si (2.) neque ullus conviviarum cogatur cum molestiâ eadem exhaurire; sed si cuilibet integrum est, bibere, quantum velit. Neque (3.) eo fine, ut eò citius & profundius inebrientur convivæ; sed in signum reverentiæ & affectûs. Kesler. Theol. cas. conf. cap. 61.

XVI. Ebrietas in virum quoque bonum cadere potest.

Quatenus videlicet notat (1.) non habitum ebriositatis vitiosum, & consuetudinem pravam, (quæ, iudice Augustino, epist. ad sacr. virg. est flagitio-

rum omnium mater culparumque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, subversio sensus, tempestas lingua, procella corporis, naufragium castitatis, amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus languor, turpitudine morum, dedecus vite, honestatis infamia, anima corruptela) sed unum vel alterum ebrietatis actum, qui præter spem & expectationem, & per imprudentiam, ob cerebri vel imbecillitatem, vel vini & cerevisiæ ignorantiam alicui contingit. Ammersbach. im Philosophischen (quâ inscriptione afficit insigni injuriâ Philosophos, quasi negent, quòd actus ebrietatis primùm & semel contra conscientiam commissus sit vitiosus, èque regno cœlorum excludat: Rectius g. im Socinianischen) Sauffmantel.

XVII. Ebrietas excusat delictum.

Valet (1.) non de ebriositate, quæ delictum juxta legem Pittaci magis aggravat, 2. Pol. c. ult. sed de ebrietate, quâ

quâ propriè actum intemperantem significat. (2.) Non de ebrietate *levi & superficiali*, quâ quis adhuc compos est mentis, ita ut, quid agit, probè noverit; sed de *enormi & profunda*, quæ rationis ulum extinguit, quæque (non quidem culpam, attamen) dolum in delicto tollit. (3.) Non de ebrietate *ex industriâ & destinato consilio ad malè agendum quaesitâ*; sed de *casuali & involuntariâ*, quâ quis ex improvîso peccare dicitur, illumque facti etiam pœnitet. [*Argumentum enim*, ait *D. Calixtus* in *Epit. Theol. Mor.* pag. 37. *facti per ignorantiam certum est pœnitentia, si mox, ubi de facto constiterit, subeat.*] Neque (4.) de pœnâ *extraordinariâ*, à quâ ebrius, qd. rei illicitæ operam dedit, minimè est immunis; sed de *ordinariâ*, quæ non nisi ex ratificatione subsequenti, quatenus videlicet delinquens, ebrietate cessante, de delicto adhuc gloriatur, locum habet, sicut graviter monet *Dr. Priëschenk à Lindenhoven*, *Patro-*

nus submissè colendus in diff. de Jure
aggratiandi pos. XI. §. 288.

XVIII. *Castitas est virtus mo-
ralis.*

Castitas scil. non coacta, quæ minùs
est tuta, minùs laudata; sed ab omni
parte spontanea, quæ sincera est, & men-
tem quoque illibatam servat. *Thom.*
l. c. q. 151, art. 1.

XIX. *Castitas in statu matrimo-
niali locum habere potest.*

Castitas scil. non *virginalis*, quæ est
mundities animi sine ullo libidinis æstu
eorum, qui vivunt extra conjugium;
sed *conjugalis*, quæ est abstinencia à ve-
neris abusu eorum, qui juxta ordina-
tionem divinam intra conjugium vi-
vunt. *D. Paul ab Eizen*, Eth. doctr. part.
2. l. 5. cap. 5.

XX. *Appetitus concupiscentia cor-
poris in conjugio quæ spectatur, non est
vitiosa.*

Valet

Valet (1.) non de eo, quod *aesidit* conjugali consuetudini, quâ limites conjugalis castitatis negliguntur; sed de eo, quod ei *per se* competit, quo modo data est ad hoc, ut impleatur illud: Crescite & multiplicamini, Gen. I. 28.

XXI. Voluptas Veneris licita est.

Valet non de *voluptate* Veneris *vagâ* & *turpi*, quæ nocet, teste *Seneca* l. de Vit. Beat. cap. 23. amplexuque suo perdit omnia, iudice *Antonio à Burgundia*, l. c. c. 35. sed de *moderatâ* & *honestâ*.

XXII. Virginitas non est castitas.

Loquor non de *virginitate* *materiâ* *liter* consideratâ, cujus comes in certis subjectis castitas esse potest & debet; sed de *formaliter* sumptâ, quæ in immunitate à contactu venereo consistit, qualis personis etiam non-castis, & à venereo contactu illibatis, attamen in appetendâ Venere modum excedentibus inesse potest.

XXIII.

XXIII. Libido non tribui potest virginibus aut matronis vi stupratis.

Violenta enim stupri perpeſſio non est *ſcelus proprium*, dum animus manet impollutus, & voluntas corpore ſanctè utendi perſeuerat; ſed *crimen alienum*, ipſius ſc. ſtupratoris, hinc malum, quod perſonæ vi ſtupratæ contra voluntatem patiuntur, merè malum triſte eſt. [Audiamus hac de re *Auguſtinum*, qui l. i. de Civ. Dei, cap. 19. Duo, inquit, licèt ſint, quorum corpora commiſcentur, unus tamen ſaltem eſt, qui committit ſtuprum; alterius autem perſonæ, quæ verè vim patitur, illibata ſervatur pudicitia & voluntas caſtiſſima.]

XXIV. Lupanaria in Rep. non ſunt ferenda.

Nova g. lupanaria non tantùm ſunt prohibenda; ſed & *vetera*, quæ in lege expreſſè ſunt prohibita, quoad fieri poteſt, prorsus tollenda.

XXV. Sin-

XXV. Stupiditas deterior est in-
temperantiâ.

Non dico de stupiditate, quod sit
communior, quemadmodum est intem-
perantia, quæ ob hanc causam & longè
capitalior pestis dici potest; sed quòd
sit *deterior*, quia nullis prorsus tangitur
voluptatibus, ne honestis quidem,
necessariis, & omnium suf-
fragio permittis.

CAPVT

CAPVT - III.

De

LIBERALITATE.

By. JOHANNE WILHELMO Klingl
Gieffa-Haffo.

POSTquam de Fortitudine & Temperantiâ egimus, proximum est, ut accedamus ad illas virtutes, quæ divitiarum & honorum informant appetitum: Ut sunt Liberalitas, Magnificentia, Modestia & Magnanimitas.

Liberalitatem h, in m. defini-
mus:

LIBERALITAS est virtus, mediocritatem servans in pecuniis modicis dandis & accipiendis. 4. Eth. Nic. 2.
Clarus hac virtute fuit TITVS VESPASIANVS Imperator, qui in omnes adeo benevolus & liberalis extitit, ut neminem à vultu suo tristem dimiserit,

G

rit,

rit, diemque illum perdidisse se opinatus est, quo non aliquod liberalitatis specimen edidisset. C. Sueton. in ejus vitâ. Didac. Saavedr. in Princ. Christiano-Politico symb. 15. Huic meritò adjungimus **TOBIAM**, qui quotidie unicuique, prout potuit, de facultatibus suis divisit, esurientes aluit, nudisque vestimenta præbuit, & mortuis atque occisis sepulturam sollicitus exhibuit. Tob. I. 19. 20.

Extremum liberalitatis in excessu est prodigalitas, in defectu avaritia.

PRODIGALITAS est vitium in dandis pecuniis modum excedens. 4 Eth. Nic. 1. Talis fuit **DEMADES** Orator, qui licet tantum valeret opibus, ut nihil sibi deesse ipsemet fateretur, eas tamen per libidinem ita perdidit, ut civitate ejectus, non haberet, unde impostam ab Atheniensibus multam solveret. Plutarch.

Prodigalitas est duplex, simplex & mixta. Arist. l. c.

SIMPLEX est, quæ excedit tantum in dando.

MIXTA

MIXTA est, quæ in dando & in accipiendo modum excedit.

AVARITIA est vitium in dando deficiens. 4. Ethic. Nic. 1. Huc adduci solet EVCLIO ille Plantinus, qui aquam plorabat effundere, & unguinum presegmina è tonstrinâ domum referebat: Unde per synecdochen speciei Evclionem appellamus, cui avaritiam exprobramus. Plant. in Aulular. act. 2. sc. 2.

Avaritia est in triplici differentiâ. 4. Ethic. Nic. 1.

Alia vocatur TENACITAS, quæ deficit tantum in dando, in accipiendo verò non peccat: Quo nomine NABAL malè audit in sacris. I. Samuel. XXV. 10.

QUÆSTUS TURPIS dicitur alia, quæ excedit tantum in accipiendo, non autem deficit in dando: Quod vitium se in FILIIS SAMVE LIS exhibet, cum improbè jurâ detorquerent in partes ejus, à quo muneribus exsatiarentur. I. Samuel. VIII. 3.

Alia est AVARITIA strictè dicta,

G 2

quæ

quæ in dando deficit, & in accipiendo modum excedit: *Hujus vitii Ecclesia Orientales quondam accusârunt PONTIFICEM ROMANVM, unde sic scribunt: Avaritiam tuam satiare non valemus. Isto imprimis infamis fuit INNOCENTIVS IV. qui Anglorum Ecclesias avaritiâ incitatus exactio- nibus planè intolerabilibus per Legatos suos vexabat, & pro aureis nummis omne luxuriarum genus in Clero defen- debat. Nigr. tract. de legis implet. cap. 12. membr. 2. Insuper adhuc estimatur, quòd ex urbe Roma PAPA ultra triginta millia coronatorum pro lactis censu, quem vulgò vocant, den Milch-Zins oder Huren-Zoll/ à scortis annuatim in fiscum suum recipiat. Hasenmüll. in hist. Jes. Ord. cap. 10. Imò quid aliud purgatorium est, quàm rete, quo Pontifex pecuniam aucupatur. Vid. Felwing. ancupium pecunie contra Job. Theoph. Klibnik / impr. th. 28 pag. 20.*

AXIO.

A X I O M A T A.

I. Liberalitas versatur circa τὰ
 χερματὰ. 4. Eth. Nic. 1.

Nomine autem χερματῶν hīc non
 tantūmore vulgi intelliguntur *num-*
mi signati, quorum in emptione & ven-
 ditione usus est; sed omnes *reliquæ*
quoque opes, possessiones & res, quarum
 precium pecuniâ æstimari solet, die da
 seyn Geld und Geldes wehrt / sicut &
 ipse *Philosophus* l.c. testatur.

II. Liberalitas exercenda est erga
 dignos, non improbos. 4. Eth. Nic. 2.

Verum est non de illis improbis, qui
 sunt *extremè indigentes*, & cum magnis
calamitatibus conflitantur, & in quibus
spes emendationis elucescit, quibus ma-
 ximè propter egestatem, & quam no-
 biscum communem habent, humani-
 tatem subveniendum; sed de istis, qui
 sunt *validi & robusti*, nec indigent nostro
auxilio; contumaces, ita ut non cogitent
 de *melioratione*, asq; *Reipublica exitiosi*.

[Non malè g. Senec. de vit. beat. l. un. c. 23. Dives, inquit, donabit aut bonis, aut eis, quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens, ut qui meminerit, tam expensorum, quam acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex rectâ & probabile causâ.

III. Munus liberalitatis consistit in dando & accipiendo.

Dicitur vir bonus accipiendo liberalis non primariò, quia difficilius & heurtius est dare, quam accipere, Act. XX. 35. sed secundariò: quod videlicet debito modo & salvâ conscientiam accipit.

IV. Beneficia liberalitatis hilari fronte sunt eroganda. II. Corinth. IX. 7. 4. Eth. Nic. 1.

Actio enim liberalis non tantum ex copiâ, multitudine, magnitudine & precio donorum; sed potissimum ex habitu
sen

De liberalitate. 151

sen animo & voluntate dantis, æstima-
anda est. Senec. l. i. de Benef. c. 7. & 8.
[Unde qui minora dat ex minoribus
facultatibus animo liberali & prom-
pto, liberalior est eo, qui plura dat ex
facultatibus majoribus animo non ita
prompto, exemplo Viduæ minuta duo
in pauperum ærarium coadjicientis,
quam Christus ipse plus, quam cæte-
ros omnes, immisisse affirmat, Luc.
XXI, 2. sqq.]

*V. Liberalitas modum non ex-
cedit.*

Valet, quatenus homo liberalis re-
spicit non tantum personæ accipientis
necessitatem & dignitatem, ut ei, qui
eger & dignus est pluribus, plura det;
sed & dantis facultatem, ne donorum
multitudo excedat opum vires, easque
exhauriat, atque fons dantis exarescat.
[Cavendum est, ait Cicero, ne benignitas
major sit, quam facultates: nam qui ni-
mium dant, hi tandem dilabuntur in
prodigalitatem, & rediguntur ad egesta-
tem ita ut postea non amplius habeant,

unde vel sibi ipsis, vel aliis possint benefacere. Atque hoc D. Paulus etiam II. Corinth. VIII. 13. inculcat, ita sc. largiendum esse, ne aliis beneficentia nostra sit relaxatio, nobis autem afflictio.]

VI. Liberalitas ipsam honestatem sibi habet prefixam. 4. Ethic. Nic. 1.

Dandum ergo est non inanis ostentationis, vel vane gloria studio, ut Pharisæi, Matth. VI. 2. non majoris commodi aut questus gratiâ, non captandi favoris, vel causa in judicio obvenienda ergo: neque molestia, quæ à flagitatoribus creatur, depellenda causâ, Luc. XVIII. 5. sed solius virtutis, honestatis & sublevanda aliorum egestatis delectio.

VII. Liberalis rem suam familiarem promovere studet. 4. Ethic. Nic. 1.

Non artibus iniquis, sed honestis & licitis mediis, sine anxietate, sine querelâ ac injuriâ, ut loquitur Pastorius in Char.

Char. Virt. p. 29. eo maximè fine, ut ipsemet habeat, unde se suosque sustentare, aliis verò tempore necessitatis benignè facere possit: siquidem cessat fontis defluxus, nisi ex alterâ parte adfit effluxus, sicut docet *B. Gerhard.* LL. CC. tom. 6. de Mag. Pol. th. 240.

VIII. *Liberalis non est petax.*
Arist. l. c.

Si quid tamen petit, petat non arroganter & calumniosè vel ante laborem; sed humiliter & verecundè, præsertim post laborem exantlatum, nisi vel pactum, vel consuetudo, vel necessitas postulet. *Enstrat. comm. in l. 4. Mor. Arist. c. 1.*

IX. *Pauper etiam liberalis esse potest.*

Valet non tantùm de pauperis affectu, qualem dari posse in extremè egente, nemo facilè negabit; [*Nunquam enim, teste Cicerone, vacua est manus à munere, si arca cordis repleta est bonâ voluntate.*] sed & de ejusd.

G 5

effe-

effectu, quatenus is, qui ne obulum possidet, sponte & liberè sua defert officia & servitia, quæ nummis metiri solent.

X. *Liberalis largitur de bonis propriis, non alienis. 4. Eth. Nic. 1.*

Verum est non de hoc casu, ubi legitimi Domini adest consensus; sed de isto, quo quis, Domino invito, aliena distribuit.

XI. *Si bene quid facias, facias citò.*

Non tardè beneficia procrastinemus; sed citò & tempestivè demus, sapiùs etiam, priusquam aures vellicentur, manus auxiliatrices offeramus, triti memores: Bis dat, qui citò dat. [*Ingratum enim est, ait Seneca l. 2. de Benef. beneficium, quod diu inter manus dantis hæsit, quod quis agrè dimittere visus est, & sic dare, tanquam eriperetur. Gratissima autem sunt beneficia parata, facilia, occurrentia, ubi nulla mora fuit, nisi in accipientis verecundiâ.*]

XII. Ec-

XII. Beneficia loco solitario sunt eroganda.

Loquimur non de iis, quæ honoris gratiâ publicè & palam tanquam virtutis præmia distribuuntur, quæ offerri citra verecundiam accipientis possunt; sed de iis, quæ pauperibus necessitatis & indigentia sublevanda causâ exhibentur, quæ tacitè & privatim conferantur. [Hac in re notatu dignum est Seneca monitum, quod habetur l. c. c. 9. Precipiunt, inquit, omnes auctores sapientia, quedam beneficia palam danda, quedam secretò. Palam, quæ consequi gloriosum est, ut præmia. Cetera, quæ honestiorem accipientem non faciunt, sed occurrunt infirmitati, egestati, ignominia, tacitè danda sunt. Ita, ut rursus legitur apud Senec. l. c. c. 10. Arceflaus amico dissimulanti paupertatem, sacculum ere plenum ignorantem sub pulvinum reposuit, ut homo inutiliter verecundus, quod desiderabat, inveniret potuisset, quam acciperet.]

XIII. Be-

XIII. Beneficia non sunt exprobranda. Syr. XLI. 28.

Valet non de beneficiis, quæ collata sunt in *insigniter ingratos*, qui vel negant, se beneficia accepisse, vel dissimulant ac contemnunt, quibus rectè exprobrantur; sed de illis, quæ erogata sunt in *gratos*, quales sunt, qui beneficia hæctenus vel grato agnoverunt animo; vel qui jam resipiscunt, & beneficia ante oblata in memoriam revocant.

XIV. Beneficia aliis præstita non sunt commemoranda.

Procedit non de *personâ accipientis*, quam accepti beneficii meminisse, idque magnifacere oportet; sed de *personâ dantis*, quæ sit obliviosa, & collati beneficii immemor. Senec. l. 7. de benef. cap. 22.

XV. Avaritia est malum incurabile. 4. Eth. Nic. 1.

Non *absolutè*, aliàs à vitii naturâ esset alienum; sed *respectivè*, ratione perfe-

perfectioris ætatis, & quatenus progressu temporis in subjecto suo altissimas egit radices. *Franc. Guicciard. hypomn. Pol. 35.*

XVI. Avaritia est radix omnium malorum. I. Timoth. VI. 10.

Non *ex se* & *per se*, quasi mala necessariò & semper eam comitentur; sed *ex accidente*, dum, quicquid mali speciem refert, interdum ex eâ contingit suboriri, adeò ut non malè, *Ubi hoc*, dicat Mercurius Allemanicus, *oritur virus, moritur omnis virtus.* [Hûc refertur illud *Augustini* serm. 48. ad Fratres in eremo: *Avaritia, dicentis, est radix omnium malorum, servitus idololatria, mater usura, genitrix Simonia, fomes culpa, aterna pœna via, mater gehenna &c.*]

XVII. Avaro tam deest, quod habet, quàm quod non habet. Hieronym. ad rusticum Monachum.

Intellige terminum *deesse* non de privatione opum & divitiarum, aliàs
minùs

minùs rectè avarus & in mediis divitiis pauper diceretur à *Pastorio* l.c. p.30. sed partim de *inordinato* & *inexplebili* appetitu; partim de *negatione tractationis honestæ* & *legitimi* divitiarum *usûs*, in quo earundem vera consistit ratio, quam cùm negligent divites avari, hinc dimittuntur inanes. *Luc. I. 53.*

XVIII. Prodigus furioso equiparatur.

Non simpliciter, quoad delictorum maximè in faciendo consistentium coercitionem, quatenus in delictis doli capax est, & nolle & velle habere perspicitur; sed *secundùm quid*, nimirum quoad contractus, & alienationes, & bonorum administrationem, quatenus neque finem, neque tempus, aliasque circumstantias expensarum observat.

XIX. Avaritia est deterior prodigalitate. 4. Eth. Nic. 1.

Sermo nobis non est de prodigalitate composita, aliisque vitiis contaminata, quâ

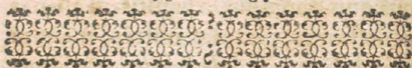
quâ quis bonis suis exhaustis, in alienas possessiones picatam mittere manum non dubitat; sed *de simplici*, quâ quis temerè suas facultates profundit, sine ullâ spe receptionis, imò & quibusdam quandoque benefacit, avarus verò ex intentione sui vel planè non, vel difficulter. *Thom. l. c. q. 119. art. 3.* [*Avarus enim Deo detinet debita, proximo denegat necessaria, sibi subtrahit opportuna. Deo ingratus, proximo iniquus, sibi crudelis, judice D. Anton. à Burgundiâ in mundi Lap. lyd. c. 17.*

p. 117.]

CAPVT

CA P V T IV.
DE
MAGNIFICENTIA.

By GEORGIO HENRICO Schröders/
Darmstato-Rhenano.

Liberalitatem apud Philosophum
excipit Magnificentia, quam h. in
m. placet definire:

MAGNIFICENTIA est virtus
in sumptibus magnis decorè faciendis
mediocritatem servans. 4. Eth. Nic. 2.
*Hae virtute memoriam nominis sui fecit
immortalem Rex SALOMON, qui
in solius DEI honorem molitus est tem-
plum, quo non extitit unquam angustum.
I. Reg. VI. Nec hujus laude defraudan-
dus est PTOLOMÆVS PHI-
LADELPHVS Rex Egyptiorum,
qui maximis sumptibus instructissimam
adornavit bibliothecam, qua bello Pom-
peja-*

pejano conflagravit. Gell. l. 6. c. 17. & Dn.
 Conring. epist. ad L. Bar. à Boineburg. de
 Biblioth. Augustâ pag. 18. Idem sacros
 Hebraorum libros ut adipisceretur,
 120000. Judæas, qui in Ægypto servie-
 bant, libertate donavit. Et 70. Interpre-
 tes ex Judæâ in Ægyptum accersivit,
 qui legem DEI in idioma græcum trans-
 ferrent, quos amplissimis donatos mune-
 ribus in Judæam remisit. Euseb. l. 5. hist.
 Eccl. Niceph. lib. 4. cap. 14. His meretur
 adjungi CAROLVS M. cujus sum-
 ptibus Germania, olim scientiis exculta,
 bonas artes debet: quippe qui Scholas,
 Academias, nec non Canonicorum Colle-
 gia ubique excitavit, in quibus à viris
 doctis hinc inde conquistis humaniores
 literæ juventuti proponerentur. Joh. Jo-
 ach. Frantz. hist. Carol. M. n. 96. Simi-
 liter Dn. AVGVSTVS, Dux Brun-
 swicensium & Lüneburgensium, nunc
 gloriosissima memoria, qui non minoribus
 sumptibus maximè egregiam bibliotheca-
 m, multitudine librorum cuilibet ve-
 teris ævi preferendam nostro tempore, in
 arce

arce Wolfenbüttelensi cum aeternâ nomi-
ni sui famâ adornavit. Couring. l. c.
impr. pag. 103.

Extremum hujus in excessu est lu-
xus, in defectu sordities.

Luxus est vitium, in erogandis
sumptibus magnis rationem excedens:
Exemplo famoso est CLEOPATRA,
que uno haustu Antonio totam propina-
vit Egyptum, Macrobi. lib. 3. Saturnal.
cap. 17. Adde CALIGULAM, qui
ultra sexaginta sex milliones & quin-
quaginta millia Philippicorum in hi-
striones, equos, gladiatores impendit.
Sueton. in Calig.

SORDITIES est vitium, in sum-
ptibus magnis faciendis indecorè defi-
ciens. 4. Eth. Nic. 2. Ita ferè infamem
reddidit sordida haec avaritia MAV-
RITIVM, qui dum minutissimo pretio
XII. millia militum Christianorum ca-
ptivorum redimere detrectavit, toto Im-
perio se exuit. D. Bak expos. Evang. part.
3. Dom. 3. post Trinit. Similiter HE-
RACLIVM, qui debito stipendio Sa-

RACE-

racenos defraudans, totius Orientis Imperium amisit. Werenberg. *disp. Eth. 5. th. 31.* Nec non LUDOVICVM Hungarie Regem, qui ex eadem causâ, quia centum florenos solvere recusavit, Belgradum (Albim regalem aliâs quam vocant, teste Cluvero *Epit. hist. totius mundi p. 570.*) perdidit, fides si habenda est Dubravio, referente C.M. in *Beschreibung des Königreichs Ungarn* p. 258.

A X I O M A T A.

I. Magnificentia excedit liberalitatem. 4. *Eth. Nic. 2.*

Non in recte rationis modo, quem vir prudens, habitu hujus virtutis condecoratus, observare tenetur; sed partim in objecto, quod sunt sumptus maximi, quos facit magnificus; partim quoad ornatus & decoris splendorem, quo inter reliquas excellit virtutes.

II. Pauper non potest esse magnificus. 1. *Eth. Nic. 2.*

Pa-

Pauper non quatenus homo est, cum nulla virtus à naturâ humanâ, quâ tali, ita aliena sit, ut huic possit inesse, illi repugnet; sed quatenus pauper est, iisque requisitis, quibus magnificentia sustinetur, destituitur.

III. Qui humili aut obscuro constitutus loco, non est magnificus. 4. Eth. Nic. 2.

Etenim non magni sumptus, ad magnificentiam sufficiunt; sed personæ sint illustres, ac vel ex familiâ illustri, vel virtute, dignitate & autoritate celebres, ita ut eorum status & conditio operi aliquem possit conciliare splendorem.

IV. Sumptus magni nisi in res dignas conferantur, non faciunt magnificum. 4. Eth. Nic. 2.

Dignitas hæc non venit æstimanda ex nudâ operis quantitate, aut apparentiâ splendoris extrinsecâ, aut ex valore, quem opus apud vulgum habet; sed ex bonitate operis morali, quâ magnificum

ficum opus pulcherrimum & decentissimū esse oportet. *Thom. l. c. q. 134. art. 3.*

V. Magnificus non in suum, sed in publicum decus sumptuosus est. Arist. l. c.

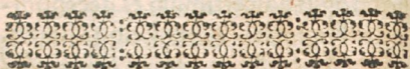
Accipiendum hoc est non *absolutè*, quasi scil. Magnificus curam suarum rerum prorsus abjiciat; sed *comparatè*, quatenus videlicet potiorè habeat rationem decoris publici, quàm privati, quando alterutrum præ altero eligendum venit.

VI. Opus magnificum est admirabile. Phil. l. c.

Non quòd ejusmodi opus *viribus humanis* præstari nequeat; sed quòd *nemo* iisdem sumptibus *splendidius* opus *facilè* efficere valeat.

CAPYT

CAPVT V.

DE

MAGNANIMITATE.

DE ALEXANDRO HENRICO CHRISTIANI, *Giesſa-Haſſo.*

HAËtenus de duabus illis virtutibus, quæ circa sumptus occupantur, egimus: nunc de iis, quæ circa honorem versantur, ejusque appetitum moderantur. Repræsentabimus autem ab initio Magnanimitatem, quam ita definimus:

MAGNANIMITAS est virtus in magnis honoribus expetendis, & fugiendis mediocritatem servans. 4. Ethic. Nic. 3. 1. Magn. Mor. cap. 23. & 3. Mor. Eud. c. 7. *Exempla hujus virtutis occurrunt JOSEPH & DANIEL, quorū ille à Pharaone, Gen. XLI. 40. ſqq. hic à Rege Belsazare in ſummum digni-*

tatis

ratis fastigium fuit evertus, Dan. V. 29.
Item ALEXANDER M. Philippi Fi-
lius, qui ludorū Olympicorum certamina
recusavit, nisi Reges haberet adversarios.
Plutarch. in Alex. & in Reg. Apotheg.
Zwing. theatr. hum. vit. vol. II. l. 1. p. 2525

Extremum ejus in excessu est super-
bia, in defectu pusillanimitas.

SUPERBIA est vitium in magnis
honoribus expetendis modum exce-
dens, Phil. III. ecc. Detestandi hujus
mali exemplis scatet mundus, eminent
tamen SENNACHERIB Rex Af-
syrorum in fortitudine suā superbiens,
II. Reg. XVIII. 19. sqq. Esa XXXVI. 4.
sqq. NEBUCADNEZAR eorun-
dem Rex: Nonne, inquiens, hac est Ba-
bylon, civitas magna, quam ego aedificavi,
in domum regni, in robore fortitudinis
meae, & in gloriā decoris mei, Dan. IV.
27. HERODES AGRIPPA,
qui, Deum se proclamari, lubens admisit,
Act. XII. 2. Coniungi possunt D O M I-
TIANVS Romanorum imperator, qui
Deus & Dominus appellari voluit. Suet.

in Domit. c. 13. Et **ALEXANDER III.** Papa, qui, prostrati Friderici Barbarossa collum pedibus comprimens, inflato dixit ore: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Morn. in historia Papatus.

PUSILLANIMITAS est vitium in magnis honoribus expetendis deficiens, Arist. lll. ccc. In hoc vitio perpauci offendunt, quippe paucissimis hac tempestate artium stimuli & virtutum premia, i.e. honores offeruntur, iudice Caso. spec. quest. mor. l. 4. c. 3. Hoc tamen laborasse videtur **MOSES**, qui diversis subterfugiis munus Ducis sibi à Deo impositum detrectavit, Num. XI. 11. sqq. **SAVL**, qui cum divinâ providentiâ, in Rëgem Israëlitiçi populi electus esset, ipse, ut hunc subterfugeret honorem post vasa se abscondit, I. Sam. X. 22. **DIOCLETIANVS** Romanorum Imperator, qui spartam semel susceptam turpiter deseruit, & cedio imperii, quod tenebat, vitam privatam agere, quàm summis illis honoribus perfrui maluit.

AXIO.

desiderat. Thom. 2. sec. q. 129. art. 3.

III. Magnanimitas occupata est circa bonum omnium bonorum maximum. 4. Eth. Nic. 3. & 1. Magn. Mor. c. 2.

Sermo nobis est non de bonis internis, quo sensu vitæ virtuosæ summus debetur locus; sed de externis, respectu quorum nihil videtur majus esse honore, qui ipsi DEO tribuitur, & iis, qui DEI vices in terris gerunt, & indignitate sunt constituti. Arist. l. c. Thom. l. c. art. 2.

IV. Magnanimus magnum appetit honorem. 4. Eth. Nic. 3.

Verum est (1.) non de honore falso & indebito, vitiosis sæpiùs ab hominibus malis & imperitis oblato; sed de vero & promerito, à viris probis, clavis & peritis, qui virtutem æstimare valent, optimè meritis collato [Ea enim, ait Cicero in epist. ad Catonem l. 15. ep. 6. profectò jucunda laus est, quæ proficitur ab iis, qui & ipsi in laude vixerunt.]

runt.] (2.) Non de appetitu immoderato & nimis cupido, quô vel majorem honorem, quàm virtuti nostræ convenit, affectamus, vel illum tanquam ultimum nostrorum laborum finem efflagitamus; sed de moderato & ordinato, quo honorem eximum decenter tanquam debitum virtutis præcellentis præmium, & luculentum rerum præclarè gestarum testimonium, quô interna animi bona fiant illustriora, desideramus.

V. Magnanimo adest, quicquid in unaquâque virtute eximum est.
4. Eth. Nic. 3.

Valer de viro Magnanimo, non quomodo quodam peculiari versatur circa formale, proprium & speciale hujus virtutis objectum, quod est actus honorabilis, in quantum illum honor comitatur; sed quatenus generali quâdam ratione occupatus est circa objectum materiale, remotum & commune omnium virtutum, quâ excellentiam

H 2   singu-

singularem sibi habent junctam,
Arist. 3. *Mor.* *Eud.* 7. *Thom.* l.c.
 art. 4.

VI. Magnanimus non amat pericula. *Phil.* l.c.

Procedit non de periculis magnis, honestis, necessariis & gloriosis, in quibus animi sui magnitudinem cum honore atque aliorum utilitate declarare potest; sed de parvis, crebrioribus & minus gloriosis, in quibus virtutis actio magnoperè effulgere minimè solet.

VII. Magnanimus corporis voluptates non magnificat.

Verum est non simpliciter, quasi V. M. omnes corporis voluptates honestas & necessarias respuat; sed secundum quid, quatenus contentus delectatione animi honestâ istas tanti vix habet, ut propter eas aliquid dignitati suæ contrarium admittat.

VIII. Magnanimus contemnit fortunam bonam. 4. *Eth.* *Nic.* 3. & 3. *Mor.* *Eud.* 7.

NON

Non *absolutè* & quocunque modo, quasi fortunæ bona, veluti rerum præclarè gerendarum instrumenta, in totum repudiet; sed *comparatè*, quatenus in eorum gratiam nunquam aliquid, auctoritate suâ indignum, committit.

IX. Magnanimus non est invidus.

Est enim invidia non *animi magni* & *generosi*, qui aliorum florente fortunâ magis lætari, quàm ob eand. contristari solet; sed *vilis*, *abjecti* & *servilis*, qui undecunque damnum metuit.

X. Magnanimus est immemor beneficiorum. 4. Eth. Nic 3.

Intellectum hoc volumus non de *beneficiis* ab aliis *acceptis*, quorum sanè (philosophicè loquendo cum *Heidero Phil. Mor. p. 636.*) meminisse oportet; sed de *beneficiis* aliis *prestitis*, quatenus ab illis remunerationem & compensationem non expectat.

XI. Magnanimus magis possidet infructuosa, quam fructuosa, 4. Eth. Nic. 3. & 3. Mor. Eud. c. 7. nec non libello de Virtutibus.

Verum est de Magnanimo, quatenus res suas non *questu aut lucro*, ut plerumque alii homines; sed *honestate & splendore* æstimare solet.

XII. Magnanimus est injuriarum immemor. 4. Eth. Nic. 3.

Valet non de injuriis gravioribus & famosis, quibus fama & existimatio imminuitur, quas vindicare modo legitimo tenetur, imprimis quando dissimulatio earundem bono obest publico; sed de levioribus & nudis civillationibus, quibus fama & existimatio nostra neque tollitur, neque imminuitur. [De his ulciscendis magnanimus meditatur illud Socratis: *Quid si asinus me calcitraret?*]

XIII. Magnanimus magnam se ostendit. Phil. l. c.

Non

Non apud humiles, mediocres & inferiores, inter quos gloriæ suæ servire velle, importunum, idè erga hos magnitudinem dulcedine quâdam ac humanitate singulari miscet, ne eos despicere videatur, ipsique nota superbiæ inuratur; sed apud claros, in dignitate constitutos & æquales præbet se magnum, quia certitudine conscientiaë viris magnis se parem esse novit.

XIV. Magnanimus liberè, quæ sentit, loquitur. Phil. l.c.

Non apud multitudinem & vulgus, quod indignum putat, omnia sua animi consilia cui aperiat; sed apud magnos & excelsos ea, quæ in se laudabilia sunt, apertè dicit, ita tamen, ne extra limites prudentiæ, justitiæ & veritatis vagetur.

XV. Magnanimus contemnit alios. Phil. l.c.

Contemnere dicitur non viros vel magnos & claros, inter quos se magnum gerit: vel medios & humiles, erga quos

H 4   mode-

modestiae faciem exhibet; sed vel improbos calumniantes, quorum calumniis se superiorem per virtutem iudicat; vel subdole adulantes, dum vanos & mendacii involutos honores minimè sectatur; vel aliis vitiis coopertos, quoniam mavult esse, quàm dici & videri bonus.

XVI. Magnanimus nihil admiratur eorum, quae vulgus magni aestimat. 4. Ethic. Nic. 3. & 3. Mor. Eud. 7. Idem Philos. lib. de virt.

Non admiratur bona fortuna; sed bona animi & bona corporis insolita & supra vulgus posita aestimat, commendat, diligit.

XVII. Magnanimus non vivit ad alterius arbitrium. 3. Ethic. Nic. 3.

Non quasi per probationem ad arbitrium aliorum, imprimis amicorum, ad quorum mores se componit, nihil faciat; sed quatenus per dependentiam à nutu alterius, quod nimis servile, nihil quicquam agit.

XVIII.

XVIII. Magnanimus non potest commodè cum aliis vivere.

Intelligendum est non *de viris magnis, optimis & amicis*, quibuscum datâ occasione familiariter conversatur; sed *de inferioribus, plebejis, & terra filiis*, quorum conversationem averfatur.

XIX. Magnanimus cavet sibi à conventibus, in quibus alii primas tenent. 4. Eth. Nic. 3.

Non quidem *ex invidiâ* erga eos, qui ibi præminent; sed *ex prudentiâ*, ne vel honores captare, vel aliis se submittere videatur.

XX. Magnanimus eundem servat vultum in utrâque fortunâ. Phil. l. c.

Non enim Magnanimus vel in rebus secundis *insolentiâ* effertur, vel in adversis *animo frangitur*; sed *aquabili semper tenore* fortuita ejusmodi moderatur.

XXI. Magnanimus est otiosus. Phil. l. c.

Non *simpliciter* dicitur otiosus, quasi

H s   pror-

profus nihil agat; sed cum certâ quâdam restrictione, quâ non nisi negotiis magnis & præclaris se ingerit.

XXII. Magnanimus, si præmia ei digna non conferantur, animum non despondet.

Recogitat enim Magnanimus, præmia virtutis non aliunde ubique petenda; sed ab ipsâ virtute & conscientie bonitate sæpius æstimanda.

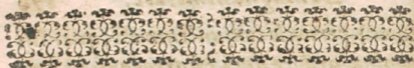
XXIII. Pusillanimitas deterior est superbiâ.

Valet non de superbiâ sumpta ratione dissensionum, quas parit, & incommodorum, quæ secum trahit. [Horum respectu Schardius ex Capellâ de Germ. reb. tom. 2. p. 175. *Superbiam*, ait, & *arrogantiam nunquam quidquam boni peperisse, neque aliud ex eâ, quàm omnia pessima sequi solere.* A quo minimè dissentit B. Nicolaus Rebhan / Ecclesiæ Ifennacensis quondam Superintendens præcellenter meritis in Concionat. suo c. 1. p. 19. *Cum presentissimo, in-*
quiens,

Quiens, periculo conjunctum est, quæredi
 nominis ardore duci, & arrogantia effer-
 ri: Etenim, quod D. Augustinus ait,
 herodotia seu vana gloria cupiditas, ma-
 ter est omnium heresum, & pestis Eccle-
 sia, imò fons est peccati & ruina. Ambi-
 tio fax est contentionum ac dissidiorum
 plerorumque in Ecclesia &c. Huic ex esse
 astipulatur D. Geier. in comm. Prov.
 Salom. c. 13. v. 10. Ubiunque, inquit,
 in officiis vel ecclesiasticis vel politicis, aut
 etiam in privatâ conversatione concur-
 runt ingenia fastuosa ac tumida, ubi ner-
 ter congregientium suam agnoscit infir-
 mitatem, ac imperfectionem humanam,
 solum se sapere arbitratus, aliosque pro
 fungis estimans, adeoque precedentiam
 eminentiamve solus ambiens, ibi nil aliud
 oriri ordinariè potest præterquam con-
 tentio, item schismata, hereses, bella, inju-
 ria tum verbales, tum reales, imò ever-
 siones tandem sociëtatum ac collegiorum.]
 sed ratiene sui ipsius, quæ actus superbiæ
 actibus Magnanimitatis sunt similiore
 ac actus pusillanimitatis, quæ honores
 omnes, etiam promeritos, respuit.

CAPVT VI.

De

MODESTIA.

4. CHRISTIANO Hammeſus
Livono.

Post Magnanimitatem agit Philoſophus de M O D E S T I A, quâ nulla virtus pulchrior, & ad favorem aliorum conciliandum accommodatior est: Placet autem eam h. in m. definire.

M O D E S T I A est virtus, fervans mediocritatem in modis honoribus expetendis, vel fugiendis. 4. Eth. Nic. 4. *Exempla modestia insignia sunt DAVID, qui quamvis esset in Israëlitarum Regem unctus, & caeso Goliatho, Sauli Regis gener factus, non tamen elatius sese gessit, I Reg. XVII. & XVIII. Et PAVLVS præ aliis Apostolis gratiam adeptus, dicit se Apostolorum minimum, I. Corinth. XV. 7. Similiter WILLIGIS, primus*

primus Elector Moguntinus, patre natus
 rhedario, ex pago Saxonia Schoningeni
 in veteris fortuna sua memoriam multis
 in locis plaustrum rotam (qua exinde Ar-
 chi-Episcopatu Moguntino semper insi-
 gne fuit) depingi curavit, cum hac inscri-
 ptione: Willigis, Willigis, recole unde ve-
 neris. D. Joh. Jac. Drac. de orig. & jur.
 arm. sive insign. part. 2. th. 21.

Extremum in excessu est ambitio, in
 defectu honorum contemptus.

AMBITIO est vitium, in modicis
 honoribus expetendis modum exce-
 dens. 4. Eth. Nic. 4. *Exempla ambitionis*
sunt DISCIPULI Christi, de prima-
tu certantes, Matth. XVIII. 1. Marc. IX.
34. Luc IX. 46. FILII Zebedai, Marc.
X. 37. SCRIBAE & PHARISAEI,
Matth. XXIII. 6. Marc. XII. 39. Item
MENOCRATES Medicus, qui ob
feliciores curas, in literis ad Philippum
Macedonia Regem, se fovens appellavit.
Ælian. l. 12.

HONORUM CONTEMPTUS
 est vitium in modicis honoribus appe-
 tendis

rendis deficiens. l. c. *Exempli loco adduci solet AMMONIVS, Origenis discipulus, qui ad Episcopatum Alexandrinum pertractus, ne vocationi parere cogeretur, dextram sibi amputavit auriculam, Hist. trip. l. 8. c. 1. Nec non MANLIVS TORQVATVS, qui omnium Romanorum consensu consul creandus oculorum morbum prætexit, quo honorem oblatum commodè recusaret.*

AXIOMATA.

I. *Licitum est, per modestiam expetere honorem.*

Valet (1.) non de honore apparente & indebito, indignis sæpiùs à corrupti iudicii hominibus collato; sed de vero & debito, à viris prudentibus ob virtutem dignis delato. [Major enim honoris estimatio à magnitudine honorantium accedit, iudice Cyr Lentulo in Aul. Tiber. aphor. 118.] (2.) Non de appetitu immoderato & inordinato, qui in vitio ponitur; sed de moderato & ordinato.

nato, quo modestus eos solum honores promeritos ambit, quos præsens status Republicæ & occasio temporum sine difficultate indulget. (3.)

Neque de mediis spuris & inhonestis, utpote vi, fraude, largitionibus, calumniis aut detrimento famæ aliorum; sed de legitimis & honestis, pietate scilicet propriâ virtute, industriâ ac fidelitate in officio, vel successione hæreditariâ, vel electione minus dolosâ, vel aliis licitis modis.

II. Homo per modestiam omnibus se debet subicere.

Et ipsum Magistratum decet, subditis se subicere non subiectione jugi & obedientiæ, quam subditi debent Magistratui; sed modestiæ & humilitatis, ita ut suos defectus agnoscat, & majora in subditis dona admiretur. [Cui conforme est illud Ciceronis monitum l. i. Off. Quanto sumus superiores, tanto nos geramus submissius.]

III. Mo-

III. Modestia semper se prodit & verbis & gestibus.

Non formaliter, quasi in exterioribus signis & actibus modestia consistat; sed *representativè*, quatenus per signa ejusmodi externa interiorum affectum in lucem protrahit.

IV. Honor magis est honorantis, quàm honorati. 1. Eth. Nic. 5.

Honor spectatus non *materialiter*, *objectivè* & *fundamentaliter*, ratione virtutis & meritorum, quibus debetur honor, qualis potius est honorati, qui suis præclarè factis illum sibi promeruit; [Unde Senec. ep. 103. Si laudem, ait, laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem profertis, quàm si affirmaretis, meum esse, quòd alius bene valeat.] sed *formaliter*, *activè* & *exhibitivè*, respectu collationis & actus externi, quo honorans bene meritis suâ sponte internum declarat affectum.

V. Quâ in Republ. non virtuti maximus habetur honor, in ea opti-

mus civitatis status firmus esse non potest. Arist. 2. Polit 9.

Non tamen *saluatim* supra modum honore quis ab initio ornetur; sed *graduatim*, ita ut exiguis prius honoribus condecoratus ob præclara merita post denuò ad maximos admittatur.

V I. Honor lædi potest ab alio.

Non *ratione fundamenti*, quod est honorandi virtus ejusdemque meritum, quod ab alio intrinsecùs lædi nequitiam potest; sed *ratione externi splendoris*, quem contumelia impedire valet.

V II. Modesto contingit honorem amitti.

Non *ex vitio planè alieno*, improbitate scil. parentum, vel consanguineorum, vel calumniis adversariorum; sed *ex propriâ turpitudine & delicto*, quatenus virtuosas actiones deserit, & vitia sectatur.

V III. Mo-

VIII. Modestia non adversatur,
honorem adversus calumnias tueri.

Sermo nobis est non de calumniis
levioribus famamque minimè ledenti-
bus, quæ condonandæ & dissimulan-
dæ; [Huic consentanea sunt ea, quæ
leguntur in epistolâ Cæli Calcagnini,
quæ in Erasmi opere Epistolarû habe-
tur, cujus inter alia l. 20. ep. 53. hæc sunt
verba: *Multa injuriæ mussicandæ sunt,
vel potius devorandæ. Plerumque con-
nivendum est, ne quasi in procinctu sit
nobis quotidie ad arma excurrendum.*]

sed de gravioribus & famam leden-
tibus, quas mediis licitis &
jure concessis vindicare
debet.

CAPVT

CAPVT VII.

DE

MANSVETUDINE.

R. ANDREA Rauchmann /
Giessa-Hasso.

Nihil frequentius ferè nocivâ atq;
intempestivâ irâ, quam modera-
tur Mansuetudo, cujus hanc damus
definitionem:

MANSVETUDO est virtus, quæ
in irascendo & vindicando mediocri-
tatem servat. 4. Ethic. Nic. 5. & I. 1.
Magn. Mor. c. 21. *Hujus virtutis gloriâ*
nobiles sunt MOSES, qui audit mi-
nistissimus omnium hominum, Num. XII. 13.
Syr. XLV. 4. DAVID, qui parcit &
Sauli, I. Sam. XXIV. 11. & Simeï, II. Sa-
muel XIX. 23. CYRVS & AGESI-
LAVS, qui in summo imperio ne verbû
quidem duriusculum protulerunt. Xeno-
phor.

phon. Similiter B. BALTHASAR MEISNERVS tantopere hanc probavit virtutem, ut illis duabus Salvatoris vocibus: Beati Mites, Matth. V. 5. (quarum initiales literæ nomen ejus inchoant) pro Symbolo suo uteretur. *Heinr. Höffn. orat. de vit. B. M. lit. E.*

Extremum ejus in excessu est iracundia, indefectu lentitudo.

IRACUNDIA est vitium in irascendo & vindicando modum excedens.

Estque triplex: Excandescencia, amarulentia & crudelitas. *Arist. 4. Ethic. Nic. c. 5. & libr. de virt.*

EXCANDESCENTIA est iracundia, quâ quis subito levissimâ de causâ irascitur, facile tamen placatur. *In hanc propensus fuit ALEXANDER M. qui Clytium amicum ab absentandi studio alienum, & Philippi Patris res gestas prædicantem, arrepto satellitistelo, in convivio trucidavit, statim verò, cum defervisset ira, facte ipsum pœnituit. Justin. libr. 12. cap. 6.*

AMA-

AMARULENTIA est iracundia, quâ quis tardiùs irascitur, iram tamen semel conceptam fovet occultè, nec absque ultione facilè deponit: *Hoc vitio laborârunt SIMEON & LEVI, filii Jacobi, qui non quieverunt prius, nisi cruentâ vindictâ de Sichemitis sumptâ, Gen. XXXIV. 25. SAVL, qui ob victoriam Davidi iratus, non destitit eum prosequi, I. Sam. XVIII. 8 9. Et ABSOLON filius Davidis, qui odium suum toto biennio non concoctum, in fratrem Ammonem profudit, II. Sam. XIII. 28. & 29.*

CRUDELITAS est iracundia, quâ quis nimium iræ furori indulget, ita ut sine vindictâ acerbissimâ placari penitens non possit. *Hoc vitio infames sunt PHARAO novus Exod I. 10. sqq. ABIMELECH, Jud. IX. 5. HERODES ASCOLONITA, Matth II. 16. HERODES AGRIPPA, Actor. XII. 1. NERO, B. Andr. Kesler. Præceptor er. de patient. Christ. part. 5. cap. 4. pag. 1000 sqq. DOMITIANUS, Kesl. l.c. pag. 1004.*

1004. TRAJANUS l.c. pag. 1006, sqq.
 FENTITUDO est vitium in irascendo deficiens: Hoc vitium deprehendimus in H E L I summo Sacerdote, qui filios suos Hophnim & Phineem, rapinis & stupris templum coinquinante, ne verbulo increpabat, aut corripiebat, I. Sam. II sq. Eodem vitio commaculatum & SOCRATEM fuisse, vel inde videre est, quod pertinacissimam suam conjugem Xantippen, qua non solum variis convitiis ipsum proscindebat, sed etiam lotio conspergebat, silentio semper tulerit. Agell. lib. I. c. 57.

A X I O M A T A.

I. Mansuetus perturbatione vacare, neq. duci ab affectu solet. 4. Eth. Nic. 5.

Valet non de perturbationibus temperationibus, quæ mansueto competunt; sed de vehementioribus, quæ rationi obsunt.

II. Ira est licita.

Ira

Ira non vitiosa & temeraria, vel ex pravo ultionis appetitu, vel ex vitioso iracundiæ habitu profluens; sed partim officiosa, quæ, si moderata, in superioribus est commendanda, qui suis ob admilla scelera irascuntur; partim fraterna, quâ improborum delictis indignamur.

III. *Non facile est irascendum.*

Irascendum est non de rebus dubiis, levibus, & jam ante amicè compositis; sed de certis & gravibus causis, vindicatione dignis, religionis depravationem & honestatis abjectionem concernentibus.

IV. *Non nimis citò est irascendum.*

Procedit non in gravioribus delictis, de quibus, ne ad illa connivere, vel ea planè dissimulare videamur, illicò est irascendum; sed in levioribus & dubiis, præsertim cum altera pars nondum audita sit.

V. *Non cuivis est irascendum.*

Non

Non irascamur indifferenter omnibus hominibus, adeoq; (1.) non *infantibus vel mente captis*, qui omni destituuntur iudicio; sed *iis, qui usu rationis pollent.* (2.) Non *superioribus*, neque *facilè aequalibus*; sed *inferioribus.* (3.) Non *amicis & bene de nobis meritis*, qui reverentiæ cultu prosequendi; sed *calumniatoribus, contemptoribus, hostibus publicis & privatis.* (4.) Non *invitè & imprudenter peccantibus*, & culpam *ieriò deprecantibus*; sed *voluntariè & destinato consilio culpam admittentibus*, & *ex proposito malefacta defendentibus*, & post *resipiscentiam, ad eadem delicta redeuntibus.*

VI. In consultationibus seriis, aut conviviiis ad letitiam & recreationem animi compositis non est irascendum.

Hoc non *absolutè* acceptum volumus; sed *limitatè*, nisi injuria directè ad famam & existimationem nostram pertineat, quo casu possumus

sumus indicare, nos injuriam animadvertisse, & discedere.

VII. Ira non sit major culpâ. Cic.

Ira non sit disproportionata, ita, ut culpæ magnitudinem excedat; sed inter utramq; *proportionata*, ita ut æqualitas observetur, aliàs qui graviolem, quàm par est, vindictam exercet, causam suam deteriolem reddit.

VIII. Mora maximum contra iracundiam remedium est. Senec.

Non mansuetus quicquam *fervente* & *primo ire impetu* agat, qui absolutè, quatenus rationem antevortit, vix in nostrâ potestate est; sed *fervore ire decrescente*, ita ut ratio sese priùs recolliat, dominiumque obtineat. 4. Eth. Nic. 5.

IX. Mollis responsio frangit iram.

Modesta & sale prudentiæ condita responsio emollit iræ calorem non tantùm respectu *nostri*; sed & respectu *aliorum*, ut à nobis & aliis damnum avertamus.

I

X. *Ira*

X. *Ira exorta & optima sanatio est
ejus ex animo proscriptio.*

Ira non est pectore *diu* alenda, ne in
odium degeneret; sed tanquam infelix
fœtus in primâ conceptione suffocanda.
Plutarch. & Heider. libb. de irâ cohib.

XI. *Ira lumen rationis extinguit,
sine quâ nihil rectè fit. Senec,*

Valet non de moderatâ, quâ quis
modum à rectâ ratione præscriptum
sequitur, & ad iram commovetur,
quando, cui, quam ob causam, quan-
tum & quomodo oportet, 4. Ethic.
Nic. 5. sed de immoderatâ, quæ usum
rationis rectum antecedit, ipsumque
tollit.

XII. *Mansuetus ad ignoscendum
est promptior, quàm ad ulciscendum.
4. Eth. Nic. c. 5.*

Non acsi nullâ in re commoveatur,
omnensq; vindicandi modum damnet;
sed quia secundum rationis ductum ira-
feitur, ita quidem, ut, irâ paula-
tim evanescente, magis ad veniam,
quàm

quàm ad vindictam propendeat.

XIII. Mansuetus offendentis dat veniam.

Consistit autem vera mansuetudinis condonatio non in mera offensa oblivione, ita ut culpæ obliviscatur, utur interim causæ recordetur; sed tam in abolitione ira & vindictæ, quàm in oblivione & causæ & offendentis, cui nos minimè ampliùs irasci oportet.

XIV. Vindicta est licita.

Loquimur non de vindictâ injustâ, privatâ & immoderatâ, quæ affectûs ac offensionis est, hominemque efficit stultum, brutis similem, imò pejorem, iudice *Ant. à Burgund. c. 32.* sed de justâ, publicâ & moderatâ, quæ est officii ac defensionis, quæ omnem debitam castigationem, necessariamque punitionem & vindicationem includit. *D. Calov. Bibl. illustr. V. T. tom. I. ann. ad Jud. c. 15.*

XV. Injurie sunt ulciscendæ.

Injurie non modicæ & leves, multo-

minùs *navi* & *errores leviculi*, qui potius sunt dissimulandi & condonandi; sed *atroces* & *graves*, concernentes *famam* & *officium nostrum publicum*.

XVI. Delictum ex iracundiæ calore commissum non est excusandum.

Valet, quatenus iræ calor non ex *justo animi dolore* & *zelo*, *gravissimam ob causam* provenit, qui (calor) pœnæ mitigationem, præsertim si delictum pœnitentia excipiat, meretur; sed ex *levissimâ aliquâ ratione*, vel ex *vicio consuetudine contracto* existit.

XVII. Mansuetudo ad defectiorem inclinât. 4. Eth. Nic. 5.

Non quoddâ *mediocritate rectæ rationis* abeat; sed quod *de severitate debitæ punitionis in irâ exercenda* aliquid detrahat.

XVIII. Iracundia deterior judicatur lentitudine. 4. Eth. Nic. 5.

Verum hoc videtur non de *statu publico seu politico*, in quo lentitudinem plura & graviora *damna causare* dicunt,

cunt, quando scelera manent impunita, & quilibet pro lubitu facit, quod vult; sed de *statu privato & domestico*, in quo lentitudinem magis conversationi humanæ, amicitiaë & concordiaë inchoandæ continuandæque accommodatam esse statuunt.

CAPVT VIII.

DE
HUMANITATE.

BY GEORGIO WILHELMO Dorn
Gieffa-Hasso.

Mansuetudini Philosophus l. 4.
Ethic. Nic.c. 6. & 7. subjungit
VIRTUTES HOMILETICAS seu
CONVERSATRICES, quas ita defini-
mus:

VIRTUTES HOMILETICÆ sunt
habitus, qui in civili conversatione
mediocritatem observant, ne alteri

molestia creetur, sed omnia suavitate abundant.

Harum Aristoteles l. 2. Ethic. Nic. c. 7. & l. 4. c. 8. recenset tres: quarum prima honestum dirigit serium in conversatione, & Humanitas; secunda regit jocosum, & Urbanitas; tertia verum format, & Veracitas dicitur. De primâ hac vice

HUMANITAS est virtus, quæ quâ sermonem, gestum & actionem honestè oblectando mediocritatem servat. 4. Eth. Nic. c. 6. 1. Magn. Mor. c. 29. l. 3. Eudem. c. 9. *Huius virtutis exempla habemus in DAVIDE, SALOMONE & aliis. Huc referri meretur HADRIANVS Imperator, qui in colloquiis etiam erga infima sortis homines valdè humanus fuit, detestatus eos, qui hanc sub pretextu Majestatis committatem ipsi invidebant. D. Botsacc. in Moral. Gedan. §. 4 p. 438 sq. Et VESPASIANVS Imperator, qui hanc ob virtutem dicitur esse amor & deliciae generis humani. Idem elogium, quod Suetonius*

tonius laudato Imperatori attribuit, jure
meritoq; Serenissimus quondam Princeps
ac Dominus, Dn. GEORGIVS II.
Hassia Landgravius &c. Pater Patria,
dum in vivis esset, exoptatissimus etiam
sibi vendicat, de quo constat, illum ne-
minem unquam à conspectu suo tristem
dimisisse.

Extremum ejus in excessu est assen-
tatio, in defectu morositas.

ASSENTATIO est vitium, quo
præter honestatis rationem in omnibus
dictis & factis placere studemus iis,
cum quibus conversamur. 4. Eth. Nic.
c. 6 l. 1. Magn. Mor. c. 29. l. 3. Eudem.
c. 9. Huc spectant PSEVDOPRO-
PHETÆ, qui Achabo prospera quæq;
vaticinabantur, I. Reg. XXII Similiter
EVNVCHVS ille apud Terentium,
cùm ait: Quicquid alii dicunt, laudo;
id rursum, si negant, laudo quoq; negat
quis, nego; ait, ajo; postremo imperavi
egomet mihi omnibus assentari, is que-
stus nunc est multò uberrimus. Act. 2.
se. 2.

MOROSITAS est vitium, quo præter modum nemini, ne in honestis quidem rebus ac actionibus placere volumus, sed omnia aliorum dicta & facta improbamus. 4. Ethic. Nic. c. 6. l. 1. Magn. Mor. c. 29. l. 3. Eudem. cap. 9. Vivum hujus vitii exemplum deprehendere licet in *NERONE*, qui nec cum servis, nec cum liberis hominibus sermones contulit, sed omnia mandata in libellis scribere consuevit, neque quemquam salutatione vel resalutatione dignatus est. Sueton. in Ner. Talis quoque perhibetur fuisse *TIMON ATHENIENSIS*, unde, cum omnem fugeret conversationem, ac cum nemine nisi solo Alcibiade sermones sereret, *μωρολογος* est appellatus.

AXIOMATA.

1. Humanitas videtur maxime esse amicitia, 4. Eth. Nic. 6.

Non formaliter & ratione proprii conceptus, quasi humanitas prorsus eadem sit

fit cum amicitia; sed *effectivè* & *consequenter*, quatenus facile sibi conciliat amicos comitas affabilitasque sermonis. Cic. 2. offic.

II. *Humanitas non pugnat cum Magnatum gravitate.*

Intelligitur *gravitas non affectata & fucata*, consistens in vultûs torvitate, morumque ac gestuum externorum asperitate; sed *vera*, quæ in decorâ habitûs, gestûs & morum externorum moderatione sita est, quâ vir gravis erga ordinis sui similes convenientem suo statui & officio dignitatem tuetur. Arist. 1. 3. Magn. Mor. c. 26. l. 3. Eud. c. 9.

III. *Vir humanus alios oblectat.*
4. Eth. Nic. 6.

Ita tamen, ut rationem habeat non tam *presentis jucunditatis*, quàm *honestatis & utilitatis*, tam suæ, quàm aliorum, quibuscum seriò versatur. Zwinger. in annot. & Schol. Eth. Arist. pag. 250. & in tabul. p. 253.

IV. Vir humanus errantes liberè corrigit. Arist. l.c.

Valet non de *correctione virulentâ aut turbulentâ*, quâ quis verbis asperis, & quidem in loco publico vitia proximi corrigit; sed de *moderatâ & sedatâ*, quâ quis mollibus & modestis verbis, in loco privato è viâ erroris in viam virtutis errantem revocat.

V. Vir humanus facilem se præbet in conversando. Arist. l.c.

Non intellectam volumus *facilitatem* in sensu *generali*, quâ nulla virtus destituitur; sed in sensu *speciali*, nempe *facilitatem* in accessu & sermone serio ac jucundo, quâ sua officia præsertim probis ac indigentibus offert.

VI. Vir humanus habet rationem personarum. Arist. l.c.

Non ergo *indiscretè & absque ullo discrimine* cum aliis conversari solet; sed *habito respectu circumstantiarum*, præsertim *personarum*, quarum conversatione utitur, ita, ut dignioribus, in
quan-

quantum per honestatem licet, obtemperet; æqualibus in iis, in quibus ratio evidens contrarium minimè suadet, consentiat; inferiores, qui emendatione opus habent, pro more viri prudentis corrigat.

VII. Vir humanus tam cum probis, quàm cum malis conversatur.

Non ut eorum ingeniis & moribus sese assimilet; sed ut suâ conversatione eos meliores reddat.

VIII. Nimia familiaritas parit contemptum.

Maximè procedit de familiaritate exultâ non cum æqualibus, atque iis, qui ejusdem sunt dignitatis, officii & ordinis; sed cum inferioris sortis hominibus, qui sæpiùs aliorum abutuntur benevolentia, statûs & conditionis superiorum immemores. [Non possum, quin adscribam verba, quæ in statutis nostris Academicis tit. XLVIII. §. 4. leguntur: *Erga studiosos tales sese gerat, ut Professores erga eos sese exhiberent ipsi,*
cum

cum studiosi essent, volebant, nempe affabiles, comes, & in adendo faciles; caveant tamen, ne nimiam familiaritate se contemptibiles reddant, dignitatis & status sui immemores, quem tueri non possunt, si nimiam dejectione vilescat.]

IX. Et mutus potest esse humanus.

Quod accipi volumus non tam de actu externo, quam de interno virtutis hujus habitu, consistente in gestibus & actionibus, quibus animum declarare potest humanum.

X. Morositas deterior est adulatione.

Sermo nobis est (1.) non de morositate pure naturali, ex melancholico temperamento orta, quæ veniâ digna, Medicoque potius, quam Ethico opus habens; sed de sponte contractâ & voluntariâ. (2.) Non de adulatione compositâ, aliisque vitiis auctâ, quæ interdum ipsâ morositate atrocior est; sed de simplici, quâ, qui adulatur, nihil aliud intendit, quam alteri placere.

CAPVT

CAPVT IX.

DE

URBANITATE.

R. JOHANNES MATTHÆO MÜNCHII
Mœno-Francofurtano.

HUMANITATEM excipit URBA-
NITAS, quæ in conversatione
jocosâ occupatur, atque ita definitur:

URBANITAS est virtus, quæ in jo-
cando & ludendo mediocritatem ser-
vat. 2. Ethic. Nic. 7. & l. 4. c. 8. l. 1. Magn.
Mor. c. 28. l. 3. Eudem. c. 4. *Hac virtute*
SCIPIO NASICA pro cæteris ex-
celluit, qui, cum ad Ennium Poëtam ve-
nisset, ipsamque domi non esse, ancilla re-
sponderet, sensit, id jussu Domini dici, &
recessit. Paucis post diebus, cum ad Na-
sicam Ennius venisset, & num adesset, à
ianuâ quæreret, exclamavit ipse, se domi
non esse. At, inquit Ennius, vocem tuam

sogno-

cognosco. Tum Nasica respondet: Homo es impudens, ego tūm te quærerem, ancilla tua credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi. Cic. l. 2. de Orat. Huic subjungitur meritò **RVDOLPHVS I.** Imperator, (à quo Familia Austriaca originem suam deducit) cui nasus solito major & aquilinus fuit: Huic cūm aliquando in angustâ semita occurreret dicaculus, & à satellitibus, ut Imperatori cederet, moneretur: Quo respondit, cedam, cūm Imperatoris nasus omnem viam occupet, adeò ut prateriendi copiam non relinquat. Cui Imperator subridens, flexo in alterum latus naso, progredere, inquit, fili: nasum meum amovi, ne sit tibi impedimento. Justin. Imò laudatissimus gloriosissima memoria Imperator adeò facetus fuit in dictis, ut etiam moribundus jocaretur, docente Dn. Joh. Conr. Dieterichio, Collega quondam honoratissimo in Brev. Hist. pag. 69. Et ingeniosissimus Poëta **FRID. TAVB-MANNVS** adeò excelluit in faceriarum & jecorum genere, ut hanc ob virtutem

tutem

autem dictus fuerit Electorum Principumque delicia. Matth. Bernegg. 99. miscell. in C. Corn. Tacit. qu. 88. Tacit. qu. 88. Brands Tauben-Flügel / das ist / Bericht von dem Leben Fried. Taubmanns.

Extremum ejus in excessu est scurrilitas, in defectu rusticitas.

SCURRILITAS est vitium, in jocando & ludendo modum excedens, 2. Eth. Nic. 7, & 1. 4. c. 8. l. 1. Magn. Mor. c. 28. & 1. 3. Eud. c. 9. Ita SYLLAM summæ fuisse dicacitatis dicunt, ut juvenis etiamnum cum mimis viveret, & scurris sociumque se iis in omni proterviâ adjungeret.

RUSTICITAS est vitium in jocando & ludendo deficiens. 2. Ethic. Nic. c. 7. l. 4. c. 8. l. 1. Magn. Mor. c. 28. l. 3. Eud. c. 9. Ita MARCVS CRASSVS nunquam in vitâ risisse, fertur, ne hac de causâ ἀγέλαις nomen reportârit. Solim. c. 4. Alii, eum in vitâ semel risisse, tradunt, cum a sinum vidisset carduis vescentem. Heider. Phil. Mor. p. 786.

AXIO.

A X I O M A T A.

I. Joci sunt liciti. 3. Eudem. c. 9.

Joci sc. non coacti, aut inconcinno verborum genere effusi, illiberales, flagitiosi atque scurriles, quales Deo exosi, proximo ac propriæ conscientiæ perniciosi sunt; sed quasi naturales 3. Rhet. 12. ornato dicendi habitu vestiti, liberales, verecundi & ingeniosi, qui neque Deum vel hominem aut propriam conscientiam lædunt.

II. Joci sale sint conditi.

Sale non nigro sive Momi, qui ut plurimum sunt injuriosi; sed candido sive Mercurii, circumstantiis personarum, loci, temporis ac rerum accommodati, & ab omni convitio atque maledicentiâ remoti. Cic. 1. 1. Offic.

III. Cum equalibus optimè jocari possumus.

Non g. fatis tutò jocari possumus cum superioribus, quibus reverentiam debemus; neque faciliè cum inferioribus.

bus, siquidem auctoritatem sapius proficere solemus; sed liberè & modestè joculari possumus cum equalibus, tam ratione ordinis, statûs & ætatis, quàm ratione sexûs & ingeniorum talibus.

IV. Loca seriis destinata negotiis, joci minimè conveniunt.

Hinc non jocandum in iis locis, ubi seria & publica negotia sunt agenda, in quibus aliorum risum eiere, scurrile est; sed in congressibus animi reficiendi ergo institutis. *Arist. 8. Pol. c. 3.*

V. Tempore turbulento ludicra peragere, scurrilitatis foret.

Neque proinde jocandum tempore actionibus seriis aut tristibus destinato; sed conviviiis & gaudiis consecrato.

VI. Res graves quando sunt peragenda, à jociis est abstinendum.

Non g. iis indulgendum in rebus magnis & arduis, ubi opus est devotione & attentione; neque in flagitiis & sceleribus, quibus nos indignari oportet;

ter; sed in rebus gratis & favorabilibus, quibus homines delectari solent.

VII. Ludi scenici in bene constituta Republ. possunt tolerari.

Ludi non obsceni, turpes & scandalosi, quales turpis lucri vel cachinni excitandi gratiâ permittuntur; sed honesti & liciti, loco, tempori & modo convenientes, qui honestæ recreationis causâ instituuntur. *B. Meisn. phil. sobr. part. 1. sect. 2. c. 4. q. 1. Et Coll. Adiaph. disp. 12. th. 52. sqq.*

VIII. Choreæ in conviviiis sunt ferendæ.

Choreæ non lascivæ, indecoræ & immoderata, de quibus vid. *Antonii à Burgundia mundi lapis lydius c. 18. p. 73. sqq.* sed publicæ, decoræ & moderata, quæ instituuntur à personis sobriis & verecundis, in loco honesto, & tempore convenienti, aliis sc. laboribus, potissimum sacris neququam dicato. *Meisn. l. c. qu. 2. Ejusd. Coll. adiaph. l. c. th. 7. sqq.*

IX. Vi.

IX. Virum urbanum non de decet, sese oblectare cantilenis artificio Musico compositis.

Valet non de cantilenis turpibus & impudicis, quæ animos cantantium & auscultantium corrumpunt; sed de honestis & castis, quæ eosd. recreant, & à mœstitiâ & luctu avocant. *Gerhard. Joann. Voss. libr. de nat. Mus. c. 4. §. II. usque ad 16.*

X. Aleæ studium recreatio est licita.

Loquimur non de aleâ probrosâ ac Reip. damnosa, quâ de verba statutorum nostrorû Academicorum tit. LXXV. §. 21. (prohibemus omnes inhonestos ludos tesserarum, aleæ, chartarum, & similes) sunt intelligenda, quam inventam à vitiorum omnium parente Dæmone *Antonius à Burgundia l. c. c. 21. p. 87.* cum Platone existimat; sed de festivâ & moderatâ, ad animum recreandum, vel ingenium acuendum institutâ. *Leonardus à Ryssen. in tract. cujus titulus: Veri-*

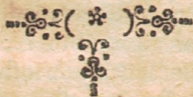
Veritas secundum pietatem de lusu
aleæ ab Amesio defensa, & ab impu-
gnatiobus Gattakeri vindicata.

XI. Urbanus monet, & reprehendit.

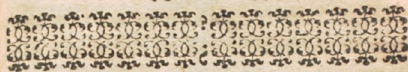
Non serio atque aperto dicendi gene-
re, sicuti humanus; sed jocosè & rectè,
ita ut delectationem magis, quàm odi-
um conciliet.

*XII. Liberalis jocus mendacium
non est.*

Sermo est non de mendacio equivo-
cè dicto; sed de propriè accepto, quale
non est jocus, absurdi speciem præ se
ferens, qui singulari suavitate profer-
tur, eâ solùm intentione, ut veri
sensûs eruendi occasio inge-
niosis præbea-
tur.

CAPVT

CAPVT X.

De
VERACITATE.

Æ. JOHANNES LEPORINO,
Braubaco-Rhenano.

SEQUITUR jam tandem ex virtutibus
Homileticis VERACITAS, cujus
amore ad Deorum immortalium na-
turam quàm proximè patere accessum,
Pythagoras dicere solitus est. Defini-
tionem hujus hanc damus:

VERACITAS est virtus, circa ve-
rum talem observans mediocritatem,
quâ id, quod in animo habemus, ore,
gestu, factisque candidè profite-
mur. L. 4. Eth. Nic. c. 7. & l. 3. Eud. c. 9. *Exi-
mius virtutis hujus cultor fuit POM-
PONIVS ATTICVS, qui nec
mendacium ipse dicebat, nec ferre poterat
mentientes. Corn. Nep. Et EPAMI-
NON.*

NONDAS, de quo historiarum monumenta testantur, quòd ne per jocum quidem unquam dixerit mendacium.

Veracitati in genere tam in excessu, quàm in defectu opponitur mendacium.

MENDACIUM est vitium, quo aliud animo gerimus, quàm ore, gestu, factisque callidè profiteamur.

Mendacium ex Lombard. l. 3. dist. 39. constituitur triplex: Officiosum, jocosum & perniciosum.

OFFICIOSUM est, quando ob causam honestam, alteriusque utilitatem occultamus id, quod dicere non est necessarium: *Hujusmodi mendacium admisisse creduntur* **OBSTETRICES ÆGYPTIACÆ**, Exod. I 19. **RAHAB** exploratores abscondens, Jos. II. 4. 5. **DAVID** coram Achi, Palastrorum Rege furorem simulans, I. Sam. XXI. 13. **CHUSAI** Davidem clam defendens, II. Sam. XVI. 17. 18. Et **COMITES Achanasii**, persecutoribus Achanasum non prodentes. B. Andr. Kestle-

Keslerus in Hist. Eccl. lib. 2. c. 4. sect. 3.

JOCOSUM est, quando falsè & lepidè, honestæ delectationis gratiâ, citra ullius perniciem, fingimus ea, quæ non sunt: *Tale mendacium* (& simul officiosum) dicunt fuisse illud *PHILIPPI MACEDONIS*, qui vocatus ad cœnam, cum plures secum adduceret umbras, & hospitem turbari sentiret, quod tam multis non sufficeret apparatus; inter cœnandum ad eos, qui aderant una, misit puerum eos submonentem, ut placente servarent locum. Illi placente expectantes parùm comedunt; ita factum, ut apparatus omnibus sufficeret. *Plutarch. in Apoth. Reg. & Imper.*

PERNICIOSUM (seu MALITIOSUM) est, quando vel ex animi levitate, vel nocèdi studio, tum, quando verum profiteri tenemur, dicimus vel significamus aliquid, quod scimus, falsum esse. Et hoc est mendacium propriè dictum, veracitati oppositum, quod ipse mentiendi artifex *DIABOLUS* primus in mundum introduxit.

Joh.

*Joh. VIII. 44. Hoc Evam, primosque
parentes nostros decepit, Gen. III. 4. 5.
Hoc mediante Abel à CAINO fratre
perfidè interemptus, Gen. IV. 9. Hoc
Abner & Amasa à JOABO interfe-
cti, II Sam. III. 27. & II. Sam. XX. 9. 10.
Hoc Rex David à degenerere admodum
filio ABSOLONE proditus & regno
pulsus, II Sam XV. 2. sqq. Conf. Drexel.
Orb. Phaet. cap. 22. de fallac. ling. pag m.
273. sqq.*

Veracitati in specie opponitur in ex-
cessu arrogantia, in defectu dissimu-
latio.

ARROGANTIA (seu SIMULA-
TIO) est mendacium, quo vel ea, quæ
non habemus, vel plura & majora,
quàm habemus, nobis vendicamus,
l. 4. Eth. Nic. c. 7. & l. 3. Eud. 9. Exem-
plum habemus in PONTIFICE RO-
MANO, qui arrogat sibi potestatem
in secularia, in Imperatores & Reges.
Nec non in THAMYRI, Lini disci-
pulo, qui, cùm in Musicis egregios fecisset
progressus, se vocis & cantus suavitate
ipsis

ipsis Musis palmam præripere dicebat.
Diodor. l. 3. c. 5.

DISSIMULATIO est mendacium,
quo ea, quæ nobis adsunt, vel negamus,
vel extenuamus. 4. Eth. Nic. c. 7.
& l. 3. Eud. c. 9. Ita TIBERIVS
COESAR omnes occultare novit affectus.
Egregiè callent hanc artem mendicantes
MONACHI, fratres sine defectu pauperes,
qui ipsas tamen divitias adeò dissimulare
didicerunt, ut ferè jurares, ipsos pro esse
pauperiores. B. Hülfemann. Præceptor
meritissimus disq. Histor. Theol. de Success.
Episc. membr. 1. eh. 2.

AXIOMATA.

1. Veritas est temporis filia.

Valet non de opinione quâdam vanâ
ac ficta, quæ diuturnitate evanescit;
sed de rei veritate, quæ tandem in lucem
gloriosè protrahitur, etiamsi ad tempus
premat. [Hoc adeò verum est, ut vir
scelestus, etsi Divinæ genitæ hominumque,
ut dicitur, fallat, ut id
K tamen

iamen perpetuò clam futurum fit, dis-
fidere debeat, iudice Petro Gassendo
Opusc. Phil. tom. 3. Phil. Epicuri synt.
part. 3. cap. 28.]

II. Obsequium amicos, veritas
odium parit. Terent. in Andr. act. 1.
sc. 1. Tertull. in apologet. c. 14. & La-
étant. l. 5. Inst. Div. c. 9.

Valet non de veritate in se & per se
spectatâ, prout actio est virtuosa; sed
ex accidente considerata, quatenus ei-
dem contingit odiû ex depravatione &
perversitate hominum, qui malefacta
sibi objici, vel etiam propter illa coar-
gui, iniquo ferût animo, unde & à Persio
Satyr. 1. mordax teneris auriculis dicitur.

III. Officium veracis est, profiteri
veritatem. 1. Eth. Nic. 7.

Sermo nobis est non de veritate
Metaphysicâ, quæ est congruentia rei
cum intellectu divino; nec de Logi-
câ, quæ est convenientia orationis cum
re significatâ; sed de Ethicâ, quæ ser-
monis, gestuum & factorum cum cor-
de

de est conformitas, quam verax solius veritatis amore, & conservandæ familiaritatis gratiâ ubique profiteri tenetur.

IV. Decet virum probum simulare, & dissimulare.

Verum est non de simulatione & dissimulatione illicitâ & turpi, quæ est hypocrisis, quâ vir bonus nullo modo se debet contaminare; sed de licitâ & honestâ, quâ in civilibus aliquid esse, vel non esse fingitur animo delectandi, aut honestè juvandi, vel hostes deprimendi, vel justè aliquem probandi, vel reprehendendi aliorum mores, & his similia.

V. Secreta sub fide silentii commissa nullo modo sunt divulganda.

Intelligenda autem non sunt secreta Rempubl. attingentia, quorum reticentia ei minatur periculum; sed secreta vel rem privatam, vel homines privatos concernentia, quorum silentio salus vitæ & fama proximi minimè peri-

clitatur. Georg. Rönig. Caf. Conf.
Cat. ex Dec. qu. 9.

*VI. A veracitate non est alienum,
aliud interdum dicere, quàm quod
queritur.*

Non intellectum volumus aliud ve-
ritati contrarium; sed aliud ab eâ di-
versum, & à quæsito minimè alienum,
quod eo casu, quo quis ad veritatis
confessionem neutiquam est obliga-
tus, est licitum. [Huc spectat illud Pla-
tonis l. 10. de Rep pag. m. 697. *Id, quod
verum esse videtur, impium est prodere.*

*VII. Licet conditionem aliquam
mente premere, sive subticere.*

Valer non de conditione prorsus in-
expectatâ, vix à curiosissimo intelli-
bili; sed de expectatâ, præsumtibili, &
à quovis mediocriter ingenioso
communi loquendi usu facilè perce-
ptibili. *D. Joh. Ad. Osand. ann. in libr.
Hug. Grot. de I. B. & P. c. 16.*

*VIII. Vir verax magis declinat
in minus. 4. Eth. Nic. 7.*

Vir

Vir verax, in attinentibus ad personam propriam, declinat in minus non *negativè*, disertis verbis infitiando, sibi inesse bonum, quod verè inest, adeoq; discedendo à medio; sed *affirmativè*, minus videlicet tribuendo boni, quam habet, neutiquam tamen excludendo majus. *Targ. Gallus. expl. in c. 7. l. 4. Mor. Arist. p. 828.*

IX. Qui tacet, consentire videtur.

Valet (1.) non in *casu ficto*, ut est taciturnitas, quæ consensus ficti vim habet; sed in *casu vero*. *Mynsing. cent. 2. sing. observ. 34.* (2.) Neque in *damnosis & turpibus* ex silentio illic inferri debet consensus; sed in *causis favorabilibus & appetendis* trahi illud potest ad consensum. *Dn. Bened. Carpzov. cent. 1. decis. 77. Imprimis D. Adr. Beier, exerc. anal. ax. de const. ad c. 43. de R. J. in 6.*

X. Veritas vetat mentiri.

Non tamen id poscit veritas, ut

K 3

semper

semper & ubique manifestetur, etiam contra legem taciturnitatis & datam fidem; sed ut interdum prudenter occultetur, si gloria DEI, salus proximi & conscientia nostra requirat.

XI. Non est licitum, uti equivocationibus.

Procedit non de *equivocationibus Logicis*, vocumque inflexionibus; vel de *Rhetoricis*, quæ partim necessariò in defectu vocum, partim liberè exercitiū vel ornatūs gratiā sæpiùs adhibentur; sed de *Politicis*, h. e. elusionibus, & mentalibus reservationibus, quibus aliud significamus verbis, & aliud sub pectore gerimus, ad eludenda interrogata, & decipiendum illum, quocum loquimur.

XII. Fabulæ, apologi, & Rhetorum tropi non sunt mendacia. Aug. in epist. ad Gal.

Non enim horum *sensus*, qui apparet falsus; sed *scopus* spectetur, quatenus

nus

nus adducuntur animo bono, honestè
scil. delectandi proximum, aut repre-
hendendi vitia pravosque mores, vel
instituendi alios in rebus utilibus &c.
Hülsemann. extens. Br. l. c. th. 23. Glass.
Rhet. sacr. tr. 1. c. 19.

*XIII. Qui mendaciis delectatur,
filius est Diaboli.*

*Mendaciis scil. non merè jocosis, vel
purè officiosis, quæ in politicis aliquan-
do merentur laudem; sed perniciosis
qui solet delectari, is ratione imitatio-
nis filius Diaboli denominari potest.*

*XIV. Omne mendacium per se
est pravum & vituperio dignum.
4. Eth. Nic. 7.*

Verba Philosophi non sunt acce-
ptanda de mendacio populariter & abu-
sivè dicto, quo diversitas quædam ve-
ritatis, seu prudens ejus occultatio si-
gnificatur. [Tale putatur mendacium
jocosum, quod salvâ honestate dele-
ctat; seu merè officiosum, quod sine
alterius detrimento prodest: quod

adeò clarum, ut *Augustino* rigido veritatis exactori eo in loco, [L. contr. mend. c. 10.] quo mendacium omne damnavit: expressum sit: *Licet veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, referente Du. Conringio* lib. de Civ. prud. c. 2 p. 20.] sed de mendacio propriè sumpto, quo contrarietas & pugna veritatis, quam aperte profiteri solemur, notatur. [Quale est in alitiosum, quod studio iniquè fallendi secus ac res ipsa est, & cor sentit, aliquid pronunciat. Et de hoc laudatus *Conringius* l. c. p. 21. *Non aliud, inquit, mendacium DEVS odit, quàm quod eum injuriâ est conjunctum: nec alias quàm malas & in perniciem innocentum excogitatas fraudes avertatur: eoque in sacris literis mendacium quando prohibetur, solet addi, ADVERSUS PROXIMUM.*]

XV. Mendacia dissonant.

Non unicè à veritate, à quâ longissimè distant; sed & inter se, unde mendacem oportet esse memorem.

XVI. Men-

XVI. Mendacium non unicè sermone, verùm etiam silentio interdum committitur.

Non quidem silentio absolutè tali, ex quo neque de cordis cum re consensu, neque de ejusdem dissensu judicium peti potest; sed silentio ejusmodi, quod annexum habet signum fallens, quo vel cõsensus vel dissensus cordis notatur.

XVII. Simulatio deterior est dissimulatione. 4. Eth. Nic 7.

Deterior habetur non simpliciter & absolutè, fieri quippe potest, ut dissimulatio gravior sit ipsâ jactantiâ seu simulatione, quatenus in damnum proximi dirigitur; sed secundùm quid, quatenus simulatio conjuncta est cum injustitiâ, & minùs accommodata ad jucundam conversationem, ad quam tamen aliàs homo maximè est natus,

E. Pol. c. 3. & l. 3.

C. 4.

✱ ✱ ✱

✱

K 5

CA-

CAPVT XI.

DE

JUSTITIA ET JURE.

Æ. LUDOVICO CHRISTIANO
Grebenern / Gressa-Hasso.

Vidimus hæctenus illas virtutes, quæ nos ipsos potissimum respiciunt; sequitur nunc ea, quæ in communi societate politicâ imprimis ad alios dirigitur, diciturque JUSTITIA, quam ita definimus:

JUSTITIA est virtus, quâ homines idonei efficiuntur ad volendum & agendum iusta. 5. Ethic. Nic. c. 1. & l. 1. Magn. Mor. cap. 31. & lib. 4. Eud. c. 1. & 3.

Huic opponitur iniustitia.

INJUSTITIA est vitium, quo homines prompti redduntur ad volendum & agendum iniusta. 4. Eud. c. 1.

Justi-

Justitia duplex est, vel universalis, vel particularis. 5. Eth. Nic. c. 2. & 3.

Justitia UNIVERSALIS est virtus, quâ omnibus legibus obedientia præstatur, & societas publica inter homines conservatur. 5. Eth. Nic. 3. *Hæc virtute ARISTIDES inter Græcos adeo excelluit, ut cognomine VSTVS fuerit appellatus. Corn. Nep. in Aristid. Similiter EBERHARDVS, Dux I. Württembergiæ, laudatissimus Academia Tübingensis Fundator, de quo ob summam justitiæ administrationem subditi dicere soliti sunt: Si Deus non esset, Dux noster Deus esse posset. D. Grafe, Amicus singularis disc. Pol. de Leg. §. 62.*

Oppositum ejus est injustitia universalis.

UNIVERSALIS injustitia est vitium, quo obedientia omnibus legibus debita violatur, & societas publica turbatur. 5. Eth. Nic. 3. *Hujus vitii accusantur ANTHROPOPHAGI, Scythiæ populi, qui neq₂ legibus neq₃ judiciis*

diciis ullis utebantur. Herodot. l. 1. Et
CYCLOPES, qui iura negarunt sibi
nata. Matth. Wesembec. in parat. ff. de
iust. & iur. l. 1. tit. 1. num. 3.

Justitia PARTICULARIS est
virtus, quæ in rebus externis æquali-
tatem observat, ut unicuique id,
quod ei deberur, tribuatur. 5. Ethic.
Nic. 2.

Estque vel distributiva, vel commu-
nativa, 4. Eud. 2.

Justitia DISTRIBUTIVA est
virtus, quæ in rerum dividendarum di-
stributione, habitâ ratione persona-
rum, aliarumque circumstantiarum,
æqualitatem observat. 5. Eth. Nic. c. 3.
Huc pertinent tam honores & premia,
quàm munera atque onera pro Reipubli-
ca salute ferenda, quæ xai' αἰτίαν secun-
dum dignitatem & conditionem perso-
narum & rerum distribuenda. Et hanc
virtutem omni studio sectatus est SA-
MUEL, gravissimus populi Israëliti
iudex, 1. Samuel. XII. 3. sqq. & Syr.
XLVI. 22.

Justi-

Justitia COMMUTATIVA est virtus, quæ in rerum commutatione & contractibus, nullo habito personarum respectu, servat æqualitatem. §. Ethic. Nic. c. 4. & l. 4. Eud. c. 4. *Exemplum hujus virtutis adducitur MVTIVS SCÆVO LA, Pontifex maximus, qui, cum aliquando fundum emisset, eumque, postquam vidit, pluris estimaret, quam emerat, addidit pretium majus. Cic. l. 3. offic.*

Oppositum utriusque justitiæ (tùm in excessu, tùm in defectu juxta Phil. l. 5. Eth. Nic. c. 3. & l. 1. Magn. Mor. c. 3. 4. & l. 4. Eud. c. 3.) est injustitia particularis.

Injustitia PARTICULARIS est vitium, quo in distribuendis, commutandisque rebus externis æqualitatem violamus. *Hoc vitio laborârunt FILLI SAMVELIS, qui iudices constituti avaritiæ sese dederunt, acceperuntque dona, & perverterunt iudicium, I. Sam. VIII. 3. Injustè quoque egit CYRVS, dum vestem breviorẽ majoris pueri dedit*

dedit minori, & longiorem minoris majori adjudicavit. Xenophon. l. i. Cyropad.

Effectus justitiæ est jus.

Jus est legis præscriptum, quod recta ratio præscribit hominibus in mutua societatis usu observandum.

Dividitur jus in Naturale, Gentium & Civile l. i. Inst. Just. tit. 2.

JUS NATURALE (aliàs jus Gentium primævum ita dictum) est, quod ex instinctu naturæ rationalis omnibus hominibus inter se commune est: *Hujus principia practica sunt: Deus est colendus, Parentes sunt honorandi, Nemo est ledendus, Suum cuiq; est tribuendum.* [Huc ab Illustri nostro Strauchio, Patrono venerando, *Successio liberorum in bona parentum* in Grat. Concil. p. 13. quoque refertur.]

JUS GENTIUM (secundarium à nonnullis dictum) est quod ex consensu populorum illis omnibus, aut ferè omnibus est commune: *Huc pertinent divisiones bonorum, dominia, commercia, contractus, bella, quemadmodum*
subti-

subtiliter explicat subtilissimus jam laudatus § Ctus diss. 1. de nat. Jurispr. aph 5.

JUS CIVILE seu positivum est, quod Majestas peculiariter ad Reipublicæ, cui præest, salutem constituit: Et hoc distinguitur pro varietate Rerumpublicarum in varia jura, putà Romanorum, Atheniësiùm, Lacedæmoniorum, Polonorum, Saxonum &c. de quibus omnibus § Cti prolixius & accuratius Lectorem edocere poterunt, quibus hæc diducenda relinquimus.

Oppositum juris est injuria.

INJURIA est juris violatio, quâ quis sciens & volens alicui invito præter meritum damnum infert. §. Ethic. Nic. c. 6. & 9. Hòc vitio FRATRES Josephi sese contaminârunt, qui Josephum tunicâ talari & polymitâ nudaverunt, & in cisternam veterem miserunt, nec non ex-erabêtes eund. de loco sordido, eum Ismaëlitis viginti argenteis vendiderunt, Gen. XXXVII. 23. sqq. Similiter CORINTHII, qui Romanorum Legatos ster-coris injectu pro concione violârunt, Sa-bell. l. 4. c. 9.

Juris

Juris moderatrix est æquitas.

ÆQUITAS est conveniens juris interpretatio, eâ parte, quâ lex deficit propter suam generalitatem. §. Ethic. Nic. c. 10. & l. 2. Magn. Mor. c. 1. & lib. 4. Eud. c. 8. Ita lex scripta furem malignosum suspendere jubet; æqualitas verò, habitâ ratione circumstantiarum, pauperem alioquin probum, qui panem tempore extremæ famis est furatus, absolvit, aut pœnam ordinariam in extraordinariam mutat. Sic SAVL filium suum Jonathanem secundum jus rigidum capite damnavit, secundum æquitatem ad intercessionem populi absolvit, I. Sam. XIV. 43. §. 99.

Extremum ejus in excessu est strictum jus, in defectu αυστηρία.

STRICTUM & RIGOROSUM Jus est stricta verborum legis interpretatio, posthabitâ omni moderatâ & benignâ explicatione: Ita MANLIVS TORQUATVS interfecit filium, quod contra edictum Patris cum hoste etiam feliciter pugnaverat. Liv. l. 8.

Συγρ.

Συνοψαρία seu CALUMNIA est callida & malitiosa juris interpretatio in fraudem alterius facta: Eiusmodi Sy-cophanta fuit PERICLES, qui incolu-mitatem hostibus promittebat, si ferrum deposuissent; quod cum facerent, interfe-cit omnes, qui ferreas in sagis fibulas ha-bebant. Frontin. l. 4. c. 7.

AXIOMATA.

I. *Justitia in sese virtutes continet omnes.* Theog. & ex eo Arist. 5. Ethic. Nic. 1.

Valet non de *justitiâ particulari*, quæ peculiaris species est virtutis moralis ab aliis distincta; sed de *universali*, quæ sumitur pro universâ erga leges observantiâ, quâ salus publica promo-vetur.

II. *Justitia universalis est* ὅλη ἀρετὴ, πᾶσαι ἀρετὴ. Plato l. 1. de legib. Arist. l. 5. Ethic. Nic. c. 3.

Justitia hæc non est *particularis aliqua virtus*, seu pars virtutis, reliquis virtu-

virtutibus contradiſtincta ; ſed *uni-
verſalis* ſeu *univerſa virtus*, quatenus
videlicet omnium virtutum ſibi habet
objectum propoſitum, & in quantum
actus omnium virtutum ad commune
bonum referre docet. *Thom. 2. 2. qu. 58.*
art. 5. n. 322.

*III. Juſtitia univerſalis & virtus
moralis differunt. Ar. 4. Eud. c. 1. & 2.*

Differentia hæc non in *diſtinctione
reali* ſive *modo eſſendi*, quaſi toto eſſe
differant ; ſed *formali* ſeu *modo conſi-
derandi* conſiſtit, ita ut eadem actio in
ſe ſpectata dicatur *VIRTUOSA*,
quatenus ad poſſeſſorem, quem perfi-
cit, referitur ; in uſu verò & exercitio ad
alios relata vocatur *JUSTA*, quate-
nus aliis inſervit, & Reipublicæ non-
nihil commodi affert. *Theod. Zwing.*
in ſchol. l. 1. *Ariſt. de mor. c. 1.*

*IV. Injuſti omnibus vitiis ſunt
oppleti.*

Intelligendum eſt non de *vitiis in-
compoſſibilibus*, quaſi injuſtitia univer-
ſalis

salis secū dūm suam latitudinem in uno individuo humano esse possit, quod mutua vitiorum repugnantia nunquam permittit; sed de *compossibilibus*, ita, ut injusti tantum vitiorum in se recipiant, quantum in eodem subjecto consistere possunt.

V. Justitia non ineptè constans & perpetua dici meretur voluntas. Vl. pian l. 10. in pr. ff. de just. & jur. & lib. 1. Instit. Just. tit. 1.

Loquimur non de voluntate formaliter & abstractivè acceptâ, quæ nudam animæ facultatem notat, quo sensu voluntas à Piccolomineo grad. 4. c. 12. subjectum virtutis, & à Pacio in notis ad Inst. alio respectu causa virtutis dicitur; sed de voluntate concretivè sumptâ, quâ facultatem habitu justitiæ præditam importat, vel ipsam voluntatis habitum significat. *7. Strauchius, diss. c. aph. 3.*

VI. Justitia est habitus constans & perpetuus.

Justi-

Justitia moralis vocatur habitus constans & perpetuus non *ratione existentia*, in *hypothesi* & in *actu exercito*, prout huic vel illi homini inest, & ab eodem exercetur, qualis constantia & perpetuitas nullius hominis est, verum solius Dei; sed partim *ratione essentia*, in *thesi* & in *actu signato*, quatenus secundum se & in universali conceptu representatur, & justitiam profitenti inesse debet; partim *ratione intentionis* & *propositi* justè agendi, ut nempe, quantum in se est, non saltem in uno, vel altero, sed & in omnibus aliis negotiis suum cuique tribuere, neque vel propter avaritiam, vel metum, vel voluptatem, vel ullum alium affectum à justitiæ tramite deflectere velit. *B. Tabor*, Cancellarius Academiæ nostræ quondam meritissimus in Coll. Jur. Rom. & Francof. ad tit. i. Inst. anal. gen. th. i. Ejusdemque Successor dignissimus, inclytus noster *Strauchus* l. c.

VII. Justitia suum cuique tribuit,
5. Ethic. Nic. 2.

Proce-

Procedit non de *justitiâ universali*, quæ omnes vitæ humanæ actus, honestati legibusque conformes complectitur; sed de *particulari*, quæ tanquam peculiaris virtus à reliquis virtutum actibus distincta jus suum cuique tribuit, quod cuique debetur ex præcepto justitiæ non universalis, sed particularis, ut eleganter nunquam satis laudatus *Dn. Strauchius* l.c. monet.

VIII. *Justitia est ἀλλότριον αγαθόν, bonum alienum. §. Eth. Nic. c. 5. & l. 4. Eud. c. 14.*

Dicitur bonum ἀλλότριον non quatenus justitia consideratur in se, ut habitus, sic enim est δικαιοσύνη; sed quæ spectatur ut habitus agens, secundum praxin & usum, dum videl. actiones maximè alienæ utilitatis, & quidē Reipublicæ gratiâ, cui inservit, edit. 3. Pol. c. 8. [Hinc non ineleganter *Cicero* l. 2. de Republ. *Justitia*, inquit, foras spectat, & totam se ad alienas utilitates porrigit atq; explicat] *Thom.* l.c. art. 2. n. 319.

IX. In-

IX. Injustior est, qui plus distribuit, quam qui plus accipit. s. Eth. Nic. 10. Et l. 4. Eud. c. 7.

Valet non de *distributore ignorante* & *inscio*, ab alterâ parte decepto; sed de *sciente*, & ex *liberâ voluntate* agente. *Targ. Gall. inexpl. c. 9. l. 5. mor. Ar.*

X. Justitia commutativa versatur circa contractus. s. Eth. Nic. 5.

Valet non tantum de *συμβασιμασιν* seu *contractibus voluntariis* & *strictè* ita dictis, in quibus adest tum ex parte dantis, tum ex parte accipientis voluntas; sed & de *involuntariis, invitis* (scil. ratione patientis) & *contractibus latè* acceptis; & quidè partim de *clandestinis*, qui nobis planè ignorantibus accidunt; partim de *violentis*, qui quidem nobis scientibus, attamen præter *consensum nostrum* & *voluntatem* fiunt. [Causam, cur involuntariis contractibus illud nominis sit impositum, reddit Michaël *Ephesus* comm. ad l. 5. *Eth. Nic. c. 2, Est hîc*, inquit, *quodammodo*

damme

dammodo datio & acceptio, in quibus
 consistit natura contractuum: nam qui
 res aut aliquid furatus est, pro eo dat
 pœnas.] B. Tabor, Jurispr. Elem. p. 3.
 sect. 4. th. 5. Dn. Strauch. disp. de contr.
 Princ. c. 1. n. 5. Et Dn. Joh. Rebhan. Fau-
 tor suspiciendus, hodeg. Jur. chart. 2
 clim. 3. par. 2. th. 11.

XI. Pœnarum irrogatio est justi-
 tiæ commutativa.

Minus rectè pœnarum inflictio ad
 justitiam refertur distributivam: Et-
 enim (1.) *actus justitiæ commutativæ* non
 fit *publico nomine* totius communita-
 tis, cuilibet parti & membro suum
 debitum & partem de communi bono
 adjudicantis; sed *privato quasi nomine*,
 adeò ut membra illius communitatis
 singula exinde portionem nullam ex-
 pectent. (2.) *Objectum*, scilicet pœna
 neque omnibus illius communitatis
 partibus est *communis*; sed est *particu-*
laris, concernens tantùm illos, qui ean-
 dem promeriti sunt. (3.) *Subjectum* &
 hinc

hîc non debet attendi , ut est membrum seu pars totius communitatis & Reipublicæ, sive in quantum est civis; sed quatenus vitia, , flagitia & delicta perpetravit, adeoque in quantum homo est facinorosus, maleficus & legum prævaricator. (4.) Neque hoc loco primariò & per se habetur respectus personæ, quo modo hîc spectatur æqualitas inter culpam & pœnam, ne videlicèt delictis supplicia sint grandiora; sed secundariò & per consequentiam, ut videlicèt damnû passi, vel personæ delinquentis qualitas spectetur. *D. Hahn.* dissert. de just. & Jur. pol. 19. [Siquidem omninò in eum acerbius animadvertitur, qui sæpè commisit eadem, quàm qui semel tantùm: qui consultò, quàm qui ignorantèr; qui Magistratum, aut Patrem violat, quàm qui extraneum, ut bene observat *Wesembec.* in comm. in parat. ff. lib. 1. tit. 1. de Just. & Jur. n. 11.] *Hornej.* Phil. Mor. l. 3. c. 13. n. 7. 199. *Scheurl.* Phil. Mor. diss. 14. th. 26. 199.

XII. Cre-

XII. *Crescentibus delictis, exasperanda sunt pœnae. Farin. l. 1. de del. & pœn.*

Valet non de pœnâ immoderatâ, quâ totum genus pœnæ immutatur, & modus istius planè exceditur; sed de moderatâ, quæ (gravior pœna) tum demum, ubi delicta solitâ pœnâ coerceri nequeunt, rectè ex utilitate Reipublicæ decernitur. [*Scilicet quia mensura pœnarum in foro humano non est sola peccatorum gravitas in se, sed eadem conjuncta cum respectu ad usum Reipublicæ, ut loquitur Sam. Pufendorfius in Elem. Jurispr. l. univ. l. 1. c. 21. §. 11.*] *Rachel. disp. Phil. de pœn. th. 26.*

XIII. *Judex judicare debet secundùm conscientiam.*

Agimus hîc (1.) non tam de inferiori aliquo *Judice*, qui ad superiorem deferre potest casum dubium, & innocentem testimoniô suô etiam juratô, si hoc modo illi consuli possit, juvare; L (licet

(licet & ille, si ipsi judicandum, non contra, sed secundum conscientiam pronunciare debeat) sed de *superiori*, qui ad minimum jus de non appellando obtinet. (2.) Non de *conscientiâ fictâ & fucatâ* alicujus rei, quâ Judex vel ex præconceptâ opinione, vel vago rumore, vel ex arbitrio & affectu aliquid decernit & statuit; sed de *certâ & exploratâ rei scientiâ*, quâ Judici per ocularem inspectionem, vel alia certa & infallibilia media, de veritate facti & innocentiam accusati certissime constat. *B. Balduin. Cas. Consc. l. 4. cap. 12. cas. 6.*

XIV. Judex non mitior debet esse lege.

Valet non in *levioribus & occultis vitis*, ubi causa aliqua mitigationis appareret, & sine scandalo factum potest remitti; sed in *atrocioribus & notoriis criminibus*, ne materia delinquendi ob speratam impunitatem præbeatur, sed scelerati atrocitate supplicii deterreantur. *Rachel. l. c. th. 80. sqq.*

XV. In-

XV. Judicem simul & actorem esse, inconueniens est.

Procedit de *Judice* considerato non in *sensu diuiso seu materiali*, quo quis in diuersâ causâ, citra iniquitatis suspitionem, & iudex & actor esse potest; sed in *sensu composito & formali*, quo maximè repugnat, ut quis in unâ eâdemq; causâ simul iudex & actor sit. *B. Meisn. Phil. Sobr. part. 3. s. 2. c. 5. c. 5.*

XVI. Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Lib. 1. Inst. Just. 1. 2. & in ff. de Just. & Jur. l. 1.

Verum est non de *jure naturali* propriè accepto, quo concessio, concedenda erit ratio inter bonum & malum distinguens, voluntas unum præ alio eligens, iustitia moralis suum cuique tribuens; sed de *impropriè, abusivè & tantùm secundum quid* ita dicto, quatenus sumitur pro solo naturæ instinctu & inclinatione homini cum brutis communi, absque ullo & rationis &

judicii temperamento, ut loquitur
D. Ludovell. in Comm. ad lib. i. Inst.
 Just. tit. 2. n. 2. Consul. *Dn. Eiben*, Col-
 lega quondam, & Amicus jugiter colen-
 dus *Diff. de Jur. Nat. pos. 3.* Et *Dn.*
Mauritius Commenfalis olim & Fau-
 tor perpetim honorandus *Spec. diff. de*
princ Jur. publ. cap. 4. sect. 1. th. 4.
sq. num. 9. sq.

XVII. *Jus naturale est æquum,*
immutabile. 4. Eud. 5. & l. 5. Eth.
Nic. 7.

Sermo nobis est (1.) non de jure
 naturali *negativo seu permissivo*, quod
 neque à naturali ratione præcipitur,
 neque prohibetur, verum aliquid fieri
 solum permittit; sed de *positivo seu*
præceptivo, quo jubendo vel vetando
 aliquid præcipitur. Non (2.) de
principiis juris naturæ particularibus,
 quo pacto jus naturæ vel ob præavam
 naturæ dispositionem, vel ob invete-
 ratam malam consuetudinem & ac-
 quisitos vitiosos habitus, vel ob per-
 versam persuasionem ex mente hujus
 vel

vel illius hominis aboleri. & ita obliterari potest, ut ab aliquo penitus ignoretur, aut contrarium verum esse credatur; sed de *communissimis & universalissimis* juris naturalis præceptis quæ nunquam ex animo hominis rationis compote ita extirpantur, ut non interdum cogitationibus sese offerant, etiam in sceleratissimo, & conscientiam vellicent. (3.) Nec de *conclusionibus* ex principiis juris naturæ formatis, quæ ad *specialiora* descendunt, adeoque pro variatione subiecti, aut obiecti aliarumque circumstantiarum variè applicari possunt; sed de *principiis* juris naturæ *in se* spectatis, quæ per se sunt perpetuæ veritatis, adeò ut mutatio, si adesse videatur, non sit vera, sed tantùm apparens: siquidem non lex ipsa, verùm legis tantùm applicatio & actionum circumstantiæ mutantur. *Meisn. diff. de Leg. l. 3. q. 8. & 9. Calixt. epit. Theol. Mor. part. 1. tr. de Leg. p. 49. sqq. Horn. l. c. l. 4. c. 3. n. 29.*

XVIII. Jus talionis observari per justitiam non potest. s. Eth. Nic. s.

Intelligitur non *jus talionis κατ' ἀναλογίαν* & proportionale, quo pro ratione circumstantiarum redditur idem, non quod simpliciter, verum ratione estimationis & æquitatis tale est, quod ubique observare tenemur; sed κατ' ἰσότητι, *nudum & simplex*, quo à delinquentibus eadem & ejusdem generis pœna exigitur, Exod. XXI. 24. quod nunquam in justitiâ distributivâ, sed rarissimè in justitiâ commutativâ habet locum.

XIX. Injuria quandoque missitanda potius, quàm vindicanda.

Loquimur non de injuriis *gravioribus & atrocioribus*, aut *repetitis*, quo in casu licet injuriam viro bono legitime vindicare; sed de *levioribus*, quæ famam & existimationem nostram minimè lædunt.

XX. Volenti non fit injuria. s. Eth. Nic. 9.

Intel-

Intelligendum hoc de *voluntate* (1.) non *depravatâ* & *defectu aliquo laborante*, respectu cujus maximè alicui fieri potest injuriâ; sed de *rectè compositâ* & *regulatâ*. (2.) Non de *cõditionatâ*, sed *simplici* & *absolutâ*. (3.) Non de *semiplenâ*, sed *plenâ* & *integrâ*. (4.) Non de *tacitâ*, sed *expressâ*. Neque (5.) de *injuriâ generaliter sive materialiter* acceptâ, quæ notat quodvis *damnum & detrimentum*, imò omne id, quod non jure fit, l. 4. Inst. Just. tit. 4. sed de *injuriâ specialiter sive formaliter* tali, quæ contra voluntatem patientis invito infertur. *D. Horn. l. c. l. 3. c. 13. n. 32. B. Wender. phil. pract. sect. 2. c. 10. q. 5.*

XXI. A solo volente infertur injuria.

Non autem quemvis volentem intel lectum volumus; sed eum solum, qui habet *plenum rationis & judicii usum*, de quo verum pronunciamus illud *Seneca l. 2. de irâ c. 26. Nulla est injuria, nisi à consilio profecta.*

XXII. *Aequitas est correctio juris. s. Eth. Nic. 10.*

Procedit (1.) Non de *aequitate cerebrinâ & siccâ*, quæ potius dicenda iniquitas, quando est contra mentem Legislatoris; sed de *informatâ & verâ*, quæ Legislatoris menti & voluntati est conveniens. *Dn. D. Mollenbecius*, Compater & Collega amicissimus Cent. 1. Div. Jur. XV. n. 6. (2.) Non de *correctione juris destructivâ*, quæ in jure ipso defectum aliquem arguit; sed de *perfectivâ*, quæ legis in eâ parte, quâ propter universalitatem in aliquo singulari casu deficere videretur, suppletionem, ejusdemque dextram ob varias facti circumstantias in eâdem non expressas interpretationem notat. (3.) Non de *jure solùm positivo humano*; sed & de *jure divino*, docente *Cellar. Pol. l. 2. c. 8. th. 35. & naturalis*, monente *Joh. à Felde Elem. Jur. Univ. part. 1. c. 9. n. 5 & 8.* quando quidem & hæc jura verâ legislatoriæ intentionis explanatione indigent.

XXIII.

XXIII. *Summum jus summa injuria est. Cic.*

Valet non de *summo jure in se*, per se & *ratione constitutionis* considerato, quod ratio recta dicitur, quodq; cum jure divino & naturali convenit, unde quò magis est summum, eò habetur perfectius; neque de *legitimâ illius administratione* ex bono & æquo profectâ; sed de *rigorosâ* (non sensûs, sed) verborum juris universaliter positi, neglectis omnibus circumstantiis, *interpretatione*, ejusdemque *rigidâ*, in eo videlicet casu, de quo litera juris principaliter non loquitur, *executione*. *B. Luther*. tom. 7. Jen. Germ. fol. 376, *Ejusd.* Coll. Conviv. anno 1570. edit. fol. 514. *B. Tabor*, lect. feud. pens. tert. epiph. 1. Et *B. Præceptor Jac. Mart.* cent. 1. qu. illustr. disp. 2.

99.

L 3

CAPVT

CAPVT XII.

DE

SEMIVIRTUTIBUS.

R. JOHANNES FRIDERICO Winterni
Wormatiensi.

DE virtute morali perfectâ ejusq;
speciebus hætenus à nobis a-
ctum fuit; ordo postulat, ut semivir-
tutem & virtutem Heroicam quoque
breviter lustremus.

SEMIVIRTUS autem nihil est a-
liud, quàm dispositio mediocritatem
servans, sed cum aliquâ difficultate, af-
fectibus rationis imperio reluctanti-
bus, & ægrè parentibus.

Estque vel continentia, vel toleran-
tia.

CONTINENTIA est semivirtus,
mediocritatem servans in voluptatum
cupiditatibus rectæ rationi adversan-
tibus,

tibus, cum dolore quodam & gravi appetitûs luctâ. 7. Eth. Nic. 4. *Illustre exemplum prabet HERCVLES, qui, cum duas cerneret vias, unam voluptatis, virtutis alteram, incertus mentis, quanam via ineunda esset, ut sibi consuleret, tandem spretâ voluptate, delegis virtutem. Xenoph. l. 2. memor.*

Extremum continentiaë in excessu est incontinentia, in defectu nomine caret.

INCONTINENTIA est semivirtutum, quo quis, ratione renitente, à pravis cupiditatibus ad peccandum pertrahitur.

Estque duplex, vel præcipitantia, vel infirmitas. 7. Ethic. Nic. 7.

PRÆCIPITANTIA est incontinentia, quâ quis subitò, non vocatâ priùs in consilium ratione, ab effectum vehementiori ad delinquendum abripitur: *Hac videre est in ALEXANDRO M. de quo Curtius lib. 8. cap. 1. refert, quòd in præcipiti irâ impotens animi, vigili excubanti hastâ ablata, Cyrum transfixerit.* **IN-**

INFIRMITAS est incontinentia, quâ quis rationum momentis expensis aliquandiu cupiditatibus resistit, tandem tamen ab iisdem superatus ad peccandum trahitur: *Hujus exemplum se sistit MEDEA, apud Eurip. dicens: Video meliora, proboque, deteriora sequor. De hac ipse etiam PAVLVS conqueritur: Non quod volo, inquit, bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio. Rom. VII. 15. & 19.*

IN DEFECTU est semivirtutum, quo quis voluptates adeò averfatur, ut ne propter honestam voluptatem quidem aliquid laude dignum suscipiat. *Exempla deficiunt, nisi DIOGENEM forè dignum judicemus, qui huc referatur.*

TOLERANTIA est semivirtus, mediocritatem servans in rebus adversis & laboriosis honestatis gratiâ perferendis, cum dolore, molestiâ & luctâ affectûs: *Has præprimis eluxit in MAXIMILIANO Imperat. I. qui laborum ita patiens fuit, ut in multam noctem res magnas egerit, ac proinde*
B. I. C.

B. 7. C. I. Dieterichio. Brev. hist. pag. 97. otii
et vanitatum osor audias.

Extremum ejus in excessu est perti-
nacia, in defectu mollities.

PERTINACIA est semivirtutum,
quo quis ex merâ animi obstinatione,
quosvis dolores adversaque citra ul-
lum honestatis respectum perfert.
7. Eth. Nic. 9. Exemplum vitii hujus
nobis præbere possunt **PVERI SPAR-**
TANI, verberibus sic excepti, ut mul-
tus è visceribus sanguis exiret, quorum
tamen nullus unquam exclamavit, imò
ne quidem ingemuit. Cic. lib. 2. Tusc.
quæst.

MOLLITIES est semivirtutum, quo
quis nullas planè molestias aut dolor-
es, honestatis causâ, sustinere vult.
7. Ethic. Nic. 7. Ita **SAVL** et **CATO**
Uticensis in proprios incumbebant enses,
intolerantes captivitatis sibi imminentis.

A X I O M A T A.

I. Semivirtutes dicuntur imper-
fectæ.

Non

Non *imperfectione essentiali*, quæ prorsus non datur; sed *graduali*, dum respectu virtutum perfectarum minùs firmiter in subjecto sunt radicatae.

II. Tot sunt semivirtutes, quot sunt virtutes.

Non *nominatim*, quo sensu ob considerationem generalis objecti, quod voluptas est & dolor. 2. Eth. Nic. 3. duæ tantùm certis nominibus recensentur semivirtutes; sed *quoad rem ipsam*, seu *initia* virtutum, quia tot sunt initia constituenda, quot complementa. Piccol. Phil. Mor. gr. 3. cap. 14.

III. Continentia versatur circa voluptates. 4. Eth. Nic. 4.

Non *in specie* circa eas tantùm, quæ ex gustu & tactu percipiuntur; sed *circa omnes in genere*, quæ moderamine aliquo opus habent.

IV. Continentia circa voluptatem est abstinentia.

Est abstinentia non *omnimoda*; sed *talis*, quâ quis abstinere ab *illicitis* & *immoderatis*.

moderatis voluptatibus, quibus frui, prohibet honestas.

V. Incontinens peccat sciens.

7. Eth. Nic. 3.

Valet (1.) non de *scientiâ* (vel potiùs *notitiâ*) *particulari*, applicando eandem ad præsentis actiones; sed de *universali*, cognoscendo, quid in genere honestum sit & laudabile, quidve turpe & vituperabile. (2.) Non de *scientiâ actuali*, transferendo eandem in ipso opere ad præsens objectum; sed de *habituali*, retinendo videlicet facultatem cognoscendi turpitudinem facti præsentis, quod modò perpetrat. (3.) Neque de *scientiâ solutâ*, liberè eandem utendo; sed de *veluti ligatâ*, ad tempus eandem in ipso scil. facto, quo affectu vehementiori prohibetur, minimè exercendo. *B. I. C. Dürr.* Amicus post fata adhuc colendus disp. de pugni. affect. & rationis th. 18. 19. *Ejusd.* probl. Mor. 95. *Rachel.* disp. de scient. & ignor. incontinentis.

VI. In-

VI. Incontinens non simpliciter pravus, sed semipravus habetur. 7. Ethic. Nic. 8.

Loquor non de intemperante, qui plenâ voluntate peccat, atque ex toto habitualiter malus est; sed de incontinente, qui animi perturbatione invitatus quasi ad peccandum abripitur, recordans sceleris, pœnitens & dolens. Meier. comm. in l. 7. Ethic. Nic. c. 1. concl. 34.

VII. Infirmitas deterior est præcipitantia. 7. Ethic. Nic. 8.

Laborans vitio præcipitantiæ non à leviori affectu & præcunte deliberatione vincitur, ut infirmitas; sed ab affectu validiore & sine deliberatione luxperatur.

VIII. Nullus incontinens est prudens. 7. Ethic. Nic. 10. & 6. Eud. 10.

Valet non de iudicio imperitorum, qui solertiam & naturalem in agendo promptitudinem (quæ in incontinente quandoque observatur) cum pruden-

tiâ confundunt; sed de *judicio sanè sentientium*, qui incontinentem quâ talem nunquam pronunciabunt prudentem.

IX. Actio tolerantia difficilior est, quàm fortitudinis.

Procedit de difficultate considerata non ratione *objecti*, quod unum idemque esse potest; sed ratione *agentis*, quod actio ex dispositione emanans magis ardua est & difficilior, quàm actio ex habitu virtutis orta.

X. Tolerantia occupata est circa dolores.

Non tantùm circa eos, quos *absentium voluptatum* desiderium parit; sed & circa hos, qui *adversarum rerum presentia* proveniunt.

XI. Mollities excusationē meretur.

Valer non de *mollitie voluntaria* & *acquisita*, quæ nostrâ culpâ & pravâ consuetudine contrahitur; sed de *involuntaria*, *naturali* & *innata*, quæ ex vitio naturæ sive gentis, loci aut sexûs, ætatis seu morbi oritur.

CAPVT XIII.

DE

VIRTUTE HEROICA.

R. PHILIPPO ANDREA Gieswein/
Giessa-Hasso.

Virtutem ordinariam tum perfectam, tum imperfectam vidimus; restat virtus *extraordinaria*, quæ dici consuevit Heroica, cujus hanc damus descriptionem:

VIRTUS HEROICA est habitus animi divinitus quibusdam extraordinariè concessus, ad eiusmodi actiones acerrimo impetu, felicissimoque successu obeundas, quæ alioquin communes hominum vires superant. 7. Ethic. Nic. 1. *Sic laudatur excellens fortitudo in JOSVA, SAMSONE, JVDITHA, ALEXANDRO MAGNO, GUSTAVO ADOL-*

ADOLPHO R. S. Illustris temperantia in ELIA, JOHANNES BAPTISTA & SCIPIONE AFRICANO. Castitas insignis in JOSEPHO & SUSANNA. Liberalitas eximia in CIMONE ATHENIENSI. Magnificentia inimitabilis in SALOMONE. Mansuetudo excelsa in THEODOSIO Imperatore. Admiranda humanitas in PHOCIONE. Eminens justitia in MOSE, DEBORA, ARISTIDE & CATONE. Incomparabilis prudentia in SALOMONE, ULYSSE & THEMISTOCLE.

Extremum ejus in excessu est feritas, in defectu summa ignavia.

FERITAS (seu bestialitas) est vitium extraordinarium, quo homo, excusso rectæ rationis judicio, omniq; humanitate abjectâ, bestiarum more, perpetrat ea, à quibus aliàs humanus animus naturaliter abhorret. 2. Magn. Mor. c. 6. *Immani hoc vitio laborârunt NERO,*

NERO, qui matris suae ventrem disse-
cuit, locum, ubi delituisse, visurus, Se-
necamq³, Praeceptorem ad necem compu-
lit. Sueton. Ner. c. 32. sq. Nec non. JO-
HANNES & HANS (vulgò ad
differentiam dicti) Naumann / qui
anno 1676. d. 8. Febr. S. V. patrem
Martinum Naumann / Molitorem Il-
menhausensem in Comitatu Nidda-Haf-
so crude'iter occiderunt. [Quod atrocis-
simum filiorum cõtra parentem faci-
nus in perpetuam istius memoriam (fr-
gidem & sceleribus, consentiente Dn.
Zieglero disp. de Scto Maced. c. 1. th.
10. immortalitas aliquando constituitur)
malo aliis, quàm meis exprimere ver-
bis: Ita autem Non-nemo:

Horrenda, inquit, narro,
Narrata horre, quisquis impius es,
Quisquis verò pius, desle.
MOLITOR erat
Non frangi, sed fruges consumere natum.
Natos sui similes genuit,
Hostes aluit,

Homi-

Homicidas sensit.

Materia litis mola erat,
Qua, ut sibi melius curreres,
Infanda moliebantur.

Duro Patris imperio pertasi,
ne Asinis suis pares amplius haberentur,
ducentos & quadraginta florenos
offerunt patri, ut molam auferant.

Sed cum emere non poterant,
interimere patrem decreverunt.

Sed audi cadis occasionem.

Cauponam adierat Genitor,
& cerevisiam tabaco, humida siccis per-
miscens

cerebrum cum nummis prodegerat,
ignarus,

ultimum noctis potum fore Thetidem.

Exinde incerto pede errabas

irâ, crapulâ, somno,

Ter cæcus parens.

At non errabant Filii

Tardi ingenio, in scelere celeres,

Annis acerbi, maturi flagitiis,

Discordes aliàs,

nunc in uno loco, & facinore conveniunt.

Minor igitur prima ad necem consilia,
major primam manum affert,

& carnem suã jam adoriuntur carnifices,
Filiï jam non filii,

Sed scelerum patres
nihil in se habuerunt mite præter JO-
HANNIS Nomen,

Caput petunt, tam corporis, quàm domus.

Quæris, quo telo? ligneo.

Ferrò enim nõ indigebãt homines ferrei,
quibus velnuda manus telum est,

Stupente Naturã,

ut illi eripiatur vita, qui vitam dederat,

& quos infantes manu portãrat sua,
ab adultorũ manibus, manibus tradatur.

Dum verò sic vitam inter & mortem
erat medius,

suos, ah! non suos allocutus Pater:

FILII, FILII, inquit, MALE VOBIS
ERIT.

MOLA MOLES ERIT.

At illi molari lapide duriores,

Suos aures, Patris os terrã obturarunt;

Et, ne quid impietati desit,

in præterfluentem aquam dejiciunt,
oculos ad loculos convertunt,
Sed avara illorum spes in aquas delapsa
vix novem obulos invenit.

Sic paulum digressi
mortuum putabant, & mutum fore
flagitium,
si ad mutos pisces relegassent parentem,
& obruta terrâ linguæ eripuisset clamorẽ.

Sed en piam aquæ ultionem!
Vix unda ad Patrem, jam Pater ad
se se paulum redierat,
& ut Neptunus flagitia proderet,
terram solvit, & linguam.

Et sic Aqua Patri vitam promisit,
à qua mortem manaturam sperarant
Fili,

At ipsis elementis inclementior Filius
nati major,
Patri incubat, non secus ac si terram
matrem premeret,
& emergere laborantem magno labore
submersit.

O clementes Busridis ara!

O non barbara barbaries!

NEU-

NEUMANNI vos mites reddiderunt.

Et quod magis mirère,

Soporem capere possunt scelerati,

Et omnia sopita credunt.

At vigilabant, quæ sopita videbantur:

Infandum facinus muta fantur,

Proditorem omnia produnt,

Et fracto gutture vocalior Pater vivos
citat exstinctus.

Raptantur Filii ad carceres,

Et qui sanguinis vinculo, nunc sanguineis
vinculis alligati

igneis forcipibus lancinantur,

ut benè ardeāt, qui malè in Patrē arserūt.

At nondum inter hanc mortem

mortem invenère,

per lōgum vitæ tractum trahā vehuntur,

ut per singula momenta mortem
horreant.

Maxima quippe miseria, animam intus
cruciatu trahere, non tradere.

Deinde membra egrota rotā torquentur

De more, ut, qui patrem ob mola rotam
immolaverant,

per carnificis rotam contererentur.

Seib

*Sed nondum semel accensa NEMESIS
ira desit,*

in partes secantur,

*Et quod ad plagas eorū pertinet, quatuor
cæli plagis exponuntur,*

in pluribus mortui locis,

*ut tanta scelera uno figi loco non posse
sciremus,*

*Extra tumulum jacentes, qui vivi in
flagitiorum tumulo jacuerunt.]*

SUMMA IGNAVIA est vitium
extraordinarium, quo homo ab omni
honestâ actione abhorret: *Exemplum
hujus in se representârunt olim SIBA-
RITÆ, quorum lex hac fuit: Nemo
nostrūm frugi esto.*

AXIOMATA.

I. *Virtus heroica est divina. 7. E-
thic. Nic. c. 1. l. 2. Magn. Mor. 6. & 6.
Eudem. c. 1.*

*Divina salutatur non ratione subje-
cti, quasi Deo secundū illud materia-
le, quo datur in homine, propria sit;*

M

sed

sed partim ratione *causa*, quia peculiari instinctu divino comparatur, (de quo ax. 5.) partim ratione *eminentia* & *similitudinis*, quia homo supra communem illius consuetudinem constitutus Deo, quantum per humanam conditionem licet, mediante hac virtute similis redditur.

II. *Virtus heroica est omnium virtutum.*

Valet non solum de *virtutibus moralibus*, præcipuè verò de illis, quarum major difficultas, dignitas & necessitas habetur; sed & de *intellectualibus*, in quantum summus in iis gradus obtinetur. *Piccol. Phil. de mor. gr. 6. c. 4.*

III. *Virtus heroica & communis differunt.*

Non *specie*, quatenus conveniunt definitione virtutis communi, in eod. dantur subjecto, circa idem versantur objectum speciale, & ad eundem tendunt finem; sed tantum *externo splendore* & *summo perfectionis gradu*, quæ. videl.

videlicet virtus heroica est in eminentissimo statu supra communem sortem posita. *Zving.* in ann. in l. 7. *Ethic.* Nic. 1. p. 427.

IV. Virtus heroica consistit in mediocritate.

Non respectu *sublimioris gradus & eminentia*, quâ communes superat virtutes, & rectè extremitas vocatur; sed respectu *rationis formalis*, quâ & hæc virtus ratione viri prudentissimi definitur, atque ita inter excessum & defectum constituitur. *Thom. Sagitt. exerc. Eth. exor. 16. th. 2.*

V. Nullus unquam vir magnus extitit absque afflatu divino. Cic. l. 2. de nat. Deorum.

Intelligitur (i.) non *afflatus immediatus*, omnem disciplinam & assuefactionem excludens; sed *mediatus*, respiciens causas secundas, (præclaram scil. indolem, optimam institutionem & actionum virtuosarum continuationem) quas ita

instruit, ut operi magno absolvendo pares esse possint. (2.) Non *influxus* Dei *generalis*, omnibus hominibus concessus; sed *specialis* & *extraordinarius*, quo aliqui saltem præ cæteris percelluntur. (3.) Nec *influxus* seu *afflatus* *specialior* & *gratiosus* *strictè* dictus, renatis seu electis proprius; sed *specialis*, tam ad infideles extra Ecclesiam, quàm ad fideles intra Ecclesiam pertinens, qui in operibus extraordinariis, ut & in singulari donorum & virtutum communicatione apparet.

VI. *Facta heroica sunt supra communem regulam. Luth. in c. 22. & 29. Genes.*

Nos g. qui extraordinariis à Deo dotibus sumus destituti, imitemur Heroës non in iis, quæ sunt *mirabilia*, & supra vulgarem regulam; sed in his, quæ sunt *imitabilia*, quæque vocationi nostræ conveniunt, & ad omnes homines pertinent. B. Reinh. Bak. exp. Evang. Dom. X. post. Trin. obl. 3.

VII. *Exi-*

VII. Exitus heroum est felicissimus.

Non hîc attendendum, quid *per accidens* Heroibus interdum contingere solet, ut vel vehementiâ spirituum, vel insolentiâ & malitiâ quâdâm seducti, semetipsos dent præcipites; vel fraude, invidiâ, & violentiâ aliorum circumventi, in extremas conjiciantur miserias; sed quid futurum sit *ex intentione Dei*, qui respicit insigne bonum per heroës, actus heroicis exercentes, gloriosè exhibendum. *D. Mengerling.* im Bericht / wie ehemals tapffere Kriegs-Helden plötzliches Todes verfahren / über den Todesfall Gustavi Adolphi R. S.

VIII. Virtus heroica in utrumq; cadit sexum.

Non tn. *uno modo* & *equali gradu*; sed *diversimodè* & *gradu dispari*, ita ut eadem crebrius & majori cum splendore in viris, quàm in fœminis repariatur. *Lips. Pol. l. 2. c. 3.*

M 3

IX. Vir-

IX. Virtus heroica non cadit in pueros.

Non loquimur *de indole heroica*, quæ maturè se prodit, & radios excellentiæ de se spargit; sed *de perfectâ virtute heroica*, quæ in hac ætatulâ tantum est δι' ἐλπίδα.

X. Virtus heroica non cadit in malos.

Valet non *de heroibus abusive* dictis, qui ad opinionem vulgi tales æstimantur; sed *de propriè* acceptis, qui tanquam semidei habentur.

XI. Heroum filii noxa. 4. Polit. II.

Non tamen proverbium hoc *semper* ubique est veriverbium; sed *ut plurimum* contingit, ut magnorum virorum filii degenerent, præsertim quando accurata educatio in pueritiâ negligitur. *Eugen. Wolgemuth von Lobin gen tract. Germ. Helden Kinder Dren.*

XII. Vitium virtuti heroica in excessu oppositum est feritas. 7. Ethic. Nic. I.

Dici.

Dicitur vitium hoc *feritas* non ratione *subjecti*, quasi feris aut beluis competat; sed ratione *assimilationis*, quatenus hominem ratione qualitatum infra humanam conditionem deprimit, ipsumque nocentissimis bestiis in vitâ similem reddit.

XIII. Feritas peior est vitio communi.

Verum est non de *feritate naturali*, quæ à naturâ & nativitate inest; neque de *morbosâ*, quæ ex morbo & humorum ac temperamenti depravatione oritur Arist. 7. Ethic. Nic. c. 6. sed de *moralis*, quæ ex pravâ consuetudine atque proæressi proficiscitur.

XIV. Feritas deterior est summi ignaviâ.

Neque hîc nobis sermo est de *feritate naturali* & *morbosâ*; sed de *moralis*.

CAPVT XIV.

DE
VIRTUTIBUS
INTELLECTUA-
LIBUS.

Dr. JOHANNE WILHELMO Klingl
Giessa-Haffo.

Virtutis moralis naturam exposui-
mus, progredimur ad intellectua-
lem, quam ita definimus:

VIRTUS INTELLECTUALIS est
habitus animi, quò mens nostra, affir-
mando vel negando, verum enunciat.
6. Eth. Nic. 3. & l. 5. Eudem. c. 3.

Estque vel speculativa, vel practica.

Virtus intellectualis **SPECULA-
TIVA** est, quâ res necessarias, cogni-
tionis gratiâ, contemplantur.

Et hæc est vel intelligentia, vel sci-
entia, aut sapientia.

INTEL-

INTELLIGENTIA est virtus speculativa, quâ scientiarum principia promptiùs investigamus. 6. Ethic. Nic. c. 6. & 11. l. 1. Mag. Mor. c. 33. l. 5. Eud. c. 6. & 11. l. 1. Post. Anal. c. 26. & l. 2. c. 18. *Exempla sunt HOMINES ADULTI, quibus promptitudo principii naturalibus assentiendi competit.*

SCIENTIA est virtus speculativa, quâ ex principiiis certis & necessariis conclusiones rerum necessarias deducimus. 6. Ethic. Nic. c. 3. l. 5. Eudem. c. 3. & l. 1. Post. Anal. c. 2. & l. 2. c. 3. *Exempla Scientium sunt NOAH, qui investigatione plantarum vini inventor creditur. Et ABRAHAM, qui studia Mathematica in magno habuit pretio.*

SAPIENTIA est virtus speculativa, quâ rerum principia & conclusiones necessarias cognoscimus. 6. Ethic. Nic. 7. l. 1. Magn. Mor. c. 33. & 5. Eud. c. 7. *Ita SALOMONIS sapientia pro captu hominis mortalis perfectissima fuit, ipso Dei Spiritu teste 1. Reg. III. 11.*

12. & cap. IV. 30. 21. Conf. Pined. lib. 3.
cap. 10. de vit. & reb. Salomonis Regis.
Et B. Le Bleu. Collega quondam post
fata adhuc colendus Sceptogr. Salom.
ch. 24. sqq.

Virtus intellectualis PRACTICA
est, quâ res contingentes, operationis
causâ, tractamus.

Estque vel ars, vel prudentia.

ARS est virtus practica, rectâ ra-
tione effectiva. 6. Eth. Nic. 4. l. 1. Magn.
Mor. c. 33. & l. 5. Eudem. c. 4. *Inter insi-
gnia artium & artificum opera reputan-
tur DÆDALI statua fugitiva. Plat.
in Menon. Mobiles HOMERI tripo-
des. Iliad. 6. Pictura APPELLIS. Plin.
lib. 35. c. 8. Typographia anno 1402. à
Johanne GUTTENBERGIO in-
venta, & an. 1458. à CONRADO
in Italiam delata, referente Polydoro Ver-
gil. de rer. invent. lib. II. c. 7.*

PRUDENTIA est virtus practica
cum rectâ ratione activa, circa ea, quæ
homini sunt bona vel mala. 6. Ethic.
Nic. c. 5. l. 1. Magn. Mor. c. 33. & lib. 5.
Eu-

Eudem. c. 5. *Exempla Prudentium virorum illustria sunt THE MISTOCLES, qui celeriter, quæ opus erant, reperiebat, non minùs in rebus agendis promptus, quàm excogitandis.*

Prudentia distinguitur in privatam & communem. 6. Eth. Nic. 8.

PRIVATA (sive propria & monastica nonnullis dicta) est, quâ quis sibi ipsi rectè consulit & prospicit, absque respectu eorum, quibuscum vivit. 6. Ethic. Nic. 8. & 1. 5 Eud. 8.

COMMUNIS est, quâ quis aliis, quibuscum vivit, prodesse studet.

Et hæc est vel **Oeconomica**, vel **Politica**.

OECONOMICA (seu domestica) prudentia est, quâ quis familiæ suæ bene consulit, & prospicit de bonis & utilibus: *Hæc CATO MAJOR excelluit circa educationem liberorum, & rei familiaris curam.*

POLITICA (seu civilis in specie dicta est,) quâ quis Reipub. circumspicte consulit & prodest.

Estque

Estque vel legislatoria, vel senatoria, vel judiciaria.

LEGISLATORIA est, quæ salutare leges scribere & jus proponere solet: *Hoc prudentia nomine præ aliis laudantur LYCVRGVS Lacedæmoniorum, & MOSES filiorum Israëlitarum Legislator.*

SENATORIA est, quâ de futuris Reipubl. negotiis rectè deliberatur.

JUDICIARIA est, quâ in foro de factis præteritis justè & æquè judicatur.

AXIOMATA.

I. *Habitus intellectuales verum vel falsum enunciant.*

Enunciant verum vel falsum (1.) non *directivè* & *instrumentaliter*, modum vera fallaque tractandi ostendendo; sed *principaliter* & *realiter*, rem ipsam enuncians. (2.) Non, quatenus practitorum habituum objecta

jecta in actum secundum erumpunt; sed quatenus præcepta de iisdem cognitioni nostra subjiciuntur. [Hinc verum vel falsum quod est in cognitione, idem bonum vel malum est in operatione. *Phil. 6. Ethic. Nic. c. 2.*]

II. Nihil est in intellectu, quiv prius fuerit in sensu. Arist. l. 3. de anima. cap. 8. & l. 2. post. anal. c. ult.

Loquitur axioma (1.) nonde notitiã nobiscum vel concreatã, vel connatã, vel divinitus inspiratã; sed de experimentalì, acquisitã, actuali, & disciplinari. (2.) Neque de eo, quod in sensu saltem est directè, per se & immediatè, ut sensuum externorum scil. visus vel auditus objecta, quæ per hos sensus intellectui ad cogitandum proponuntur; sed & indirectè, per aliud ac mediatè, idque vel per partes suas, vel per effectum, vel per simile, vel per oppositum,

litum, vel per fundamentum, vel per
 alium ejusmodi modum. Conf. Do-
 mini Præceptores mei B. *Hülsemann*.
 anim. in Bell. tom. 1. contr. l. 1. de verb.
 Dei c. 1. th. 18. *D. Calov*. Comm. in A.
 C. tom. 2. c. 2. de cogn. Dei natur. §. 62.
Ejusd. Syst. LL. Th. tom. 2. l. 1. c. 1. f. 2.
 p. 85. *B. Kesler*. exam. phys. Phot. f. 2.
 princ. 6. *B. Sperl*. Anthr. l. 1. c. 3. q. 9.

*III. Intellectus intelligendo fit
 omnia. Arist. 3. de anim. c. 4. & 5.*

Non essentialiter atque subjectivè,
 quasi intellectus in naturam rerū trans-
 mutetur; sed idealiter & representati-
 vè, quatenus species intelligibiles re-
 rum vel objectorum in sese recipit.
 [Quā in re imitatur speculum: quem-
 admodum enim hoc fit omnia per si-
 militudinem & repræsentationem, ita
 intellectus per imagines rerum.] *Scal-*
ig. exerc. 307. sect. 6.

*IV. Intellectus est instar nuda
 tabula, cui nihil inscriptum est. Arist.
 l. 2. de anim. c. 4.*

Proce-

Procedit non de *habituali* notione, vel de *notitiâ insitâ & connatâ*, quæ per modum habitûs impressi homini inest, de quâ testatur Gentium Doctor Rom. II. 15. eam cordibus nostris inscriptam esse; sed de notione *actuali*, vel *notitiâ acquisitâ*, vel *acquirendâ*, eâque perfectiore, quantum ad speciem expressam, & ideam mente conceptam. D. Calov. l. c. in A. C. §. 75. Et tom. 2. syst. p. 84. & 96. B. Sperling. diss. de princ. nobiscum natis c. 4. *Ejusd.* Inst. phys. l. 9. c. 2. q. 2.

V. Dantur principia nobiscum connata.

Verum est (1.) non de principiis, quæ versantur circa objectum *supernaturale* sive *spirituale*, qualia in homine post lapsum nulla supersunt; sed de iis, quorum objectum est *naturale, morale, seu civile*. (2.) Non de principiis tantum *speculativis*, quæ circa res maximè necessarias versantur; sed & de *practicis*, quæ notitias honesto-

nestorum & turpium Ἀγενήτων involvunt, de quibus Paulus loc. cit. (3.) Non de actu secundo, χηῖαι & exercitio horum principiorum recto, quod vel per deficientem rationis usum, vel per affectuum pravorum prædominium, vel per effectuum malitiosorum interventum &c. in multis impediri & ab ipsis auferri potest; sed de actu primo eorundemq; κηῖαι. B. D. Fevverborn. Anti-Ostor. disp. 2. th. 17. sq. D. Calov, in A. C. l. c. § 58. sqq. Et Syst. l. c. q. 1. 2. & 3. D. Job. Meisner. trig. dispp. de Theol. nat. B. Mich. Walther. trig. dispp. de Not. nat. B. Sperling diss. laudatâ. Eiusdemque Anthr. l. c. 8 q. 8.

VI. Principia sunt ea, quæ à nemine sanæ mentis in dubium vocantur.

Valet non de principiis particularibus & ortis, de quibus haud rarò dubitatio oritur; sed de universalibus & primis, in se spectatis, quæ nunquam dubia videntur. Eistler. de hab. Intell. tract. proœm. c. 2. § 1.

VII. Scire est rem per causam cognoscere.

Putat *scientiam* non *secundariam*, quæ est cognitio rei à posteriori per effectum proximum; sed *primariam*, quæ est cognitio rei à priori, per *causam*, & quidem proximam & immediatam.

VIII. Scientia est rerum æternarum. 6. Eth. Nic. c. 3. & l. 5. Eudem. c. 3.

Intellectas volumus non *res ipsas in sese*, ratione *existentiæ* seu *essentiæ* propriè spectatas, quæ in tempore demum de novo fuerunt à Deo productæ; sed *propositiones*, atque *terminorum* de rebus necessariis *connexiones*, quæ sunt perpetuæ veritatis & certitudinis.

IX. Sapientia est habitus compositus.

Compositus audit non *formaliter* & ratione *sui*, quatenus est habitus à cæteris distinctus, quo sensu simplex est; sed *virtualiter* & ratione *alterius*,

terius, quatenus intelligentiam & scientiam involvit. l. 6. Eth. Nic. c. 7, & l. 1. Magn. Mor. c. 33. & l. 5. Eudem. c. 7.

X. *Sapientia est, scire omnia. i. Metaph. c. 2. & lib. 6. Ethic. Nic. c. 7.*

Verum est non de sapientiâ secundâ, de quâ Arist. l. 4. Met. c. 3. sed de primâ, de quâ 5. Met. c. 1. quæ omnia scit in universali, tradendo universalialia & communia rerum prædicata.

XI. *Ars est erroris nescia.*

Ars non in concreto, subjectivè & ratione inherentiæ sumpta, prout datur in artifice, qui ob caliginem mentis & malitiam voluntatis, sæpè fallit falliturque; quatenus scil. artem suam aut minùs rectè intelligit, aut eandem malè adhibet; sed in abstracto, secundùm se & ratione essentiæ suæ considerata, quateuus in iis, quæ ei sunt subiecta, veritatem habet perpetuam.

XII. *Omnis virtus moralis est prudentia. 6. Ethic. Ni. c. 13.*

Verum

Verum est hoc Socratis effatum, quat. prudentia spectatur non ratione *essentia* & *quidditatis*; [quo sensu prudentia est distincta à virtute morali virtus (α) respectu *subjecti*: virtus enim moralis principaliter est in voluntate, & certo modo etiam in appetitu sensitivo: prudentia verò, etsi ad voluntatem, regendo eam, extenditur, ipsi tamen intellectui inest, eumque accidentaliter & qualificativè perficit. (β) respectu *objecti formaliter* considerati: quælibet enim virtus moralis peculiare habet objectum; prudentia verò circa omnia virtutum moralium objecta, tanquam agibilia vera occupatur, circumstantias ponderando, & media ad agendum circumspiciendo. (γ) respectu *modi agendi*: nam virtutis moralis est, expetere & amplecti, quæ honesta sunt; at nosse, quid in hac aut illâ re facto opus sit, ut honestè vivatur, officium est prudentiæ:] Sed partim ratione *dependentia* & *acquisitionis*, eò quòd ad omnem
virtu-

virtutem moralem comparandam fit necessaria; partim ratione *coherentie & connexionis*, quatenus intimè cum eadem est complicata; partim ratione *objecti materialis*, quatenus circa morale, agibile scil. bonum versatur.

XIII. Vir prudens prudentis requirit consilium.

Non tam in *causis alienis*, in quibus interdum plus satis sumus perspicaciores; sed maximè in *propriis*, ubi mens nostra affectibus excœcata facilè à recto rationis usu aberrare potest.

XIV. Tarditas prudentem virum commendat.

Loquimur (1.) non de *cunctatione nimia*, quæ vitiosa habetur, omnemq; prætermittit occasionem; sed de *necessaria*, quâ occasio patienter expectatur *Ern. Gockel. de Eur. Reg. c. 1. de contr. n. 157.* (2.) Non de *consiliis viri prudentis executione*, quæ post ipsam cōsultationem est urgenda; sed de *ipsâ cōsul-*

consultatione, instituta eo tempore, quo de utilibus deliberare, mora tutò permittit.

CAPVT XV.

De

AMICITIA.

R. GEORGIO PHILIPPO Gerstl
Erda-Hasso.

HActenus C. D. doctrinam de virtutibus absolvimus. Nunc *Amicitiam*, suavissimum virtutum comitem subnectemus, quam ita definimus:

AMICITIA est mutua, manifesta, atque efficax benevolentia, inter quosdã ex amabili bono orta. 8. Eth. Nic. 2. *Exempla sunt PYLADES & ORESTES, qui, cum ad aram sisterentur, ut unus ex iis Diana Taurica immolaretur,*

tur certârunt, uter pro altero moriretur.
*Cic. lib. 2. de finib. & lib. de Amic. Simi-
 liter DAVID & JONATHAN,*
 quorum ille hujus amorem, quo flagravat,
 mulierum amore suaviolem judicavit,
*II. Sam. I. 26. Hic verò amorem, quo
 propendebat in Davidem, paterna gratia
 pretulit. I. Sam. XVIII. 1. & c. XX. 30.*

Amicitia est vel naturalis, vel civi-
 lis, vel in specie moralis.

NATURALIS est, quæ ex naturali
 hominum ad se invicem inclinatione,
 conjunctione & sanguinis propinqui-
 tate oritur: *Talis amicitia est Patri
 erga filium e.g. DAVIDIS erga Ab-
 solonem, II. Sam. XVIII. 5. Fratris erga
 fratrem, e.g. ESAVI erga Jacobum,
 Gen. XXXIII. 4. RUTH erga socrum
 Naemi, Ruth I. 16. & 17. Vxoris erga
 Maritum, e.g. MONICÆ Augu-
 stini Matris erga virum.*

CIVILIS est, quæ ex societate ci-
 vili & contractibus, aliisque actioni-
 bus politicis proficiscitur: *Hanc
 ABRAHAM coluit cum Egyptiis,
 Gen.*

*Gen. XII. ISAAC cum Philistæis,
Gen. XXVI. & HIRAM cum Davide,
I. Reg. V. 5.*

MORALIS est, quæ ex morum integritate & mutuâ animorum confessione atque benevolentia originem ducit: De qua ab initio nobis sermo fuit.

Porrò amicitia est vel honesta, vel jucunda, vel utilis. 8. Ethic. Nic. c. 3. & l. 7. Eud. c. 3.

HONESTA est, quæ ex solâ honestate & virtutis amore nascitur: *Hæc in virtuosiss & probis cernitur, quales coluerunt HERCVLES & THESEVS, quorum hic illius virtutem semper imitatus. Plut. in Thef.*

JUCUNDA est, quæ voluptatis causâ contrahitur: *Hæc adolescentibus & juvenibus imprimis familiaris, ad quam refertur amicitia JACOBI & RACHAELIS, Gen. XXIX. 18.*

UTILIS est, quæ commodi gratiâ inicitur: *Hæc in senibus & Mercatoribus potissimum deprehenditur, qualis vide-*
tur

tur fuisse amicitia SALOMONIS,
quam cum Rege HIRAM coluit, à quo
multa necessaria petendo accepit, 1. Reg
V. 12.

Denique amicitia est vel æqualis.
vel inæqualis, 8. Eth. Nic. c. 6. & 7.

Amicitia *ÆQUALIS* est, quâ duo
vel plures dignitate, moribus, ætate,
aut aliâ vitæ conditione æquales, mu-
tuo se amore prosequuntur. *Qualis*
amicitia sapius est inter fratres v.g. inter
JOSEPHVM & RVBEN, Gen.
XXXVII. 21. 22. Inter commilitones e.g.
inter NAZIANZENVM & BA-
SILIVM, Athenis sub iisdem Præce-
ptoribus educatos, religione & eruditione
conjunctissimos. Et non rarò inter col-
legas, qualis fuit inter CICERONEM
& POMPONIVM ATTICVM,
unde Atticus Ciceronis est appellatus.
Corn. Nep in Attic.

INÆQUALIS amicitia est, quâ
plures bonis externis, dignitate, virtu-
te, vel aliâ ratione inter se differentes,
amore conjunguntur: *Talis intercedit*
inter

quò inclinare videtur Plato in Lyfide; sed *expedientie* & *conditionali*, quatenus extra amicitiam tam in prosperâ fortunâ, propter recreationem & virtutis exercitium, quàm in adversâ, ob utilitatem, auxilium & solatium commodè vivere haud possumus.

II. Amicitia oritur ex similitudine. Plat. in Lys. Arist. 8. Eth. Nic. c. 6. & 8. l. 2. M. Mor. c. 12. & l. 7. Eud. c. 11. Cic. in Lat.

Sermo nobis est (1.) non de *amicitiâ utilî & imperfectâ*, quæ ex dissimilitudine in maximè contrariis propter commodum nascitur, 2. Magn. Mor. 12. sed de *honestâ & perfectâ*, quæ per virtutem conciliatur. (2.) Non de *similitudine tantùm Arithmetica*, quæ in dignitatum, munerum, divitiarum, vel ætatum &c. æqualitate consistit; sed & de *Geometricâ*, quâ inæqualitas dignitatum &c. compensatur æqualitate officiorum, eâ ratione, ut illud cuique tribuatur, quod pro dignitate, quoad

quoad fieri potest, ei debetur, 8. Eth. Nic. c. 7. 13. 14.

III. *Inter inaequales vera etiam dari potest amicitia. 8. Eth. Nic. 7.*

Valet non de *inequalitate nimia & extremâ*, imprimis perversorum morum, candoris & virtutis, quæ veram evertit amicitiam; sed de *qualicunque & exiguâ*, videl. fortunæ, præeminentiæ & dignitatis, quæ cum perfectâ amicitiam consistere potest. [*Non enim, quemadmodum, Phil. Melancht. Phil. Mor. de amic. p. 223. piè monet, fastidendi sunt amici velut inferiores, sed complectendi tanquam pares, & amicitiam nostrâ digni. Et paulò post: Hac, ait, sententia plurimum habet humanitatis, & invitâ admodum utilis est, alit enim amicitias vel maximè honorifica de amicis opinio, contemptus dissolvit.*]

IV. *Sola amicitia honesta vera est & perfecta. 8. Eth. Nic. 3. l. 2. Magn. Mor. c. 12. & l. 7. Eudem. cap. 3.*

Non *juvanda vel utilis*, quâ amatur

N 2

ami-

amicus non sui ipsius gratiâ, verùm voluptatis, vel utilitatis ergo; sed *honestâ*, quâ vir bonus bene cupit amico, sui ipsius amore (quia est tanquam alter ipse, *Plato* in symposio, & *Arist.* l. 9. *Eth. Nic.* 4. & l. 2. *M. Mor.* 18.) seu virtutis studio, *8. Eth. Nic.* c. 3. & 4. & l. 7. *Eud.* c. 4.

V. Amico nil pretiosius ducendum. *Ios. Mar. Maravigl. leg. hon. vit.* 33.

Verum est non de amico fallaci, *culinario* & *canino*; sed de vero, candido & prudenti, quo nihil in genere bonorum externorum civilium pretiosius æstimandum. *Phil.* 9. *Ethic. Nic.* 9.

VI. Gratificandum amicis usque ad aras. *Pericl. ap. Gell.* l. 1. *N. A. c.* 3.

Non in iis, quæ nobis impossibilia, & honestati pietatiq; adversantur; sed in his, quæ nobis possibilia, & pietati, virtuti & honestati consona, sicut egregiè monet *Plato* in symposio sive de amore. [*Bernhardus ep.* 7. *Valdè*, inquit, *per-*
ver

versum est, profiteri te obedientem, in quo nosceris, superiores propter inferiorum, i.e. divinam propter humanam solvere obedientiam. Quid enim? Quod jubet homo, prohibet Deus: ego audiam hominem, surdus Deo? non sic Apostoli, dicentes: Melius est obedire Deo, quam hominibus. Unde Pericles, amico penitenti ab ipso falsum testimonium, respondit: Decet me gratificari amicis, sed usque ad aras, l.c. Dilherr. tom. 2. disp. Acad. 18. de consc. §. 14.]

VII. Amicorum omnia sunt communia. Plat. in Lysid. l. 5. de Republ. dial. 5. de leg. Arist. l. 8. Eth. Nic. 9. & l. 7. Eudem. c. 4.

Communia omnia dicuntur (1.) non ubique realiter, quasi amicus se suaque attributa quoad esse substantiæ communicaret amico; sed affectivè & intentione, quâ ratione amicus amici fata affectu tantum sibi appropriat. (2.) Neque semper possessione, quasi meum sit etiam statim tuum; sed usur-

N 3

paria-

patione, ita tamen, ut virtutis ratio etiam habeatur, quæ vix patitur, ut vel contra voluntatem amici, vel in ipsius dedecus seu damnum quicquam moliamur.

VIII. *Amicitia constans & perpetua est.* 7. Eudem. 4.

Amicitia scil. non iucunda & utilis, qualem facile dissolvit quævis ingrata acris tempestas; sed vera & honesta, quam conciliavit virtus, 2. M. Mor. 12. stabilis & firma esse dicitur, in quantum amicus honestati addictus rariùs in pravitatem insanabilem incidit.

IX. *Licet aliquando amicitiam renunciare.*

Non tamen facile, neque levibus de causis; sed ubi mentem amici ex certis quibusdam signis planè à nobis abalienatam perspeximus, hoc in casu vir bonus alicui renunciare amicitiam potest.

X. *Moribus amici in pejus mutatis, expirat amicitia.*

Per

Per mores autem in pejus mutatos, intelligimus non *novos*, quos ferre nos oportet; sed *scelera & flagitia*, & quidem talia, per quæ alter amicorum prorsus incurabilis & desperatè improbus evadit.

XI. *Amicitia inter pocula potest contrahi.*

Sermo nobis est (1.) non de *amicitiâ jucundâ & madidâ*; sed de *verâ & honestâ*. (2.) Non de *poculis insania*; sed *hilaritatis*. (3.) Neque de *viris incognitis*, qui moribus non sunt probati; sed de *probis & honestis*, qui ante fuerunt cogniti, & moribus virtuteq; spectati.

XII. *Amicitia inter pocula contracta firma esse potest.*

Procedit iterum non (1.) de *amicitiâ jucundâ & cerevisiariâ*, inter pocula, per pocula, & ob pocula contractâ, à quâ dicuntur fratres *madidi die Sauffbrüder*; sed de *sincerâ & perfectâ*. (2.)

Non de poculo ebriositatis; sed honesta recreationis. (3.) Non de viris ignotis, sed de notis, virtute probatis & cōspicuis.

XIII. Amicitia inter absentes potest contrahi, & contracta conservari. 8. Eth. Nic. 5.

Valet (1.) non de amicitia jucunda, quæ ex præsentis voluptatem æstimat; nec simpliciter de utili, quæ aliquando inter absentes cessat; sed de verâ cum primis & honestâ. (2.) Non de absensibus planè ignotis, qui vix possunt haberi amici; sed de notis ad minimum quoad famam & existimationem honestam. (3.) Non de affectu animi tantùm interno, quo amici locorum intervallis disjuncti se invicem mutuâ benevolentia complectuntur; sed & de actu ejusdem externo, quo amici affectum istum benevolum aliquo officiorum genere sibi invicem præsentem sistere gestiunt.

XIV. Amicitia non nisi inter paucos

cos

cos esse potest. 9. Eth. Nic. 10. l. 7. Eudem. 4.

Loquimur (1.) non de *amicitiâ vulgari*, quâ omnes salutamus amicos, quibus bene cupimus, & qui ad minimum pro opinione nostrâ nobis videntur favere, Syr. c. vi. 6. sqq. sed de *intimiori*, & *honestâ*, quæ bonorum propria est. (2.) Non de *imperfectâ* & *simulatâ*, quâ sub specie amicitiae summa sæpius regitur inimicitia, Psal. LXII. 5. Prov. XXVI. 18. 19. Syr. XXVII. 25. 26. quorum amicorum exemplis plenus est mundus, iudice *Thummio* in expl. Dec. præc. 5. p. 337. sed de *perfectâ* & *verâ*, quâ vir bonus virtute tantum ornatos sibi amicos eligit. 8. Ethic. Nic. 3.

XV. *Amicitia rebus adversis maximè probatur.*

Verum est non de *amicitiâ subdolâ*, *hypocriticâ* & *adulatoriâ*, quæ pessimum veri affectûs venenum. Nic. Rensn. Eth. Phil. & Christ. c. 30. sed de *verâ*, *sincerâ* & *germanâ*, quâ amicus

N s

certus

certus & fidelis in re incertâ facilè à
blando interno scitur, & imprimis for-
tunâ adversâ probatur, Pro v. XVII. 17.
Syr. VI. 7. c. XII. 8. 9.

XVI. *Amicus corrigit amicum er-
rantem.*

Valet (1.) non de amico ollari &
fucato; sed de fido & ingenuo. (2.) Non
de correctione virulentâ aut turbulentâ;
sed de moderatâ, tempestivâ & sedatâ,
quæ etsi ad tempus haud vide-
tur grata, est tamen fructuosa, & o-
ptimum ad animi sanitatem tuendam
medicamentum, ut eleganter pro-
nunciat Fr. Bac. de Verul. serm. fid. 27.

XVII. *Amicitia querelis, crimi-
nationibus & calumniis vacat. 8. E-
thic. Nic. cap. 4. 6. & 13.*

Procedit non de amicitia imperfectâ,
quæ varias querelas ac calumnias ad-
mittit; sed de perfectâ, quæ solam re-
spicit virtutem, ob quam amici invicem
beneficiis & officiis certant, offensio-
nes autem abominantur. Arist. l. c. c. 3.

XVIII.

XVIII. Amici, salvâ amicitia, opinionibus inter se dissentire possunt.

Quâ sermo nobis est de amicitia undiquaque perfecta, procedit. (1.) non de rebus spiritualibus, concernentibus fundamentam fidei; sed de civilibus vel temporalibus. (2.) Non de rebus practicis, pertinentibus ad virtutem & honestatem, ne amicitia cum malorum conspirationibus misceatur; sed de theoreticis & mere speculativis, quarum merus dissensus neutiquam solvit amicitiam.

XIX. Amici sunt fures temporis.

Intelligendi sunt non amici veri, sapientes & virtuosî, qui honestissimâ conversatione magno fœnore tempus compensant; sed parasiti, & commici, qui rebus stultis tempus fallunt, atque culinam quadrasque opiparas sectantur.

XX. Ami-

XX. *Amicitia nihil pestilentius accidit, quàm diffidentia.*

Procedit non de *diffidentiâ* prudenti, quâ, secundùm Euripidem, nil est melius, nil utilius mortalibus; sed de *intempestivâ*, quæ amicitiam veram, ubi ubi invenit, protinus enecat. [Unde eleganter Seneca ep. 3. *Diu cogita, inquit, an tibi in amicitiam aliquis sit recipiendus? Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Cum amico omnes curas tuas & cogitationes misce, fidelem si putaveris, facies.*

XXI. *Reconciliato ne fidas amico, Syr. c. XII. 10. sqq.*

Valet, quatenus inimicitia error non fuit *levis, nullâq; culpâ nostrâ contractus*; sed *gravis, & malitia inimici manifesta, immedicabilis & cum pertinaciâ conjuncta*. [Aliàs nos illud Socratis monitum magnifacimus, qui suadet, *non solum amicis benefaciendum, sed & hoc agendum sedulo, ut ex*
inimi-

inimicis vel hostibus faciamus amicos.}

Atque sic GRATIA DEI exercitationes Ethicas tertiâ vice disputando ad optatum perduximus finem. Faxit DEUS T. O. M. virtutes hactenus explicatas factis exprimamus, totamque vitam nostram erga nosmetipsos & alios ita instituamus, ut omnia cogitata, dicta & facta nostra vergant in Nominis Divini gloriam, & Juventutis Scholasticæ emolumentum! Cui pro viribus concessis, incolumitate & gratiâ sit honor, laus & benedictio in æternum.

F I N I S.

I N D E X
C A P I T U M.

P R O O E M I U M,

De constitutione Ethicæ pag. 1

P A R S P R I M A.

De

E U D Æ M O N O L O G I A.

CAP. I. De Summi Boni naturâ 12

II. De immediatis S. Boni effectibus, ejusdemque bonis concomitantibus 33

P A R S S E C U N D A.

DE

A R E T O L O G I A.

S E C T I O I.

D E V I R T U T E I N G E N E R E.

CAP. I. De Virtute morali 44

II. De Actionum humanarum principiis 65

III. De Affectibus 88

S E C T I O

SECTIO II.

DE VIRTUTIBUS IN SPECIE.

CAP. I. De Fortitudine	107
II. De Temperantiâ	125
III. De Liberalitate	145
IV. De Magnificentiâ	160
V. De Magnanimitate	166
VI. De Modestiâ	180
VII. De Mansuetudine	187
VIII. De Humanitate	197
IX. De Urbanitate	205
X. De Veracitate	213
XI. De Justitiâ & jure	226
XII. De Semivirtutibus	250
XIII. De Virtute heroicâ	258
XIV. De Virtutibus intellectu- libus	272
XV. De Amicitiâ	285

N O M I -

N O M I N A

D N N. R E S P O N D E N T I V M
primæ editionis.

- I. Dn. Joannes Cunradus Eckhardus,
 S. Goarinus Rhen. Pastor olim
 Ecclesiæ Treburiensis & Defini-
 tor, nunc placidè mortuus, de
Constitutione Ethicæ.
- II. Dn. Nicolaus Daffovius, Ham-
 burgensis, Phil. Mag. jam SS.
 Theol. & Min. Cand. de *Natura
 Summi Boni.*
- III. Dn. Wolffgangus Adamus Jung-
 curtius, Wertha-Buchonius,
 jam Phil. M. & Pastor propè Sili-
 ciam, de *immediatis S. Boni effe-
 ctibus, ejusdemque bonis concomi-
 tantibus.*
- IV. Dn. Elias Apffel / Saltzunga-
 Thuringus, de *Virtute morali in
 genere.*
- V. Dn. Christophorus Saur / Mæno-
 Francofurtensis, piè defunctus,
 de *Actionum humanarum princi-
 piis.*

VI. Dn.

- VI. Dn. Johannes Tobias Plaustrarius,
Darmstato-Rhenanus, Con-
sul quondam Oppenheimensis,
b.m. *de Affectibus.*
- VII. Dn. Wilhelmus Kühn / Weif-
senburgo-Alfatus, jam J.U.D.
de Fortitudine.
- VIII. Dn. Johannes Christophorus
Prætorius, Giess. Phil. Mag. &
Eccles. Eichenlocensis quondam
Pastor, b.m. *de Temperantia.*
- IX. Dn. Johannes Petrus Stüblerus,
Darmst. Rhen. Phil. Mag. & an-
tehâc Diaconus Pfungstadinus,
b.m. *de Liberalitate & Magnifi-
centia.*
- X. Dn. Johannes Sebastianus Lautzius,
Darmst. jam Phil. Mag. & pastor
Aurbacensis, *de Magnanimitate
& Modestia.*
- XI. Dn. Johannes Post / Hamburg.
Phil. Mag. beatè m. *de Mansuetu-
dine & Humanitate.*
- XII. Dn. Petrus Hessel / Hamburg. ha-
tenuis Phil. Mag. & Ecclesiastes
Hamburgens. jam piè defunctus
de Urbanitate & Veracitate.

XIII. Dn. Johannes Philippus Ma-
roff / S. Goar. Rhenanus, de *Iusti-
ciâ & Jure.*

XIV. Dn. Wilhelmus Bernhardus
Schmoll / dictus Eysenvershl /
jam Advocatus Dicasterii Giel-
senfis Ordinarius, de *Virtute He-
roica & Semivirtutibus.*

XV. Dn. Johannes Stephanus Pütter /
Iserlohnensis Westphalus, de
Virtutibus Intellectualibus.

XVI. Dn. Johannes Petrus Horn /
Steinbacô-Hassus, Rector ante-
hac Niddanus, jam Pastor Wal-
lernhusanus, de *Amicitia.*

N O M I -

N O M I N A

D N N. R E S P O N D E N T I V M

secundæ editionis.

I. Dn. Johannes Reinhardus *Leux* /
Darmstato-Rhenanus, Pastor
Niederambstattinus, jam piè de-
functus, *de Constitutione Ethica.*

II. Dn. Johan. Christophorus *Francf* /
Gießa-Hassus, hodiè Phil. Mag.
& Gymnasii Corbac. Rector, *de*
Summi Boni naturâ.

III. Dn. Johannes Christophorus
Gabel / *Trarbaco-Mosellanus*,
antehac Pastor *Bellensis*, nunc
piè demortuus, *de immediatis S.*
B. effectibus, ejusdemque bonis con-
comitantibus.

IV. Dn. Georgius *Brosserus*, *Augusta-*
Vindelicus, hodie Phil. Mag. &
Gymnasii in patriâ Præceptor,
de Virtute morali in genere.

V. Dn. Philippus *Burckhardus Nieß* /
Fridberga-Wetteravus, in pa-
triâ Advocatus, *de Actionum hu-*
manarum principiis.

VI. Dn. Daniel (*Jonæ*) *Hagelberg* /
West-

- Westmanniâ-Suecus, Phil. Mag.
& hætenus Illustrissimo Dno.
Soopâ Concionibus sacris, nunc
beatè mortuus, *de Affectibus.*
- VII. Dn. Christophorus Fridericus
Pertsch / Barutho-Franc. Phil. M.
de Fortitudine & Temperantia.
- VIII. Dn. Johannes Liphardus, Livon.
& Hæreditarius in Wallâ, *de Li-
beralitate, Magnificentia, Magna-
nimitate & Modestia.*
- IX. Dn. Ludovicus Conradus Jacobi,
Giessens. jam Med. Doct. *de
Mansuetudine, Humanitate, Ur-
banitate & Veracitate.*
- X. Dn. Johannes Nicolaus Bechstät-
Friedbergâ-Wetteravius, jam
J. U. L. & Consiliarius Birckfel-
densis, *de Justitia & Jure.*
- XI. Dn. Theodorus Dassovius, Ham-
bùrgensis, nunc Phil. Mag. &
Acad. Witteb. Ling. Oriët. Prof.
*de Semivirtutibus, Virtute Heroi-
câ & Virtutibus intellectualibus.*
- XII. Dn. Johannes Christophorus
Schmidt / Gief. Jur. Cand. &
Adv. Weilburg. *de Amicitia.*

ERRATA.

Part. 2. sect. 1. c. 1. ax. 8. pag. 52. lin. 10. sqq.
lege : (2.) Non de *temperamento naturali*
& *justè disposito*, quale in sanis reperitur cor-
poribus ; sed de *pravo & vitioso*, quod sæpius
necessariò secum trahit mores hominum.
Cætera si qua occurrunt, Lector Benevolus
pro suâ dexteritate corriget.

ERRATA

Das Buch, das ich hier anführen will, ist ein
von demselben Verfasser, dessen Name ich
nicht zu nennen brauche, weil es schon
bekannt ist, und das ich hier nur
als ein Beispiel anführen will.

AR =
40 32

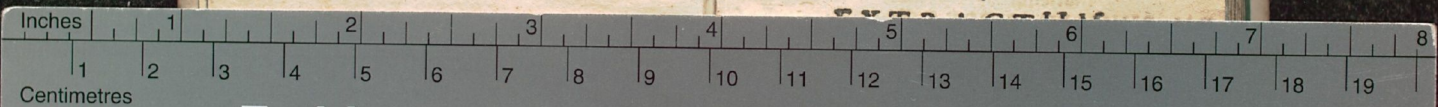
49

X2280232

Fe 513 k

JOHANNIS ~~WYSEN~~
ISENNACO-THURINGI,
PHIL. PROF. ORDINARI GIESSENSIS,
ET FAC. PHIL. SENIORIS.
COMPENDIUM
ETHICÆ
MINUS
E MAJORI

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

